

## ЗАПАЛІЦЬ СВЯТЛО Ў ДУШАХ...

**Мікола КРУКОЎСКИ:** "Нам вельмі патрэбныя духоўныя ідэалы. Надта ж знявечанай аказалася душа народа не толькі бяздумна прагматычным матэрыялізмам марксісцкага тэзіса аб прыярытэце эканомікі, але і вераю ў куміры і ідэалы тэхнічнага прагрэсу, што, падобна гіганцкаму катку, бязлітасна падмінае пад сябе ўсё, вырысоўваючы ў перспектыве ўсеагульны Чарнобыль і ядзерны Армагедон. Таму менавіта беларуская інтэлігенцыя і павінна запаліць у сваіх душах святло новых, сапраўды жыццядзейсных ідэалаў..."

**3, 14—15**

## ВЯРТАННЕ Ў ЭДЭМ

**Алесь ГІБОК-ГІБКОЎСКИ:** "Сёння вельмі шмат гаворыцца пра вялікую стваральнасць пасляваенных і пазнейшых гадоў... Што ж, разбітую і разбураную Беларусь адбудаваў сапраўды вельмі хутка. Адбудаваў яе сваімі рукамі працавіты і руплівы наш народ, але хутчэй за ўсё не дзякуючы бліскучаму кіраўніцтву камуністаў, а нягледзячы на іх кіраўніцтва!"

**5, 12**

## СМЕРЦЬ НАСТАЎНІЦЫ

Апавяданне Галіны БАГДАНАВАЙ

**9**

### БУДЗЬМА РАЗАМ!

Шаноўныя чытачы, ідэа падпіска на наш тыднёвік на першую палову 1998 года. Падпіска на "ЛіМ" можна ў любым паштовым аддзяленні, і калі не выпадае зрабіць гэта адразу на паўгоддзе, то можна сплатку на квартал, а то і на месяц. Кошт тыднёвіка для індыўідуальных падпісчыкаў на месяц — 15 тысяч, на квартал — 45 тысяч, на паўгоддзе — 90 тысяч, для вядомых падпісчыкаў на месяц — 25 тысяч, на квартал — 75 тысяч, на паўгоддзе — 150 тысяч.

Наш індекс — 63856.



Прагноз, які гэтак рызыкаўна зрабілі мы на сваіх старонках два тыдні таму, спраўдзіўся: першы Беларускі фестываль эстрадных аркестраў насамрэч прайшоў з аншлагам! Спраўдзіўся і прагноз першага намесніка міністра культуры краіны Уладзіміра Рылаткі, які, адкрываючы свята, спадзяваўся ўбачыць не проста паказ эстрадных калектываў, а і развіццё традыцый джазавай культуры ў таленавітай "сямі" нашых музыкантаў. Тры дні фестывальных знаёмстваў... Але чаму б не сказаць — тры дні адкрыццяў? У кожнай праграме былі новыя іскрынкі творчага жыцця, рэдкасныя залацінкі сапраўднай музычнай даравітасці. Хіба не адкрыццём сталася для Мінска

выступленне дзявочага... "Капрыза"! Адметнасць калектыву не толькі ў тым, што граюць тут выключна спадарыні — студэнткі Гродзенскага ўніверсітэта, якія маюць сярэдняму музычную адукацыю па класе фартэпіяна, а цяпер перавучыліся на духавых інструментах. Адметнасць — у іх гожаі ігры. І ў тым, што маюць цудоўных салістак-спявачак... Зрэшты, пра ўражанні ды адкрыцці першага Беларускага фестывалю эстрадных аркестраў "ЛіМ" распавядзе ў бліжэйшы час. А сёння прадстаўляем салістку гродзенскага ансамбля "Капрыз" Наталлю КЛІМОВІЧ.

Фота Кастыя ДРОБАВА

**7 лістапада. Чырвоны (як і раней!) дзень календара. Да ўсяго — з круглай, юбілейнай (80 гадоў!) датай Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі. Хаця — не, ужо трохі не так. Час унёс усё ж змены. Сёння ў календары падзея названа больш сцісла і сціпла — проста Кастрычніцкай рэвалюцыяй. Ужо не вялікай і не сацыялістычнай. 10 кастрычніцкіх (лістападаўскіх) дзён 1917-га амерыканец Джон Рыд назваў “днямі, што ўзрушылі свет”. А, можа, усё ж лепш рускае “потрясли” перакласці нашым словам “скаланулі”? Яны і праўда скаланулі. Калі не тады, дык неўзабаве. Што да самой падзеі, дык яна, безумоўна, не ардынарная. Выкрасліць яе з нашай памяці — нельга. Як і з гісторыі. Сёння, гаворачы пра яе, мы гаворым менавіта пра гісторыю. Пра нашу ўжо 80-гадовую гісторыю, у якой пераплялося-зніталася высокае і нізкае, слаўнае і ганебнае, чыстае і подлае, гераічнае і трагічнае. Гісторыя, пачатая палацавым пераваротам 1917-га (рэвалюцыяй ён стаў пазней), пісалася менавіта гэтак — у чорна-белыя палосы. З крывавымі пісягамі-пацёкамі і па адных, і па другіх. Усе 80 апошніх гадоў у краіне, якая мела імя з чатырох зычных літар, ніколі не было таго, што абвяшчалася зычнымі дэкрэтамі рэвалюцыі. Наогул, як сведчыць гісторыя, амаль заўсёды тое, што пачыналася з дэкрэтаў, канчалася дыктатурай, і гэты ўрок гісторыі не лішне помніць у любы час у любой краіне. А тым не менш сёння свята...**

## ЗАПРОСІНЫ ТЫДНЯ

У Мінску госціць Маскоўскі мастацкі акадэмічны тэатр імя Максіма Горкага (МХАТ) пад кіраўніцтвам народнай артысткі СССР Таццяны Даронінай. На сцэне сталічнага Дома афіцэраў МХАТайцы пакажуць шэсць сваіх спектакляў: “Зойчына кватэра”, “Белая гвардыя”, “Дама-невідзімка”, “Зыкавы”, “Мы ідзем глядзець “Чапаева” і “Старая актрыса на ролю жонкі Дастаеўскага”. Тэатр прыехаў да нас па асабістым запрашэнні Прэзідэнта краіны. У дадзеным выпадку Аляксандра Рыгоравіча цалкам можна зразумець: Дароніна — актрыса таленавітая, жанчына разумная і, безумоўна, абаяльная.

## СКАРАЧЭННЕ ТЫДНЯ

У хуткім часе Беларусь саступіць першынство па колькасці афіцыйных свят. Савет Міністраў падрыхтаваў і прадставіў у Адміністрацыю Прэзідэнта прапановы па скарачэнні колькасці непрацоўных святочных дзён у годзе. Радаўніца, Дзяды, другі дзень праваслаўнага і каталіцкага Вялікадня будуць святочнымі днямі, але не выхаднымі, працоўнымі. Гэта ж тычыцца і Дня канстытуцыі, які, як трална заўважыў С. Лінг на сумесным пасяджэнні абедзвюх палат парламента, быў працоўным нават у сталінскія часы. Што яшчэ з натворанага дэмакратамі ды нацыяналістамі прыкачае сваёй адмены?

## ОДА ТЫДНЯ

4 лістапада “Народная газета” апублікавала паэтычны роздум напярэдадні 7 лістапада небезьвядомага спевака новага часу Б. Спрычанна “Ночь всегда кончается рассветом...” Спяваць оду ці нават і гімн “благородному и великому Октябрю” — прыватная справа пазта Спрычанна. Толькі вось такія пасажы: “Поиском добра осенены, Нанесли силам зла удары Революции верные сыны Калиновский, Ленин, Че Гевара... И мужала лирика в борьбе. Не молчала — троны колебала. И теперь звучат во мне — Барбье, Петефи, Шевченко и Купала...” — па меншай меры “гіпербалічная гіпербала”, ад якой і Каліноўскі, і Купала, можа стацца, і на тым свеце здрыгануцца. Пабойцеся Бога, спадар Спрычанна! Купала па сутнасці загінуў у абдымаках “многोलікаго Октября”, а ўжо ўявіць сабе Каліноўскага чырвонаармейскім коннікам, дык ноч ніколі не скончыцца світанкам...

## АФАРЫЗМ ТЫДНЯ

“Калі белае назваць чорным і паўтараць гэта мнагакратна добра пастаўленым голасам гучна і з вялікім пачуццём, дык, як мяркуюць многія, белае значна пакарае”.  
(З “Урачэбных афарызмаў” прафесара, доктара медыцынскіх навук Вячаслава Быстрэніна, апублікаваных “Народнай воляй” 4 лістапада г.г.)

## СУЦЫД ТЫДНЯ

У мінулую пятніцу скончыў жыццё самагубствам былы старшыня калгаса імя Леніна Смалявіцкага раёна, дэпутат Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь 13-га склікання Вікенцій Казлоўскі. Яму было 57 гадоў, ён быў членам Аграрнай партыі і намеснікам старшыні парламенцкай камісіі па сельскай гаспадарцы, у лістападзе мінулага года ён падпісаўся за імпічмент прэзідэнту. Праз гэта ці не, але ў выніку В. Казлоўскі застаўся без працы і фактычна без сродкаў для існавання. Трагічная развязка розгалася не мела. Памірае людцаў для існавання. Трагічная развязка розгалася не мела. Памірае людцаў цяпер шмат. Болей, чым нараджаецца...

## ЛІЧЫ ТЫДНЯ

Дзве прарэзлівыя, як стралы, лічбы прагучалі са старонак друку: летас было аддадзена на ўсынаўленне за мяжу 51 беларуска дзіця, за дзесяць месяцаў сёлета года — 40. Розум успрымае гэта: мо і праўда няшчасным дзецям (а гэта сапраўды няшчасныя — хворыя — дзеці) будзе там лепей, сэрца ж — не прымае, не хоча мірыцца...

## ВЫДАННЕ ТЫДНЯ

Да традыцыйных ужо “Каласавін” — літаратурнага свята, якое штовосень ладзіцца з нагоды дня нараджэння Якуба Коласа, — выйшла ў свет рэкламна-інфармацыйная і грамадска-культурная газета “Шлях Коласа”. Зладзілася выданне па ініцыятыве раённага фонду Якуба Коласа ў Стоўбцах. Іканаграфічны матэрыял прадстаўлены Літаратурна-мемарыяльным музеем Якуба Коласа. Надрукавана газета ў мінскай друкарні “Чырвоная зорка” з фундатарскай дапамогай паліграфічнага камбіната імя Якуба Коласа. Рэдактар — Валерый Дранчук. У нумары — хроніка “Каласавін” з 1985 па 1997 год, слова пісьменніка Генрыха Далідовіча “Каб свет не шукаў беларусаў на карце, мы павінны пачувацца народам, а край свой мець за дзяржаву”, зварот да грамадскай групы дзеячаў культуры і мастацтва аб ушанаванні “таго вялікага і неўміручага, што зрабіў Якуб Колас для беларускага народа”, успаміны пра бацьку Данілы Міцкевіча, сына Якуба Коласа, вершы земляка народнага песняра Міколы Малюкі і іншыя матэрыялы. Дык усё ж — жыве Беларусь!

# Наша свята ў Празе

Мінулым тыднем прайшлі “Дні беларускага пісьменства і друку” ў Чэхіі. Наладжаная ініцыятывай нашага пасла ў Чэхію і Славакію Уладзіміра Бельскага і намаганнямі Дзяржаўнага камітэта па друку, гэтая культурная акцыя сталася значнай падзеяй, звязанай са святкаваннем 480-годдзя першай беларускай кнігі “Псалтыр”, вытлумачанай Францішкам Скарынай і надрукаванай ім у Празе. Менавіта апошняя акалічнасць дазволіла год таму здзейсніць амаль немагчымае: сталіцы Чэхіі, дзе помнікаў, здаецца, даўно ўжо больш, чым жывога людю, паставіць яшчэ і помнік нашаму найзнакамітаму земляку, да якога з пашанай прынеслі кветкі члены беларускай дэлегацыі (фота Г. Жынькова).

Пачалося свята з набажэнства ў кафедральным храме святых Кірылы і Мяфодзія. У зале выстаў храма адкрылася кніжная экспазіцыя “Беларусь, духоўная спадчына”. На плошчах Прагі і Чэшскага Крумлава адбыліся тэатралізаваныя прадстаўленні “Беларуская



зорка”, у якіх удзельнічалі “Сябры” і “Харошкі”.

Члены афіцыйнай дэлегацыі былі прынятыя ў пражскай мэрыі, сустрэліся з кіраўнікамі іншых гарадоў Чэхіі, з прадстаўнікамі наву-

ковай і творчай інтэлігенцыі.

Больш падрабязна аб гэтай культурнай падзеі, якая, безумоўна, з шэрагу рэдкіх падзей па нашым часе, мы мяркуюем распавядаць у бліжэйшых нумарах “ЛіМа”.

## З НАГОДЫ

# Шлях у Курапаты

Апошнім часам усё меней верыцца ў выпадковасць некаторых з’яў нашага жыцця. Тое, што некаму здаецца простым супадзеннем фактаў, аказваецца звязаным пэўнага палітычнага ланцуга. Напрыклад, усе мы былі сведкамі таго, як Савет Рэспублікі адправіў на “дапрацоўку” закон аб друку. Шмат хто тады ўздыхнуў з палёгкай. А ўжо неўзабаве невядомыя з пасведчаннямі супрацоўніка адной са спецслужба хапаюць на вуліцы журналіста газеты “Імя” А. Бябеніна, адвоззяць у лес і праводзяць з ім размову на тэму “Немагчымаць сумяшчэння свабоды слова і сямейнай бяспекі”. Пры гэтым “рыцарі плаща і шпагі” не пасаромеліся скрасці грошы і нават тэлефонную картку. Што гэта, калі не “урок” для ўсіх “нячэсных”?

На ўсёй тэрыторыі былога СССР на пачатку лістапада ўспаміналі ахвяраў палітычных рэпрэсій, а сёйтой у Беларусі разглядаў іх у “параўнальна-гістарычным святленні”. Прыгадаем артыкул А. Залескага ў “Народнай газеце”. Ці не трывожны гэта знак для ўсіх беларусаў? Аўтар дазваляе сабе апраўдваць І. Сталіна, сцвярджаючы, што мільёны расстраляных — сапраўдныя ворагі народа. Менавіта так, без двухосся. Што ж ён ставіць у віну людзям? Месяцы, мовы і не толькі. Так, актрыса З. Фёдарова, па словах А. Залескага, “стала посещаць прыёмы, банкеты, вечера, устраівае палітычныя сватанні... Надо быть сверхнаивным, чтобы даже допустить мысль о том, будто она не была использована для получения шпионских сведений”. Вось такі “склад злачынства”. Але ёсць, аказваецца, рэчы і больш жahlівыя: “внутренние враги социалистического строя применяли такой вид борьбы, как распространение антисоветских анекдотов и поощрение антисоветских разговоров”. А ўсё таму, што “в советском государ-

ве при его социалистических формах собственности всякое оскорбление должностных лиц отрицательно влияло на народное хозяйство, которым они руководили”. Гэта было б смешным, калі б... Аўтар усё ж не выключае, што разам з “контррэвалюцыянерамі” ахвярамі сталінізму сталі выпадковыя людзі, але робіць гэта своеасабліва. Распавядаючы пра пачатак “чырвонага тэрору” ў адказ на забойства чэкіста М. Урыцкага, прафесар піша: “...обвинение предъявлялось целому классу. Вот почему в этой юридически необоснованной акции погибло много невинных граждан, не выступавших против Советской власти”. Маўляў, што зробіш: “лес рубят — щепки летят”. Але як можна пісаць наступнае: “Что касается невинно пострадавших и их потомков... им следует свои претензии адресовать провинившимся родственникам, соседям, землякам”. Толькі дзеці рэпрэсіраваных чамусьці не спяшаюцца кацяцца і дзякаваць “вождю всех времен и народов”, а ідуць у Курапаты і запальваюць свечы ў памяць ахвяр сталінскага генацыду.

Сімвалічна, што менавіта 30 кастрычніка ў Мінскім гарадскім судзе пачаўся суд над удзельнікамі веснавых акцый пратэсту, якіх абвінавачваюць у супраціўленні міліцыі. Апазіцыянерам пагражае некалькі год турмы. Паказальна не толькі тое, што арыштоўвалі хлопцаў супрацоўнікі аддзела па барацьбе з арганізаванай злачыннасцю, паказальны паводзіны правахоўнікаў. У тым ліку — у судзе. Некаторыя нават не клопаюцца аб праўдападобнасць сваіх сведчанняў. Адзін капітан, распавядаючы пра падзеі 23 сакавіка, кажа, што ўсе людзі, якія ішлі ў той час па праспекце Скарыны, — удзельнікі несанкцыянаванага шэсця. Астатнія, па яго словах, “схаваліся ў крамах”. Толькі ўявіце сабе гэта

відовішча! А вось як міліцыянт разумее тэрмін “супрацьпраўныя дзеянні”. Да іх трэба адносіць і “выкрыкванне антыпрэзідэнцкіх, антыўрадавых лозунгаў”. Далей — болей: гэты ж сведка патрабуе ад суда “самага жорсткага пакарання” для “баевікоў”. Ці не нагадвае гэта нешта? Між іншым, у судзе высветлілася, што шэсць, па сутнасці, справакавала міліцыя, перакрываўшы шлях на плошчу і перашкаджаючы руху транспарту. Або яшчэ такія красамоўныя факты. Мантаж відэамаатэрыялаў робіцца пры ўдзеле спецаператара, які адначасова з’яўляецца сведкам па “справе”, а замест апазнання праводзіцца вочная стаўка. У “лепшых” савецкіх традыцыях!

Сапраўды, нішто не выпадковае. Калі ўвесну 95-га па беларускім тэлеканале быў двойчы паказаны фільм Азаронка “Няна-вісць...”, ніхто не думаў, што вынікам гэтага стане параза апазіцыі на рэфэрэндуме і на выбарах у ВС. Прайшоў час, і стала зразумелым, што відэастужка Азаронка — не “аднадзённа”. Памятаеце, як некалькі чалавек з мінскага гарадскога клуба аматараў гістарычных ведаў сцвярджалі, што ў Курапатах ляжаць ахвяры гітлераўскага генацыду? І дамагліся перагляду курапацкай справы. Зараз расследаванне аднавілі: ну як жа, амерыканскі пасол Спекхард нясе кветкі да жалобнага месца, аб якім упершыню загаварыў “банкрут” З. Пазняк! Няма сумненняў, да якіх вышніх прыўдуць новыя даследчыкі-археологі (ніхто з тых, хто займаўся гэтым раней, у надзельным эфіры праграмы “Рэзананс” прадстаўнік пракуратуры ўжо сёння сцвярджае: “заклучэнне Пазняка і яго групы — фальсіфікацыя”, “нічога падобнага не было” і г. д. А як жа быць з прэзюмпцыяй невінаватасці? Дзіўная рэч, прыхільнікі “сапраўднай дэмакратыі” ў гутарцы пра Курапаты спасылаюцца на што заўгодна, толькі не на сведчанні відавочцаў расстрэлаў. Дарэчы, ведаеце, хто ўваходзіць у грамадскую камісію па “курапацкай праблеме” (менавіта яна стала ініцыятарам новага “расследавання”)? Усё той жа прафесар Залескі...

І яшчэ адзін факт. У той жа дзень, калі адбылося жалобнае шэсць у Курапаты, па БТ паказалі мастацкі фільм І. Дабралюбава “Эпілог”. Фільм пра трагедыю нацыянальнай культуры, фільм з песімістычнай канцоўкай, эпілогам усяго беларускага. Выпадковасць? Мабыць, і так. Але ці не зашмат “супадзенняў”?

Н. К.

Вадзім ДОЎНАР

## КОНКУРСЫ

# Імя Цвятаявай

Ірына Цвятаява была знамым педагогам, прафесарам Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, заслужаным дзеячам мастацтваў рэспублікі. Педагогам, з ім якога звязаны міжнародныя поспехі беларускай фартэп’янай школы. Невыпадкова яе імя наддзена Міжнароднаму конкурсу юных піяністаў, які сёлета ўжо ў другі раз адбываецца ў Мінску. Дакладней, адбыўся — бо сёння конкурсныя хваляванні ацілі, і ўвечары ў Вялікай зале сталічнай

філармоніі будуць падведзены вынікі гэтага музычнага спаборніцтва, удзельнічалі ў якім прадстаўнікі без малага дзесятка краін свету. Сёлета І. Цвятаявай споўнілася б 80, і конкурс, як і адмысловы канцэрт з удзелам ейных вучняў і паслядоўнікаў, наладжаны дзямі, — лепшае ўшанаванне памяці выдатнай піяністкі і педагога. З вынікамі Другога міжнароднага мы пазнаёмім чытачоў “ЛіМа” ў бліжэйшы час.

# "Дзякуй, Беларусь..."

Для трапнага вызначэння імпрэзы, што адбылася тыдзень таму ў Нацыянальным акадэмічным тэатры балета, слова пакуль не знайшлася. Строгая? Не. Сціплая? Тым болей — не. Юбілейныя вечарыны сціплымі наўрад ці бываюць. Асабліва калі праводзяцца яны на самым высокім дзяржаўным узроўні. Аднак гэтая вечарына мала ставалася з шэрагам аналагічных тлумных шматслонных урачыстасцяў, бо адлюстравала жывую творчасць Мастака, прызнанне публікі, шчырую прафесійную павагу калег, высокую ацэнку працы дзяржавай. І... строгае стаўленне Мастака да сябе.

Народны артыст СССР, мастацкі кіраўнік і дырэктар балета Валянцін Елізар'еў адзначыў сваё 50-годдзе ў тэатры мудра і з густам. Не станавіліся ў бясконцыя чэргі лісліўцы з "адраснымі папкамі", сярод якіх зазвычай губляюцца бянтэжачца сапраўдныя сябры ды прыхільнікі. Не ладзіўся стракаты "капуснік"... Была абвешчана чарговая прэм'ера. Былі запрошаны знаўцы, крытыкі, журналісты (важная вартасць, уласцівая не многім: В. Елізар'еў умее ладзіць годныя стасункі з прэсай!).

Прэм'еры папярэднічала афіцыйная цырымонія на сцэне: Прэзідэнт РБ Аляксандр Лукашэнка ўручыў Валянціну Елізар'еву ордэн Францішка Скарыны — за

вялікі асабісты ўклад у станаўленне і развіццё беларускага балета. Прагучалі высокія словы пра талент, славу, міжнароднае прызнанне Мастака. І ў адказ: "Дзякуй, Аляксандр Рыгоравіч. Дзякуй, дарагая публіка. Дзякуй, Беларусь... І запрашаю ўсіх на прэм'еру".

Пасля прэм'ернага паказу "Вясны свяшчэннай" І. Стравінскага быў яшчэ адзін аднаактовы спектакль — "Карміна Бурана" на музыку К. Орфа... А заключныя авацыі змяніліся невялікай урачыстай пастлюдчай. Намеснік дырэктара тэатра балета Юры Траян "агучыў" некалькі тэлеграм з неабдымнага віншавальнага стосу; выйшаў на сцэну сьліны гасць — Юры Рыгоравіч...

Расчулены і ўсхваляваны Валянцін Елізар'еў прыгадаў свае першыя ўражанні ад вялікай мінскай сцэны, якую ён 24 гады таму бабачыў "у неапанутым выглядзе" і вырашыў, што будзе тут працаваць...

Ён працаваў і працуе з выдатнымі майстрамі сумежных мастацтваў, з якімі зліваецца ў спектаклях ягонае творчасць. У яго цудоўныя артысты-аднадумцы. Яго цэняць і чакаюць у многіх краінах свету. І ён з годнасцю кажа, што мае ў сваёй працоўнай кніжцы адзін-адзінны запіс: "Вялікі тэатр Беларусі".

**С. БЕРАСЦЕНЬ**



# А дзе наш юбілей?

Расійскі друк паведамляе пра унікальную выставу, якая па ініцыятыве самога Б. Ельцына адкрыта ва Успенскай званіцы Маскоўскага крамля. Выстава мае назву: "Расійскі герб. 500 гадоў". 500 гадоў назад, у 1497 годзе, вялікі князь Маскоўскі Іаан III Васільевіч упершыню змацаваў Даравальную Грамату асаблівай пячаткаю. На гэтай пячатцы з аднаго боку была выява верхніка, які працінае дракона, з другога — выява двухгаловага арла. Іаан III узяў за жонку Соф'ю Палеаолаг, спадкаемніцу візантыйскага трона. Гэты шлюб і ўзаконіў двухгаловага арла як знак пераемства Візантыі і Маскоўскага княства. З таго часу і сцвердзіўся асноўны сімвал Расіі — дзяржаўны герб, а Маскоўскі князь увайшоў у кагорту еўрапейскіх манархаў. Згаданая выстава, на якой прадстаўлены мастацкія шэдэўры, сабраныя з музеяў Крамля, Эрмітажа і Дзяржажа, і апаўдае пра гісторыю гэтага важнейшага сімвала Расійскай дзяржавы.

Паведамленні расійскага друку пра выставу ва Успенскай званіцы Маскоўскага крамля міжволі выклікаюць згадку пра наш гістарычны дзяржаўны герб — "Старадаўнюю Літоўскую Пагоню". На ша з "Пагоня" куды старэйшая за расійскага двухгаловага арла. Старэйшая, прынамсі, на цэлюю сотню з (гакам!) гадоў, а хутчэй за ўсё

— на ўсе два стагоддзі. У якасці дзяржаўнага герба Вялікага княства Літоўскага "Пагоня" прынята ў 1384 годзе. Значыць, нашаму нацыянальна-дзяржаўнаму сімвалу ўжо больш чым 600 гадоў. Але ж "Пагоня" звязваецца з імем князя Віцены. А ён пачаў княжыць у 1295 годзе. Значыць, два гады назад, у 1995 годзе, "Пагоні" было 700 гадоў!

У 1984 годзе "Пагоня" не ўдасцілася гонару адзначыць сваё афіцыйнае 600-годдзе з прычыны панаваўшай у тагачаснай краіне камуністычнай ідэалогіі з яе непрыняццем дасавецкай гісторыі народаў. Зрэшты, тады і Беларусь — БССР, пераемніца Вялікага княства, была ўсяго толькі ілюзорным дзяржаўным утварэннем.

Не адзначыла "Пагоня" і свой верагодны 700-гадовы юбілей у 1995 годзе, калі Беларусь была ўжо быццам сапраўды незалежнай, суверэннай краінай. Дарэчы, тым годам суседзі-палякі адзначалі 700-годдзе свайго польскага арла, адзначалі шырока, на дзяржаўным узроўні, з удзелам прэзідэнта і кардынала. А мы?... А мы адзначылі юбілей свайго старажытнага дзяржаўнага сімвала тым, што зганьбілі яго і адракліся ад святыхі.

Чым уздасца нам за гэта, Госпадзі?..

**М. Г.**

# Запаліць святло ў душах...

Мікола КРУКОЎСКИ

прафесар, доктар філасофскіх навук

РЭАЛЬНАСЦЬ І ГРАМАДСКІ ІДЭАЛ У СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСІ

*І святло ў цемры свеціць, і цемра не агарнула яго.*

Іаан

Беларусь у імгле... Некалі так было сказана Уэлсам пра ленінскую Расію. І вось вядомы журналіст паўтарыў тыя змрочныя словы, адрасуючы іх ужо і Беларусі. Глыбокая цемра бездухоўнасці сапраўды ахапіла нашу шматпакутнюю краіну. Стала цёмна і ў нашых галовах: нават людзі, якія шчыра жадаюць рэспубліцы і яе народу добра, змушаны дзейнічаць сёння амаль што вобмацкам і ў сваіх пошуках выйсця, акрамя эканомікі, нічога не бачаць. Усе мы выйшлі ў гэтым сэнсе, на жаль, з марксавага шыняля. Але, як даўно ўжо было сказана, не хлебам адзіным жывы чалавек. І эканоміка залежыць ад духу, вярта параўнаць хоць бы той жа пасляваенны, куды больш жахлівы эканамічны рэзрух з цяперашнім. Толькі тады была яшчэ нейкая вера і надзея, была хоць і ілюзорная, ілжывая ў сваёй аснове, але духоўнасць, хоць і прывідная, але ідэалы, што ў суме сваёй дапамагло неяк выйсці з пасляваеннай галечы. Сёння ж сапраўды траха не беспрасветная імгла...

Але перш чым глядзець уперад у пошуках святла, азірнемся назад, у мінулае, каб зразумець сучаснасць. Сучаснасць, як вядома, уяўляе сабою толькі пэўную фазу працэсу гістарычнага развіцця, і зразумець яе сутнасць і сэнс можна толькі на фоне ўсяго працэсу ў цэлым. Таму гісторыя чалавецтва і яго культуры, і асабліва законы, што рухаюць яе, ужо з антычных часоў прыцягвалі ўвагу вучоных і філосафаў. Тут пакуль што не месца, зразумела, рабіць падрабязны агляд іх канцэпцый і поглядаў. Скажам толькі, што на працягу блізка трохтысячагадовай гісторыі філосафскай думкі перад намі выразна выступаюць тры такія асноўныя канцэптуальныя версіі, цесна звязаныя паміж сабой. Згодна першай з іх і, мабыць, самай старажытнай, гісторыя ідзе па крузе, рэгулярна паўтараючыся праз пэўны адрэзак часу (піфагарэйцы і Эклезіяст). Згодна другой, ужо значна пазнейшай канцэпцыі гістарычнага прагрэсу здзяйсняецца па бясконца ўзыходзячай простае лініі (філосаф-асветнік Кандарсэ). І, нарэшце, трэцяя з іх, як бы аб'ядноўваючы сабой дзве папярэднія, параўноўвае лінію гістарычнага прагрэсу са спіраллю, ці, калі спраектаваць спіраль на плоскасць, з нейкім падабенствам сіносоіды (дарэчы, калі спіраль тут адыгрывала ролю хутчэй метафары, то сіносоід дае магчымасць далейшага строга матэматычнага мадэлявання праблемы).

Гэтая апошняя канцэпцыя ўжо ў чыста лагічным аспекце найбольш адпавядае ісціне, бо ўяўляе сабою дыялектычнае адзінства, гегелёўскі сінтэз дзвюх папярэдніх канцэпцый, што выступаюць тут як тэзіс і антытэзіс, як крайнія пункты погляду. І вядома яна была таксама з часоў Эмпедокла і Платона, атрымаўшы глыбокае лагічнае абгрунтаванне ў філасофіі Гегеля і асабліва ў яго слаўтых "Лекцыях па эстэтыцы". Строга ж эмпірычнае пацвярджэнне яна атрымала значна пазней у працах О. Шпенглера, А. Тойнбі і асабліва П. Сарокіна, прадэманстраваўшы здзіўляюча дакладнае супадзенне абстрактна-тэарэтычнага разумавання з канкрэтна-эмпірычным падыходам. Цікава, што канцэпцыя гэта выдатна пацвярджаецца і сучаснымі сістэма-кібернетычнымі метадамі, як было паказана нашымі распрацоўкамі 60—80-х гадоў у галіне эстэтыкі і мастацкай культуры.

Кіруючыся ў прынцыпе азнача-

най канцэпцыяй, хоць і не столькі ў лагічнай, колькі ў інтуіцыйна-эмпірычнай яе форме, Шпенглер і высунуў сваю слаўную думку аб "закаце Еўропы", згодна якой еўрапейскае грамадства і яго культура ўжо з пачатку XX стагоддзя развіваецца па сыходнай галіне той сіносоіды. З гэтым пагадзіліся пазней і Тойнбі, і Сарокін, а Бярдзэеў, напрыклад, як і Генон, увогуле лічыў, што азначаны "закат Еўропы" распаўсюўся ўжо ледзьве не ў познім сярэднявеччы. Асноўныя рысы гэтага "заката" характарызуе секулярызацыя царквы, агульным зніжэннем духоўнасці, ростам індывідуалізму, распадам маральных сувязей паміж людзьмі і расколам грамадства на актыўна супрацьстаячы сацыяльныя групы, што былі тэарэтычна акрэслены Марксам як класы, а Артэга-і-Гасэтам пазней — як эліта і натоўп.

Тое, што грамадства і яго культура могуць перажываць заняпад і разлажэнне, было заўважана яшчэ ў часы Рэфармацыі, і тады ж пачаліся спробы актыўна супрацьстаяць ім і практычна, у сацыяльна-палітычным плане — гэта выразілася ў шэрагу буржуазных рэвалюцый. Характэрна, што тыя раннія буржуазныя рэвалюцыі, пачынаючы з вялікай сялянскай вайны ў Германіі і канчаючы Амерыканскай рэвалюцыяй, здзяйсняліся пад рэлігійнымі ідэаламі абноўленага першапачатковага хрысціянства з уласцівай яму арыентацыяй на высокую мараль і духоўнасць абсалютнага, Боскага тыпу. Рэвалюцыі гэтыя далі магутны штуршок для развіцця і ўзмацнення, уключаючы і эканоміку, такіх еўрапейскіх нацыянальных культур, як англійская, нямецкая і амерыканская. Водгулле тых грандыёзных сацыяльных працэсаў, дарэчы, дакацілася і да Вялікага княства Літоўскага, абумовіўшы яго агульны росквіт у скарынаўскія часы. Усё гэта было пераканаўча паказана М. Вэберам у яго слаўтай рабоце "Працэстанцкая этыка і дух капіталізму". Пра тое ж не раз пісаў і В. Зомбарт, падкрэсліваючы, што і капіталізм таксама меў некалі свой дух.

Аднак у некаторых рэгіёнах Еўропы тыя адраджэнскія працэсы аказаліся затарможанымі з прычыны пэўных асаблівасцей гістарычнага развіцця і сацыяльных, у прыватнасці, кампрамісаў, як, напрыклад, у Францыі часоў Людовіка XIV. Чарговыя, спозненыя спробы пераходу на ўзыходную лінію рабіліся ў абставінах распачатага спаду колішняга духоўнага ўзлёту, што быў гэтак характэрны для эпохі Рэфармацыі. У перыяд асветніцтва ўжо рэзка інтэнсіфікуюцца працэсы секулярызацыі і "матэрыялізацыі" духоўнай культуры (Шпенглер увогуле называў гэта пераходам культуры ў стан цывілізацыі, падобным пераходу жывога арганізма ў мёртвы механізм). Напрыклад, у "Грамадскім дагаворы" Ж.-Ж. Русо, гэтым евангелі Французскай рэвалюцыі, на месца Боскага суверэннітэту як вышэйшай інстанцыі ісціны і добра ставіцца безапеляцыйны суверэннітэт народа. Да чаго можа прывесці гэтакі суверэннітэт, выразна паказала Французская рэвалюцыя: у руках такіх яе дзеячаў, як якабіны, ужо з самага пачатку ўзнісла па сваім сэнсе ідэалы Свабоды, Роўнасці і Брацтва сталі грунтавацца не на аўтарытэце Бога як вышэйшай духоўнай інстанцыі, а на аўтарытэце гільяціны. І хоць Рабесп'ер, спахпаіўшыся, спрабаваў утварыць спецыяльным рашэннем Канвента культ Вяроўнай Істоты, каб неяк апраўдаць развязаны ім крывава-

тэрор, гэта не магло ўжо дапамагчы: грамадства імкліва пакацілася ўніз. Зрэшты, і сама тая Вяроўная Істота задумана было толькі як увасабленне чалавечага, а не Боскага розуму, і глыбока сімвалічным аказаўся факт, што ролю тае Істоты сыграла перад узбуджаным Канвентам аголеная кафэштантанная добра вядома, і ўжо Напалеон, апырэджаваючы Гегеля, выдатна ахарактарызаваў яе слаўным афарызмам: *du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas* (ад вялікага да смешнага толькі адзін крок). Гэтых слоў, як вядома, не цураўся пазней і Маркс.

На далейшым працягу гісторыі таксама неаднарадова з'яўляліся людзі, незадаволеныя такім яе ходам і спрабаваўшыя неяк яго змяніць. Але і яны не маглі ўзняцца ў сваім разуменні гісторыі вышэй суверэннітэту народа, абаліраючыся не столькі на абсалютную рэлігійную мараль, колькі на сацыяльна-абумовленую, адносна, сітуацыйную па сваёй сутнасці мараль, як тое здарылася, напрыклад, з сацыялістамі-уталістамі тыпу Сен-Сімона, Оўэна і Фур'е. А за імі, як бы ілюструючы сабой гэту лінію пераходу ад арганізма да механізма, да матэрыялістычнага, па словах Генона, "зацвярдзення" культуры, на гістарычную арэну выступаюць такія мысліцелі і дзеячы, як Маркс і крыху пазней — Ніцшэ. Будучы як ісціныныя сыны свайго часу ваяўнічымі бязбожнікамі і матэрыялістамі, яны стварылі светлаглядныя сістэмы, што даведзены былі іх куды менш таленавітымі і разумнымі паслядоўнікамі да вынікаў яшчэ жахлівейшых, чым якабініскі тэрор, да вынікаў, што ўвабніліся ў такіх сацыяльных з'яваў, як бальшавізм і фашызм. Калі Русо надзяляў суверэннітэтам народ яшчэ як цэласны сацыяльны арганізм, грэблівая адкідаючы тое, што ён азначаў як *populace*, г.зн., чэрнь, то і Маркс, і Ніцшэ грунтавалі фактычна свае сацыяльныя і палітычныя ідэалы менавіта на гэтай алошнай. Для Маркса такой асновай з'яўляўся пралетарыят, лацінская назва якога сведчыць сама за сабе, а для Ніцшэ — зусім ужо асацыяльны, хоць і апрануты ў арыстакратычныя шаты, індывід, расава чыстая "светлавалосая бестыя", надзеленая якасцямі звышчалавека. І той і другі ў выніку арыентаваліся ўжо увогуле не на мараль, а на матэрыяльную сілу, амаль што цалкам супадаючы ў форме палітычнай яе рэалізацыі — дыктатуры. Палітычнае увасабленне ніцшэанства — фашызм, імкліва ўспыхнуўшы злавесным фашыфарычным бляскам у Германіі трыццатых гадоў, быў, як вядома, задуманы супольнымі высілкамі аб'яднаных народаў Еўропы, паспеўшы тым не менш нарабіць гіганцкую колькасць пачварных злачынстваў. З Марксам і яго вучнем справа аказалася куды больш складаная і горшая.

Згодна прынятай тут трэцяй канцэпцыі кожная гістарычная эпоха, нагадваючы сабою чарговую хвалю на сіносаідальнай лініі развіцця чалавецтва, пачынаецца звычайна з перавагі духоўна-ідэальнага фактара над матэрыяльным ва ўсім сацыяльным і культурным жыцці грамадства (тую фазу Сарокін называў, зрэшты, не вельмі ўдала, ідэяцыянальнай). Закамернасьць гэтая знайшла сабе, дарэчы, своеасаблівае адлюстраванне ў вядомай народнай прымаўцы пра дарогу ў пекла, выбрукаваную добрымі (Працяг на стар. 14—15)

У майстра — юбілей



Нават не самыя заўзятыя прыхільнікі мастацтва ведаюць імя вядучага саліста беларускай оперы Эдуарда Пелагейчанкі. А што ўжо казаць пра сапраўдных знаўцаў гэтага жанру! Без перабольшання — многія проста абагаўляюць ягоную творчасць. Нават калегі Э. Пелагейчанкі лічаць яго незаменимым у тэатры. Яны так і напісалі на віншавальнай афішы да творчай вечарыны Эдуарда Іванавіча, якая адбылася з нагоды 25-годдзя яго сцэнічнай дзейнасці.

Многія крытыкі і знаўцы опернага мастацтва адзначаюць, што цудоўны тэнар Эдуарда Пелагейчанкі з гадамі абсалютна не страціў сваёй прыцягальнасці. Вядома, што тэнар — самы далікатны і ўразлівы голас, і таму, хто ім валодае, цяжэй, чым іншым вакалістам, падтрымліваць сябе ў творчай форме. Той факт, што Э. Пелагейчанка і праз 25 гадоў сцэнічнага жыцця знаходзіцца ў росквіце творчых сіл, гаворыць пра ягоную адказнасць перад сваёй прафесіяй, якая вымагае пэўных высілкаў — і фізічных, і духоўных.

У Нацыянальным тэатры оперы Беларусі Э. Пелагейчанка працуе 12 з паловай гадоў — гэта якраз палавіна яго творчага шляху на сённяшні дзень. А пачынаў у 1972 годзе ў Пермскім оперным тэатры. На працягу 10 гадоў супрацоўнічаў таксама з Вялікім тэатрам СССР. На Беларусь прыехаў ужо сталым майстрам, з багатым рэпертуарам і са званнем народнага артыста РСФСР.

У Мінску яго адразу ацанілі і прафесіяналы, і публіка. Няма патрэбы пералічваць назвы ўсіх оперных спектакляў з удзелам Э. Пелагейчанкі, прасцей будзе сказаць, што ён выконвае ці не ўвесь тэнаровы рэпертуар тэатра і ў большасці спектакляў з яўліецца незаменимым салістам. Па сваёй прыродзе лірычны тэнар, Э. Пелагейчанка з вялікім поспехам выконвае і драматычныя партыі, што сведчыць пра шырыню яго творчага дыяпазону і высокі прафесіяналізм.

У нас заўсёды талент і прафесіяналізм артыста адзначаліся адпаведным чынам: наданнем ганаровага звання, якое, у сваю чаргу, прадугледжвала і пэўныя грашовыя выплаты. Зразумела, што Э. Пелагейчанка атрымаў званне народнага артыста ў Расіі яшчэ пры існаванні Саюза, а цяпер, жывучы і працуючы на Беларусі, ён як быццам не можа стаць упоравень з народнымі артыстамі нашай краіны. Бо народныя артысты Беларусі атрымліваюць адпаведную грашовую надбавку, а Э. Пелагейчанка, як народны артыст Расіі, — не. Вядома, крыўдна. Званне ж надаюць за высокія дасягненні ў мастацтве, і талент паўсюль павінен ацэньвацца адэкватна.

Зоя ЛЫСЕНКА

Каб жа большы тыраж

Канечне, многія кнігі цяпер з-за вялікіх фінансавых цяжкасцяў выходзяць абмежаваным накладам. Адно сучаснае, што з імі можна пазнаёміцца ў бібліятэках. Але ж бываюць і такія выданні, якія неабходны, як кажуць, штодня, павінны знаходзіцца пад рукой. Да такіх выданняў належыць і "Кароткі слоўнік тэрмінаў па гісторыі Беларусі" (укладальнікі Л. Нікіценка і І. Шаўчук). Выпусціў яго Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт тыражом усяго... 100 экзэмпляраў. Ніякай толькі для ўласнага карыстання. А гэты ж дапаможнік наўрад ці заляжаўся б на паліцах кнігарань. Чаму б, у такім разе, не зацікавіцца ім якому-небудзь недзяржаўнаму выдавецтву?

НОВАЕ

Зусім нядаўна аб музеі сучаснага беларускага мастацтва мы толькі чулі і адносілі рэалізацыю мары ў далёкую перспектыву. Ды вось, здаецца, мара пачынае здзяйсняцца. Ёсць рашэнне ўрада аб стварэнні музея, і цяпер ідзе ўжо гаворка аб ягонай канцэпцыі.

З дырэктарам музея сучаснага выяўленчага мастацтва, у нядаўнім часе — рэктарам Беларускай акадэміі мастацтваў Васілём Пятровічам ШАРАНГОВІЧАМ гутарыць наш карэспандэнт.

— Васіль Пятровіч, паколькі зараз у вас новая праца, значыць, намаганні калектыву Беларускай акадэміі мастацтваў пераканаць улады не звальняць вас з пасады рэктара поспеху не мелі? Ці быў афіцыйны адказ на ліст выкладчыкаў БЛАМ ва ўладныя структуры?

— Мабыць, афіцыйнай рэакцыяй трэба лічыць тое, што я болей не рэктар. Шчыра кажучы, мне шкада было пакідаць акадэмію.

Сёння неад'емнай часткай нашай мастацкай культуры сталі хэпенінгі, тэатралізаваныя шэсці, на выставах даўно нікога не здзіўляюць інсталцыі. Вопыт дзесяцігоддзяў заходняй культуры быў асвоены нашымі мастакамі "экстэрнам", у паскораным тэмпе. Гэта з'ява яшчэ чакае свайго асэнсавання. І ўсё гэта павінна быць данесена да гледача, наведвальніка Музея сучаснага мастацтва. Значыць, трэба мець лекцыйныя залы з адпа-

Пачатак пакладзены

З ёй звязана трыццаць шэсць гадоў майго жыцця — шэсць гадоў я быў студэнтам і трыццаць выкладчыкам. Наша прафесійнае кола вельмі шчыльнае, таму мне няцяжка здагадацца, хто з маіх калег быў ініцыятарам кадравых змен у сценах акадэміі, хто скарыстоўваў кожную нагоду, каб абліць акадэмію брудам. Вельмі шкада, што гэтыя людзі маюць уплыў на ўладу, а значыць і на культурную палітыку краіны.

— А як вы адчуваеце сябе на новым рабочым месцы?

— Я афіцыйна заступіў на пасаду дырэктара Музея сучаснага выяўленчага мастацтва пятага верасня. Неякія высновы рабіць, пэўна, рана. Адно відавочна: работы шмат. Гаворка пра неабходнасць такога музея вядзецца даўно, ужо ці не некалькі дзесяцігоддзяў. Але рэалізацыя ідэі распачалася толькі сёлета. 13 чэрвеня ўрад прыняў пастанову "Аб мерах па стварэнні Музея сучаснага выяўленчага мастацтва", потым быў загад міністра культуры ад 26 чэрвеня. Пачатак пакладзены, і я ўпэўнены, што музей будзе. Але што гэта будзе за музей, не ведае ніхто.

— Аднак неякая база ёсць ужо сёння?

— Сёння на баланс музея перададзена памяшканне былога шматфункцыянальнага комплексу "На ростанях" на плошчы Коласа і былы кінатэатр "Беларусь". Памяшканне на плошчы Коласа давесці да ладу адносна лёгка. Каб зрабіць тут экспазіцыйныя залы, патрэбны не такія ўжо вялікія сродкі. Іншая рэч — былы кінатэатр. Тут спатрэбіцца вялікая перабудова.

Два прыгаданьня памяшканні — для пачатку някэпска. Але толькі для пачатку.

— Вам трэба болей?

— Не мне — музею! Мяркуюць самі. У рэканструяваным кінатэатры можна размясціць асноўную экспазіцыю жывапісу і графікі. Скульптуры — ужо цяжэй. На плошчы Коласа будучы зменны (па месцы альбо па некалькі тыдняў) экспазіцыі тых жа жывапісу і графікі. Але ці дасць гэта ўяўленне аб сучасным мастацтве Беларусі? Непасрэдна з выяўленчым мастацтвам звязана мастацтва дэкаратыўна-ўжыткавае. Нельга абмінуць і народнае мастацтва. Ягонныя сучасныя формы адрозніваюцца ад класічных, занатаваных у энцыклапедыях. А фотамастацтва Беларусі? А дызайн? Значыць, неабходны дадатковыя экспазіцыйныя плошчы.

веднай апаратурай, архіў фота- і відэа матэрыялаў. Не лішняй будзе і бібліятэка (я сам бы перадаў у яе частку кніг па мастацтве з майго ўласнага збору). Архіў, бібліятэка — гэта ўжо кампаненты навукова-даследчага цэнтру сучаснага мастацтва. А дзе размясціць такі цэнтр? Так што ніякім чынам не абдыземся тымі плошчамі, якія сёння на баланс музея. Зразумела, калі краіне патрэбны музей паўнаватарны...

— Маючы такія планы, вы, мабыць, нешта сабе і прыгледзелі?

— Так, я прыгледзеў для музея двухпавярховы асабняк (дзе — не скажу, бо знойдуцца і іншыя ахвотнікі). Спадзяюся ў гэтай справе на паразуменне з уладамі. Мяркую, што часткай Музея сучаснага мастацтва можа стаць Музей імя Бембеля. Тым болей, што ён мае статус Музея сучаснай беларускай скульптуры. Тэрыторыя вакол былога кінатэатра "Беларусь" таксама павінна адісіці да музея, тут можна зрабіць свайго роду "сад скульптуры" — экспазіцыя манументальна-дэкаратыўнай пластыкі. Але ўсё гэта — перспектыва. А пакуль трэба найлепшым чынам вызначыцца з існуючай плошчай.

— Як вам бачыцца асноўная экспазіцыя?

— Я думаю, яна мае быць, так бы мовіць, пастаянна-зменная. У Нацыянальным мастацкім музеі экспазіцыя можа не мяняцца дзесяцігоддзямі. Бо там прадстаўлены творы, вылучаныя часам; творы, якім вызначана месца ў анталогіі культуры. Гэта — класіка. А экспазіцыя і фонды нашага музея будучы складацца з твораў, якія яшчэ толькі маюць шанцы ўвайсці ў анталогію. Так бы мовіць, кандыдаты ў класіку. Таму і экспазіцыя, мяркую, павінна на стадыі фармавання калекцыі мяняцца кожныя паўгода-год.

— Хто будзе вызначаць, варты твор калекцыі Музея сучаснага мастацтва ці не варты?

— Пры музеі будзе рада, у якую ўвойдуць вядомыя творцы розных пакаленняў і розных стылёвых арыентацый. Само разуменне "сучаснага мастацтва" акрэсліць досыць цяжка. Кожны мастак, кожны крытык мае свае крытэрыі "сучаснасці". Каб не было перакосу ў нейкі бок, рашэнні трэба прымаць калегіяльна. Я асабіста хацеў бы, каб у музеі быў прадстаўлены ўвесь спектр сённяшняга мастацтва Беларусі: ад фотарэалізму да

мастацтва канцэптуальна-авангарднага.

— Але ж вас ведаюць як прыхільніка мастацтва рэалістычнага...

— Рэалізм ніхто не адмяняў. Я ўпэўнены, што рэалізм — гэта грунт, аснова выяўленчага мастацтва ўвогуле. Іншая справа, што ў вачах сённяшняга гледача разуменне рэалізму ў нейкай ступені скампраметавана так званым "сацрэалізмам", камуністычным афіцызэмам. Але пройдзе час, і людзі разбяруцца, дзе была кан'юнктура, а дзе — мастацтва. Я не думаю, што сёння альбо заўтра знойдзецца нехта, у каго падыемца рука кінуць камень, скажам, у вялікага мастака-рэаліста Паўла Корына. Хоць той жыў і працаваў пры "сацрэалізме"...

— У якой ступені вы збіраецеся скарыстоўваць вопыт іншых краін?

— Ужо сёння ёсць цікавыя прапановы ад нямецкай амбасады па супрацоўніцтве ў стварэнні навукова-інфармацыйнага цэнтру пры музеі. Але не варта ігнараваць і вопыт нашых усходніх суседзяў. Палітычны суверэнітэт не замінае існаванню адзінай культурнай прасторы.

Калі я быў рэктарам, я спецыяльна ездзіў у Пецярбург, каб аднавіць сувязі паміж нашай акадэміяй і шэрагам пецярбургскіх вышэйшых навуковых устаноў — Інстытутам імя Рэпіна, Акадэміяй тэатральнага мастацтва і былой вучэльнай імя Мухінай, якая зараз мае стутус акадэміі. Планаваў такую паездку ў Маскву, але не паспеў... Дарэчы, мае калегі-рэктары маскоўскіх і пецярбургскіх ВНУ званілі мне і са здзіўленнем пыталися, што здарылася...

На сваёй новай пасадзе я, безумоўна, буду працаваць над аднаўленнем культурных сувязяў, якія былі ў савецкі час. Вопыт Расіі, Украіны, краін Балтыі нам будзе вельмі дарэчы.

— Васіль Пятровіч, пакуль дзяржава вагалася быць ці не быць музею беларускага сучаснага мастацтва, з'явіліся прыватныя калекцыі, якія можна лічыць прыватнымі такімі музэямі. Найперш я назваў бы Валерыя Жыльцова і ягоную галерэю "Жыльбел". Калекцыя вельмі прадстаўнічая, надзвычай густоўная, а галерэя мае высокі рэйтынг. "Жыльбел" нават спансоруе культурніцкія акцыі дзяржаўнага ўзроўню (напрыклад, Шагалаўскі пленэр). Зыходзячы з нашай эканамічнай і культурніцкай сітуацыі, вы, як дырэктар дзяржаўнага музея, схільны лічыць прыватнага калекцыянера сваім канкурэнтам альбо саюзнікам і памочнікам?

— У дадзеным выпадку нам няма чаго дзяліць. І дзяржаўная ўстанова і прадпрыемальнік-мецэнат робяць адну справу — пашыраюць культурнае поле. Ва ўсім свеце дзяржаўныя музеі супрацоўнічаюць з уладальнікамі прыватных калекцый. Гэта справа выгодная абодвум бакам. Думаю, так павінна быць і ў Беларусі. І першым крокам можа стаць удзел калекцыянераў мастацтва разам з крытыкамі, мастацтвазнаўцамі, мастакамі ў дыскусіі па тэме, што ўвогуле трэба лічыць мастацтвам сучасным.

— Дзякуй за гутарку, Васіль Пятровіч. Плёну вам.

Гутарыў Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

АКТУАЛЬНАСЦЬ

Ён — легенда...

На святкаванні сотых угодкаў Мухтара Аузава ў Мінск прыбыла прадстаўнічая дэлегацыя з Казахстана. Паколькі юбілей казахскага класіка адзначаецца на ўзроўні ЮНЕСКА, то дзевяці культуры з Алма-Аты пабывалі ўжо ў Маскве і С.-Пецярбурзе, мяркуючы паехаць з той самай мэтай у Германію і Іран. А пасярэдзіне, як вы разумееце, Беларусь, а ў яе сталіцы для далёкіх і блізкіх гасцей ёсць Таварыства дружбы і культурнай сувязі. Тут і адбыўся "круглы стол" з удзелам афіцыйнай дэлегацыі Казахстана, пасла РК у Беларусі Ю. Клачкова, пісьменнікаў, бібліятэчных работнікаў і іншых.

У доме, дзе праводзіцца шмат падобных сустрэч і таму цяжка прыдумаць нейкія новыя формы сяброўскіх кантактаў, адбылася надзіва ўзвышаная, прыгожая, я сказала б, гаворка.

Тон ёй задавала намесніца сп. Ваніцкага Ніна Сямёнаўна Іванова — "па сумяшчальніцтве" сакратар Таварыства беларуска-казахскай дружбы. З бліскучым эсэ, у якім спалучаліся абсяг ведаў з глыбінёй асэнсавання, выступіў сын Аузава, пісьменнік і дыпламат Мурат Аузаў. Згадаўшы трагічныя вежы гісторыі свайго народа (40 год ядзерных

выпрабаванняў, прымусовая калектывізацыя, сталінскія рэпрэсіі, якіх не пазбег і яго славу бацька), Мурат Мухтаравіч правёў паралелі з беларускай гісторыяй. Ён пераканаў, што нашы народы выпакутавалі права на лепшае будучае.

Акадэмік Закі Ахметаў і сакратар пісьменніцкага саюза Дулат Ісабекаў адзначылі такую рысу выдатнага мастака слова, як успрымальнасць да культур іншых народаў (ён вучыўся ў Ленінградзе і Ташкенце), яго глыбокую абазнанасць у сусветнай культуры і творчую натхнёнасць.

Пра сваё ўспрыманне твораў Мухтара Аузава, яго рамана "Абай", гаварыў пісьменнік Леанід Левановіч. "Гэта постаць адраджэнскага маштабу", — адзначыў ён. І прывёў такі цікавы факт: кіргіз Ч. Айтматаў лічыў сваёй святыняй эпос кіргізкага народа "Манас" і творчасць казаха Аузава.

Прысутны на сустрэчы Павел Атрушкевіч — наш зямляк, ураджэнне Стаўбцоўшчыны — 40 год па волі лёсу жыве сярод казахаў, адчуў дух гэтага стэпавага народа. Як старшыня Асамблеі народаў Казахстана, ён садзейнічае культурным цэнтрам беларускай дыяспары, служыць яднанню двух народаў.

Мы даведаліся, што ў Казахстане нарэшце адкрылася пасольства РБ, што новы імпульс супрацоўніцтву дала нядаўняя сустрэча нашых прэзідэнтаў. "Мы адкрываем не толькі краіны, але і адзін аднаго", — казаў першы намеснік міністра культуры Беларусі У. Рылатка. Яму ж належыць і такое дасціпнае выслоўе: "Дружба і любоў — як вусная народная творчасць — жывуць, пакуль перадаюцца з сэрца ў сэрца". На сваёй мове, мабыць, пра тое ж скажале і казахская домбра...

З кароткімі прамовамі за "круглым сталом" выступілі Г. Пашкоў, У. Паўлаў, Г. Марчук.

Кіраўнік Дэпартаменту культуры, заслужаны дзеяч мастацтваў, прафесар Дусейн Касейнаў перад тым, як уручыць сувеніры, выказаў цёплыя словы ўдзячнасці ўсім прысутным і вядучай, а таксама надзею на будучае супрацоўніцтва. "Усе мы — слугі вечных каштоўнасцей", — падсумаваў ён, і хіба можна сказаць лепей?

Д. Ісабекаў адзначыў такую дэталю: вялікі сын казахскага народа, як і наш Купала, знайшоў у Маскве і сяброў, і славу, і смерць. Таму на заканчэнне прывядзем словы чалавека, які добра ведаў яго, Іякіля Андроннікава: "Ён — з'ява, ён — вялікі сімвал нашага жыцця, ён — легенда..."

Г. КАРЖАНЕЎСКАЯ

Роўна 80 гадоў назад над шостаю часткай зямной сушы запанавала "надоўга і ўсур'ёз" сіла, якая дагэтуль у гісторыі чалавецтва заяўляла пра сябе толькі спарадычна і без вялікіх поспехаў. Камунізм упарта і мэтанакіравана прабіваў сабе шлях не дзесяткі гадоў і нават не сотні. У розных аб'ёмах і пад рознымі назвамі, пераважна ў тэарэтычных выкладках, ён існаваў, бадай што, на працягу ўсёй гісторыі цывілізацыі.

Тыя выкладкі можна адшукаць яшчэ ў VIII стагоддзі да нашай эры, калі старажытныя габрэйскія прарокі Іэль і Амос даводзілі пра дадзеную Богам спаконвечную роўнасць паміж людзьмі і несправядлівасць усялякае эксплуатацыі чалавека чалавекам. Ад Платона да Маркса шматлікія мыслеры і філосафы шукалі рэцэпт аптымальнага сацыяльнага светаўладкавання. Карл Маркс як бы падагуліў іх тытанічныя высілкі і стварыў вучэнне, пра якое пазней ягоныя наступнікі сцвярджалі, што яно "ўсемагутнае, бо слушнае". Гэтае вучэнне, на іх думку, павінна было вывесці чалавецтва на якасна новы шлях эканамічна-сацыяльнага развіцця. У кастрычніку 1917 яно і вывела, праўда, не ўсё чалавецтва, а толькі пэўную ягоную частку на доўгашукальны бальшак, скіраваны да "светлай будучыні"...

на іх сістэмы СССР, як аказалася пазней, хавалася надзвычай жорстка і шавіністычная па сваёй сутнасці палітыка знівавання ўсяго адметнага ў нацыянальным плане. Асабліва гэта датычыла "блізкіх" — украінцаў і беларусаў. У гэтай ганебнай справе бальшавікі, трэба сказаць, "преуспели"...

III

Напярэдадні рэвалюцыйнага "прарыву" спалі інтарэсы розных сіл. Гэта і інтарэсы вышэйзададзенай пэўнай часткі буйнога нацыянальнага капіталу, што разлічваў адным ударам раз і назаўсёды пакончыць з замежнай фінансаво-эканамічнай экспансіяй, якая, на іх думку, ужо выканала сваю першалачатковую інвестыцыйную задачу. Гэта і інтарэсы тых самых каварных "іншародцаў", у якіх былі таксама даволі праявіны мэты — ас-

Алесь ГБОК-ГБКОЎСКИ

# Вяртанне ў Эдэм

НЕСВЯТОЧНЫЯ НАТАКІ НАПЯРЭДАДНІ СВЯТА

I  
На расійскай глебе Марксавы духоўныя саджанцы далі надзвычай багатыя ўзыходы. Але ці было гэта нечаканым? І ўвогуле, ці была нечаканай "Вялікая рэвалюцыя" ў адной "асобна ўзятай краіне", адной з буйнейшых і магутнейшых на той час імперыяў у свеце?

Надыход катаклізму ў матухне Расіі неаднаразова прадказвалі найбольш дальнабачныя з яе сыноў. Напрыклад, славыты "рэвалюцыянер-дэмакрат" Аляксандр Герцэн, які пісаў у сярэдзіне XIX стагоддзя: "Сацыялізм будзе развівацца ва ўсіх сваіх фазах да крайніх наступстваў, да абсурду..." "Кансерватар" Фёдар Дастаеўскі таксама прадчуваў у апошнія гады жыцця: "...выйдзе такі морак, такі хаос, нешта... грубае, сляпое, баскалавецнае, што ўвесь будынак абрынецца пад праклёнамі чалавецтва, да таго як будзе завершаны..." Амаль адначасна з Дастаеўскім "люстэрка рускай рэвалюцыі" Леў Талстой бліскуча "адлюстравіў" схему будучых працэсаў: "Да ўлады прыйдуць балбатыны-адвакаты і прапойцы-памешчыкі, а пасля іх — Мараты і Рабесп'еры". Прарочылі і расійскія паэты: "Настане год, России чёрный год, Когда царей корона упадет..." (М. Лермантаў); "Люди, вы ль не узнаете Божьей десницы: Сгибнет четверть вас от глады, мора и меча..." (А. Блок).

Усе працоўныя, на жаль, збыліся самым дакладным чынам. "Чорны" 1917 год стаў пачаткам працяглай і цяжкай хваробы велізарнай краіны. Да ўлады прыйшлі спачатку "балбатыны-адвакаты", а потым не прымусілі сябе чакаць і расійскія Мараты з Рабесп'ерамі. Сацыялізм вельмі імкліва развіўся "да крайніх наступстваў". Народ Расіі зрабіў выбар на карысць не сваіх традыцыйных духоўных імператываў, а бясконца чужых сацыялагічных схем, якія вельмі нагадвалі схемы тэалагічных. Але для таго, каб такі выбар зрабіць, патрэбны былі пэўныя перадумовы, якія бліскуча стварыла расійская інтэлігенцыя, палічыўшы за лепшае не асцёсоўваць гісторыю, а бягзлудна над ёю маралізаваць.

І ўвогуле, рэвалюцыйны дух быў далёка не чужым для бясконца расійскіх прастораў. Гістарычны шлях развіцця Расіі даволі шчыльна памечаны вехамі шматлікіх "дзікіх і бюссэнсавых" бунтаў. Дастаеўскага згадаць імёны Разіна і Пугачова, паўстанні якіх пакідалі пасля сябе прырачэныя крывавыя шлейфы... Меў народ расійскі схільнасць да бунтарства. "Менавіта з іх, з гэтых самых русічаў, спаконвеку слаўных сваёй антысацыяльнасцю, — пісаў пасля Кастрычніка Іван Бунін, — якія далі са свайго асяродку безліч "удалых разбойнікаў", безліч бадзяг, летуноў, а потым хітроўцаў, баякоў, якраз з іх і вербавалася краса і гонар, надзея рускай сацыяльнай рэвалюцыі..."

Таму крыхі дзіўным здаюцца сёння меркаванні паасобных сучасных расійскіх даследчыкаў, якія ў стварэнні "рэвалюцыйнай сітуацыі" ў Расіі абвінавачваюць выключна "іншародцаў". Для таго, каб чужое "насенне" дало такія багатыя ўзыходы, патрэбна была вельмі добра падрыхтаваная глеба. "Сацыялістычная рэвалюцыя не можа перамагчы адначасна ва ўсіх краінах, — прыйшоў да высновы У. Ленін падчас першай сусветнай вайны. — Яна пачнецца ў такой краіне, дзе супярэчлівасці імперыялізму дасягнулі найбольшай вастрыні... Такая краіна будзе ўяўляць з сябе найбольш слабое звяно ў ланцугу імперыялізму і тут лягчы за ўсё парваць гэты ланцуг..." Такую краіну будучаму "правадыру сусветнага пралетарыяту" не трэба было доўга шукаць...

II

У. Ленін даволі слушна вызначыў Расію як краіну, што мела для рэвалюцыі ўсе неабходныя эканамічныя і палітычныя перадумовы. Але не высакародныя мэты "знішчэння ўсялякай эксплуатацыі чалавека чалавекам, по-

ўнай ліквідацыі падзелу грамадства на класы, бялітаснага падаўлення эксплуатацыйнага", — як сцвярджалася ў знакамітай "Дэкларацыі правоў працоўных і эксплуатаемага народа", прынятай на III Усерасійскім з'ездзе Саветаў, — былі галоўнымі для гэтай рэвалюцыі. Замест знішчэння "ўсялякай эксплуатацыі" рускі народ, а заадно і ўкраінскі, беларускі і многія іншыя народы атрымалі эксплуатацыю, якой, па сваёй звышарганізаванасці і жорсткасці, бадай што, не было яшчэ ў сусветнай гісторыі. Куды там няшчасным будаўнікам егіпецкіх пірамід ці кітайскай сцяны да шчаслівых "стваральнікаў" Беларорканала або даваеннага БАМА, ці прыгонным сялянам Салтычыкі да "добраахвотна" калектывізаваных калгаснікаў якога-небудзь "Новаго пути"...

Як гэта ні дзіўна, але галоўнай прычынай рэвалюцыі ў Расіі былі не вышэйзададзеныя прычыны, не татальныя змовы "іншародцаў", багата фінансуемых "цёмнымі знешнімі сіламі", а самы звычайны нацыяналізм (і, безумоўна, імперскі!) інтарэс Расіі. Менавіта бальшавікі аказаліся найлепшымі ў гісторыі вялікай імперыі выразнікамі і абаронцамі яе нацыянальных інтарэсаў...

Пацвярджэнне гэтаму няцяжка знайсці і ў дарэвалюцыйных працах усё таго ж У. Леніна, які неаднаразова зазначаў, што ў Расіі назіраецца грандыёзнае засілле замежнага капіталу, які, безумоўна, свядома тармазіць развіццё важнейшых у стратэгічным плане галін прамысловасці Расіі, напрыклад, машынабудавання, і штогод выпампоўвае з краіны сотні мільёнаў рублёў у выглядзе прыбытку і працэнтаў па займах. Усё гэта, на думку У. Леніна, абяскуралівала расійскую эканоміку...

Відавочна, дзесяці тут, а не ў дэкларатывных дэмаггічных закліках да "вызвалення працоўных", і хавалася адна з асноўных спружын будучай рэвалюцыі. Менавіта таму, на нашу думку, супраціўленне галоўным крыважаэрных эксплуатацыйнаў найўхільнаму наступу "рэвалюцыйных мас" было такім непераканальным і хутэйшым умоўным. Найбольш актыўна супраціўляліся тыя слаі грамадства, у якіх аказаліся не зламаныя духоўныя стрываньні, якія інстынктыўна адчувалі смяротную пагрозу бальшавізму менавіта духоўнаму патэнцыялу народа. Што да "эксплуататарскіх", уласна капіталістычных вярхоў, то яны яўна разлічалі рукамі агрэсіўных і імпатных бальшавікоў расчысціць шлях для сваіх уласных мэт.

Падобна на тое, што марозавы і рабушынскія "джыны" з бутэлькі выпускалі мэтанакіравана і паслядоўна, не зусім разумеючы наступствы такога легкадумнага кроку. Праўда, пазней "джын" той найлепшым чынам атаямалая імперыя жорстка і няўхільна адстойваўчы яе інтарэсы, але яму зусім не былі патрэбны спадарожнікі-канкурэнты. Бальшавікі не сталі дзіліцца "вялікай перамогай" і бялітаснай "рэвалюцыйнай мятлюю" вымелі з краіны як чужы, так і нацыянальны капітал, а заадно залішне еўрапеізаваную расійскую інтэлігенцыю, што нямала зрабіла для духоўнага сталення і ўзлёту бальшавізму. Не мінула "караючая десница" і многіх блізкіх спадарожнікаў і саюзнікаў, якія актыўна дапамагалі бальшавікоў жорстка расправіліся з рэшткамі дэмакратыі ў сваіх краінах і ўстанавілі ў іх рэжымы, якія пазней назовуць таталітарнымі. Канечне, была пэўная розніца паміж сацыялізмам "усходнім" і "заходнім". У адрозненне ад "заходняга", які фінансавыя капіталы сваіх краін "асвойваў" даволі памяркоўна, "усходнікі" аддавалі перавагу "экспрапрыяцыям", дакладней — узброеным рабаўніцтвам з гвалтам, але сур'ёзна падмацаваным феаменальнай палітычнай і сацыяльнай дэмагогіяй.

Але "сацыялісты" розных колераў — ад чырвонага да карычневага — так і не паладзілі паміж сабой, нягледзячы на ўсе спробы знайсці кансенсус. Былі блізкія да яго яны ў жніўні

воіць нарэшце вышэйшыя паверхі расійскай уладнай сістэмы, куды шлях для іх да 1917 г. быў практычна закрыты і куды яны ў выніку рэвалюцыі ўварваліся вельмі актыўна, запоўніўшы практычна ўсе паверхі бальшавіцкай бюракратычнай сістэмы. Гэта, безумоўна, і інтарэсы галоўнага праціўніка Расіі ў імперыялістычнай вайне — кайзераўскай Германіі, якая на такія мэты сродкаў не шкадавала.

I, нарэшце, інтарэсы ўласна бальшавікоў — даволі спецыфічнай палітычнай касты-клана, што мела ў рэвалюцыі, акрамя выразна нацыяналістычных, вузка расійскіх мэт, мэты і стратэгічныя. Знакаміты "інтэрнацыяналізм" бальшавікоў якраз і быў падпарадкаваны гэтым мэтам. Успомнім усё таго ж У. Леніна, які абсалютна шчыра сцвярджаў адразу пасля Кастрычніцкай перамогі: "Мы павінны дамагчыся перамогі пралетарскай рэвалюцыі ва ўсіх, ці прынамсі ў асноўных краінах капіталу".

Прычым няма аніякай супярэчнасці паміж бальшавікамі-імперцамі і бальшавікамі-інтэрнацыяналістамі, замагарамі за "вызваленне працоўных усяго свету". Для такога "вызвалення", безумоўна, быў патрэбен плацдарм, прычым моцны і надзейны. Такім плацдармам і мусіла стаць, на задуме бальшавікоў, Расія.

Гэты дзіўны сімбіёз вузакланавых бальшавіцкіх і спецыфічна імперскіх памкненняў аказаліся надзвычай жывучым, бо моцна і стабільна сілкаваўся на спадвечных цэнтрабежных імпульсах вялікай этнамасы. Інтэрэсы малых этнасаў проста ігнараваліся, яны былі першалачаткова асуджаны на незаўдаснаную ролю "спадарожнікаў", а некаторыя, такія, напрыклад, як беларусы, — на поўную асіміляцыю і знікненне як нацыі. Час цудоўна пацвердзіў гэтыя выкладкі. Цяжкавылучная хвароба імперскасці, звышдзяржаўнасці вельмі доўга не пададалася "лячэнню" і ў значна больш цывілізаваных народаў Брытаніі і Францыі. Што казаць пра народы Расіі, які ў многіх пакаленнях выходзілі "нацэленым на ўдар"... Размова не ідзе пра натуральныя і абсалютна нормальныя нацыянальныя інтарэсы ўласна расійскага народа, на якія ён, як і ўсе іншыя народы, мае святое права. Справа ў спарадчай схільнасці гэтых інтарэсаў да "зашкальвання", да высакмернага ігнаравання краўных праблем меншых суседзяў.

На нашу думку, рэвалюцыя ў Расіі ў значнай ступені была вынікам гэтага "зашкальвання", бліскуча маскіруемага пад інтэрнацыянальную рыторыку. На чале "паўстання пралетарыяту" апынуліся ў выніку жорсткага адбору найбольш прагматычныя і цыннічныя сілы, для якіх знакамітае макіявельева: "Мэта апраўдвае сродкі" аказалася надзвычай прыдатным, як і дасканалая распрацаваная ім палітычная тэхналогія. Менавіта яна ляжала і ляжыць у аснове ўсіх таталітарных рэжымаў XX стагоддзя.

"Слаўная перамога" Кастрычніка выклікала сапраўдную ланцуговую рэакцыю ў Еўропе. Сацыялісты ў тым ці іншым выглядзе захапілі ўладу па сутнасці ў большасці краін. Найбольш паслядоўныя з іх, такія, як член італьянскай рабочай сацыялістычнай партыі Беніта Мусаліні і член германскай нацыянал-сацыялістычнай партыі Адольф Гітлер, па прыкладзе бальшавікоў жорстка расправіліся з рэшткамі дэмакратыі ў сваіх краінах і ўстанавілі ў іх рэжымы, якія пазней назовуць таталітарнымі. Канечне, была пэўная розніца паміж сацыялізмам "усходнім" і "заходнім". У адрозненне ад "заходняга", які фінансавыя капіталы сваіх краін "асвойваў" даволі памяркоўна, "усходнікі" аддавалі перавагу "экспрапрыяцыям", дакладней — узброеным рабаўніцтвам з гвалтам, але сур'ёзна падмацаваным феаменальнай палітычнай і сацыяльнай дэмагогіяй.

Але "сацыялісты" розных колераў — ад чырвонага да карычневага — так і не паладзілі паміж сабой, нягледзячы на ўсе спробы знайсці кансенсус. Былі блізкія да яго яны ў жніўні

1939 года, і ўсё ж іх шляхі-сцяжынікі разышліся. "Тытуць" стратэгічных планаў гэтых драпежнікаў не мог быць падзелены мірна. У выніку практычна ўся Еўропа аказалася ўцягнутай у адну з самых жорсткіх войнаў у гісторыі цывілізацыі.

Аўтар далёкі ад думкі атаямаліваць усіх сацыялістаў, бо далёка не ўсе яны былі (ды і ёсць!) "ваўкамі ў авечай скуры", ад якіх засцерагаў калісці шануемы большасцю з нас Аўтар Вялікай Кнігі. Многія з іх паслужылі ў якасці звычайных прыступак для сапраўдных "ваўкоў". У 1917 годзе Аляксандр Керанскі рабіў шмат прамоў, якія былі напоўнены шматлікімі абяцаннямі і ўсемагчымымі клятвамі. У. Ленін, насуперак агульнапрынятым сёння стэрэатыпам, рабіў вельмі мала прамоў, а І. Сталін іх не рабіў амаль зусім, за выключэннем безвыходных сітуацый. Бальшавіцкія правадыры вастрылі "зубы" рэвалюцыі безлішняй балбатні... Сённяшнія "сацыялісты-папулісты", якія, на жаль, працягваюць вызначаць наш лёс, прамоў робяць многа, але ніколі не правяраюць пра галоўнае: пра сутнасць сваіх сапраўдных планаў у дачыненні да па-ранейшаму бяспраўных працоўных мас...

IV

Бальшавіцкая, выразна "сацыялістычная" тэхналогія аблапошвання мас, якая і сёння актыўна шчырае вакол нас, была цудоўна адпрацаваная якраз правадырамі "вялікага кастрычніка". Цяжка быццам бы і ўявіць сабе, як людзі ў цвярозым розуме маглі верыць апантаным "гандлярам цудоўнай будучыняй"? Леў Троцкі, напрыклад, абяцаў кожнаму камсамольцу геній Платона і Арыстоцеля, а У. Ленін у 1922 годзе ў газеце "Правда" сур'ёзна сцвярджаў, што гадоў праз 10 людзі будуць працаваць па некалькі гадзін у дзень, ды і то некалькі гадоў у жыцці. На тыя невымерныя доброты, якія яны паспеюць напрацаваць за гэтыя нешматлікія гадзіны і гады, яны змогуць бестурботна бавіць час усё астатняе жыццё... Праз 10 гадоў, у 1932 годзе, мільёны даверлівых "пралетарыяў" і "працоўных сялян" бестурботна бавілі свой час у шматлікіх ГУЛАГах на бязмежных прасторах краіны перамогшага сацыялізму. І праз 80 гадоў мы бачым, што "вера" тая ў многіх зусім не пахіснулася.

Бальшавікі, як дарэчы, і нацыянал-сацыялісты ў Германіі (паміж гэтымі двума "сацыялістычнымі рэжымамі наогул вельмі шмат паралеляў, якія яшчэ чакаюць свайго глыбокага асэнсавання), давалі і шэраг агульных абяцанняў, такіх, напрыклад, як **мір паміж народамі, свабода і дэмакратыя для народа, хуткі і значны рост дабрабыту людзей, нечуваннае развіццё культуры і навукі**. Як на справе былі выкананы гэтыя абяцанні?

1. Мір паміж народамі. У выніку жыццё народы, дзе перамогі той ці іншай "сацыялізму", хутка стала падобным да рэжыму казармы. Найвялікшыя "міратворцы" "вавалі" так ці інакш практычна на працягу ўсіх 80 гадоў існавання "сацыялізму".

2. Свабода і дэмакратыя. Забеспячэнне свабоды і дэмакратыі ў СССР (і ў нацысцкай Германіі) пачалося з адхілення народа ад якога б там ні было ўдзелу ў вырашэнні свайго ўласнага лёсу, нягледзячы, на фармальна "самую дэмакратычную ў свеце Канстытуцыю", прынятую ў СССР, і не менш "дэмакратычныя" рэфэрэндумы ў Германіі 30-х. Замест "волі народа" панавала "воля правадыроў", якія праводзілі яе шляхам бялітаснага падаўлення нават самых нязначных "несанкцыянаваных" праў. У выніку знішчаліся, як мы ўжо адзначалі, цэлыя слаі насельніцтва, толькі ў нацыстаў не па класавым прынцыпе, а — па расавым. Але чалавеку, якога ставяць "да сценкі", усё роўна, з якім ідэіным абгрунтаваннем яго накіруюць "на той свет" — з марксісцкім ці нацысцкім.

Знішчаныя варожыя класы ці расы, знішчалі лепшыя, найбольш адметныя "сланечнікі" сярод моцна забуялага духоўнага пустазелля, тых, у каго была воля да свабоды, талент, лепшыя генетычныя "праграмы" наступных пакаленняў. Па вялікім рахунку, тэрор гэты, ды і ўвогуле тэрор усялякіх рэвалюцый, накіроўваўся не толькі супраць пэўных класавых ці расавых ворагаў, але і супраць усёй нацыі. Не паталагічна крыважаэрнасць Марата, Рабесп'ера, Сталіна, Гітлера была таму прычынай. Гвалт быў і застаецца прагматычным і НАТУРАЛЬНЫМ спосабам падтрымання НЕНАТУРАЛЬНЫХ грамадскіх канструкцый! У выніку людзі аказаліся пазбаўленымі нават тых свабод, якія яны мелі падчас "рэакцыйных рэжымаў". Скінуўшы адны ланцугі, працоўны люд атрымаў іншыя, больш цяжкія і ганебныя, бо цяпер тыя ланцугі належала ўслаўляць і апяваць.

3. Рост дабрабыту. Гэта была адна з ключавых мэт усіх рэвалюцый. Краіну "перамогшага пралетарыяту" ў гэтым плане чакала нечуваннае фіяска. Гаспадарчае жыццё было скіравана зусім не ў гэтым кірунку, а да насычэння прагі да ўлады кіруючага клана-касты. Гэтая ўлада адмагла мананалізаваць практычна ўсе сферы чалавечага жыцця — ад размеркавання "пайкі" да інтымных стасункаў. Усё будавалася для ўлады і дзеля ўлады, абсалютнай і невымернай. Трагедыя заключалася ў тым, што невялікі слой грамадства, які відавочна паразітаваў на гэтым ладзе,

(Працяг на стар. 12)

## Запісвалі Чачот і браты Тышкевічы

Шматтомны збор "Беларуская народная творчасць", які ажыццяўляе Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, папоўніўся чарговай кнігай. Выдавецтва "Беларуская навука" выпусціла том "Фальклор у запісах Яна Чачота і братоў Тышкевічаў" (укладанне, сістэматызацыя тэкстаў і каментарыі В. Скідана і А. Хрушчовай, уступны артыкул Т. Валодзінай).

Гэта не першае вяртанне творчай спадчыны Я. Чачота сучаснаму чытачу. Кніга яго выбраных твораў выходзіла ў выдавецтве "Мастацкая літаратура", яго ж аднатомнік паклаў пачатак "Беларускаму кнігазбору". Але ў згаданых зборніках увага засяроджана на арыгінальных творах Я. Чачота. Ён жа шмат запісваў вуснапаэтычную творчасць беларускага народа. Праўда, дасюль з гэтымі запісамі былі знаёмы толькі спецыялісты, бо кнігамі, у якіх яны змешчаны, далёка не кожны можа пакарыцца, да таго ж шмат што засталася ў рукапісах.

Цяпер жа ў "Фальклоры ў запісах..." даволі поўна прадстаўлены калядныя, валачобныя, веснавыя, купальскія, жніўныя, хрэсьніныя, вясельныя, пазаабрадавыя песні з "калекцыі" Я. Чачота і калыханкі. Ёсць у кнізе і такія раздзелы, як "Крывіцкія прыказкі і прымаўкі", "Прыказкі і прымаўкі, прыстасаваныя да свят", "Адметныя выразы і параўнанні, якія можна аднесці да прымавак", "Загадкі".

Вярнута з небыцця і частка фальклорнай спадчыны, да зберажэння якой мелі дачыненне браты Тышкевічы. Малодшы Яўстафій Певіч, як вядома, застаўся ў гісторыі нацыянальнай культуры і найперш фальклорыстыкі працай "Апісанне Барысаўскага павета". З яе і ўзяты творы для гэтага тома ў серыі "Беларуская народная творчасць" (асобная матэрыяла перакладзены на беларускую мову В. Скіданам і К. Цвіркам). А ў выніку з'явіліся раздзелы "Вясельныя абрады вясковага люду ў Мінскай губерні", "Абрады вясковага люду з-над Бярэзіны", "Прыказкі жыхароў з ваколіц Бярэзіны".

Старэйшы Тышкевіч — Канстанцін Певіч — пабудаваў на сваім праекце ў Лагойску флатылю з пяці суднаў і 5 чэрвеня 1857 года накіраваўся з вёскі Камень па рацэ ў бок Вілейкі, тым самым пачаўшы экспедыцыю "Вілія і яе берагі". Пазней такую назву атрымала і яго манаграфія, што стала адной з самых грунтоўных краязнаўчых прац сярэдзіны XIX стагоддзя. Поруц са зборам іншых матэрыялаў К. Тышкевіч запісваў і песні, праўда, не сістэматызуючы іх па жанрах. У кнізе "Фальклор у запісах..." друкуецца і песні і прыпеўкі.

В. ЗУШЧЫК

## Слова са словам Вяжацца

Розныя народы ўступаюць адзін з адным у кантакты, а гэта непазбежна сказваецца і на стане лексікі — з'яўляюцца запазычэнні з іншых моў. Гледзячы ж шырэй, пры гэтым адбываюцца складаныя працэсы. Гэта тычыцца развіцця і суседніх літаратур.

Гэтыя праблемы, дарэчы, знаходзіліся ў цэнтры ўвагі IV Міжнароднай навуковай канферэнцыі, якая праходзіла 22—24 красавіка ў Віцебскім дзяржаўным універсітэце. Тэма гаворкі была такой: "Беларуска-руска-польскае супастаўляльнае мовазнаўства і літаратуразнаўства". З дакладамі і выступленнямі ўдзельнікаў канферэнцыі можна будзе пазнаёміцца ў буйнейшых бібліятэках краіны — згаданы ўніверсітэт выпусціў іх ратапрыйным спосабам (у трох частках). Праўда, наклад невялікі, усяго 220 экзэмпляраў, ды, як кажуць, гэта ўсё ж лепш, чым нічога.

## І учарашні дзень, і сённяшні

Яшчэ адну кнігу ў серыі "Школьная бібліятэка" выпусціла выдавецтва "Беларуская энцыклапедыя" імя Петруся Броўкі. Гэта калектыўны зборнік апавесцяў і апавяданняў "З мінулага і сучаснага", змест якога склалі творы розных празаікаў: "Ластаўкі" А. Кулакоўскага, "Пакуль не развіднела" Б. Сачанкі, "Порахам пахла зямля" "Абуджэнне", "Сівы конік" У. Дамашэвіча, "Пагарэльцы" "Салодкія яблыкі" В. Адамчыка, "Гарадскія" В. Карамазова, "Раданіца", "Мама чакае", "Жулік" А. Кудраўца, "Рандэву на манеўрах" У. Арлова.

У апошнія 10-15 гадоў выявілася ў нас немалая група даследчыкаў, якія працуюць на сумежных розных галін беларусістыкі. Калі абмежавацца тут людзьмі старэйшага пакалення, то гэта Генадзь Каханоўскі, які нядаўна пайшоў ад нас, Адам Мальдзіс, Леанід Лыч, Уладзімір Конан, Генадзь Кісялёў, Арсень Ліс, Вячаслаў Шалькевіч, Янка Саламевіч, Вячаслаў Рагойша, Віталь Скалабан... За мяжой — Янка Запруднік, Юры Туронак, Мікола Нікалаеў... І хоць іх навуковыя інтарэсы сфармаваліся даўно, але менавіта зараз зроблена асабліва многа ў вывучэнні культурнай спадчыны свайго народа. Прычым на тых дзялянках, якія былі зусім занябанымі. І гэта зразумела: у паваротныя часы нацыянальнага развіцця, часы выпрабаванняў і надзей, павышаецца цікавасць да ўласных каранёў, да самых разнастайных з'яў і працэсаў духоўнага жыцця, бо ўсе яны лучацца ідэяй адраджэння Беларусі. Пэралік згаданых спецыялістаў можна было б працягваць, але заўсёды ў ім застанеца яшчэ адна асоба — Аляксей Каўка.

Жывучы і працуючы ў Маскве, А. Каўка пільна ўглядаецца ў родную рэчаіснасць і вельмі чуйна рэагуе на ўсе правыя яе грамадскага жыцця. Чалавек па-беларуску годны і добры, зычлівы ў адносінах з сябрамі і калегамі, ураўнаважаны па натуре, нават крыху па-сялянску непасрэдны (а ў яго з нашых патрыятычна заагаваных інтэлігентаў не заўважаецца гэтая якасць, што псіхалагічна звязвае з народнымі асновамі?), ён здольны ўзрывацца шквалам эмоцый, бурнай энергіяй, інтэлектуальна вытанчаным сарказмам, калі закранаецца гонар нацыі, калі зневажаюцца яе гістарычныя правы, скажаецца праўда пра яе лёс. Пачуццё трывогі за стан нашых духоўных каштоўнасцяў, жаданне давесці непераарыўнасць нашай культурна-нацыянальнай традыцыі і падказаўлі, трэба думаць, А. Каўку яго кнігу з характэрнай назвай-выклікам: "Тут мой народ", выдадзена ў Мінску ў 1989 г. І вось новая кніга А. Каўкі — зборнік пад загалоўкам зноў жа дэманстратыўна годным: "Жывём!" (М.-Мн., 1997). Удкладненне да загалюка

— "Старонкі беларускага самапазнання". Кнігу склалі артыкулы, рэцэнзіі, даклады, публічныя выступы, інтэрв'ю аўтара. Сабраныя разам, яны ўвасабляюць свет нашага сучасніка, таго беларускага інтэлігента, для якога ідэі адраджэння Беларусі — найвышэйшая каштоўнасць жыцця. У кнізе не знойдзем строга акадэмічнага аналізу падзей і фактаў. Навуковыя назіранні і вывады ідуць тут побач з публіцыстычнымі, з'яўляюцца іх своеасаблівым працягам. Красамоўныя ў гэтых адносінах назвы раздзелаў: "Тэрыторыя ці нацыя?", "Прыйдзе мудрыя палітыкі", "Усебеларускі ўздым наперадзе", "Як прыроджаны беларусы", "Не жаліцца — працаваць", "Застацца сабою", "Беларускі дом — Беларускі Храм". Постаці, што сталі аб'ектам вывучэння, — Францішак Скарына, Тадэвуш Касцюшка, Павел Шпілеўскі, Францішак Багушэвіч, Янка Купала, Іван Луцкевіч, Зоська Верас, Мікалай Улашчык. Развагі над іх лёсамі нязменна прыводзяць аўтара да абгульчэнняў-рэфлексій на тэмы нацыі, яе шляхоў, яе будучыні. Невыпадкова зборнік адкрываецца артыкулам "Беларускі рух вызваленчы (спроба агляду)".

У кнізе разам з тым знойдзем цікавыя архіўныя знаходкі, малавядомыя факты з гісторыі беларускай культуры. Да прыкладу, вядзецца гаворка пра рукапісы П. Шпілеўскага, яго няпростыя адносіны з часопісам "Москвітанін". Упэўнена трактуецца рускі філолаг, акадэмік А. Шахматаў як паслядоўны прыхільнік беларускага руху, прыводзіцца тэкст яго ліста да Аляксандра Уласава, а таксама ліст Івана Луцкевіча да А. Шахматава. Не можа не зацікавіць і ліст з рэдакцыі "Нашай нівы" (застаўся без адказу), адрасаваны ў Лондан кіраўніцтву Польскай сацыялістычнай партыі ў 1907 г. Слушныя аргументы знаходзіць аўтар у артыкуле пра глыбокі хрысціянскі змест асветніцкай дзейнасці Ф. Скарыны. Дакладна расстаўлены акцэнтны ў характарыстыцы шматграннай дзейнасці І. Луцкевіча, а сама яго праца на беларускім ніве паказана канкрэтна, з прыцягненнем новых матэрыялаў.

Яшчэ А. Каўка разважае над каталогам

"Кніга Беларусі" і лёсам беларускага друку ва ўмовах Расійскай імперыі, узроўнем яго вывучэння ў Савецкай імперыі, абмалёўвае навуковы і чалавечы воблік Мікалая Улашчыка, раскрывае сваё бачанне "заходнерусізму" і яго сучасных метамарфоз, дае водпаведзь аднаму з беларускіх лінгвістаў, які прапановаў, каб беларуская мова выжывала ў смелым спаборніцтве з рускаю (А. Каўка тут напамінае пра розныя стартавыя ўмовы і рэальныя магчымасці для такога спаборніцтва). Грунтоўна разглядае ён праблему "Усходу" і "Захаду" ў мастацкім светабачанні Я. Купалы.

Усяго ў зборніку 23 раздзелы-часткі, і аўтар выступае ў ролі гісторыка, палітолага, філосафа, літаратуразнаўца, этнографа, кнігазнаўца, пераконваючы чытача і эрудыцыю (уклучае кожную з'яву культуры ў салідны кантэкст), і логікай доказаў. Але розныя іпастасі занага беларусіста прыводзяцца тут, урэшце, да "агульнага назоўніка" — перад намі перш за ўсё патрыёт Бацькаўшчыны, нястомны рушлівец на глебе нацыянальнага адраджэння. Для кніжкі ў цэлым надта характэрнымі могуць быць наступныя высновы аўтара: "На фоне разнаволенае творчае думкі адвечны дэфіцыт Беларускай культуры ў Беларусі, мабыць, найвастрэйшы з усіх нашых нястач, не здаецца нам неадольным. Здабыццём уласнае Бацькаўшчыны, шлях беларуса да Беларусі, якім бы ні быў цяжкім, задаўжаным, завершыцца гістарычнай перамогай. А значыць і Беларускай на ў Беларусі — разнаволенае нацыянальнае развіццё ва ўсёй паўнаце, з традыцыйнага напраўнага, змагарнага стану "віхурі і націску", "мужнасці і геройства" набудзе ўрэшце натуральны, унармаваны характар. І посткаланіяльны абшар на геаграфічным стыку еўрапейскага Усходу і Захаду, званы ў свеце ад нядаўняга пад фармальнай назвай Рэспублікі Беларусь, пачне прывабліваць тое-снасцю нацыянальнага аблічча, адэкватным саманазве беларускім ладам і стылем жыцця".

Аляксей ПЯТКЕВІЧ

# Нелістападаўская мелодыя кахання

Пра каханне сказана і напісана шмат. І тым не менш, нягледзячы на багатую палітру вершаваных вобразаў гэтага вечнага пачуцця, заўсёды з цікавасцю гарталі новы зборнік інтымнай лірыкі. Бо кахаецца ад яго суладнасці з уласным унутраным светам і таго незямнога, Боскага святла, якое ратуе ў змрочную часіну. Вершы Міколы Шабовіча з невялікай кніжачкі "Яшчэ пакуль не лістапад...", выдадзенай у 1996 годзе творчай фірмай "Тэмікс", упэўнена, знойдуць шчыры водгук у чытача. Сама назва гучыць сімвалічна: толькі голая, бязрадасная восень душы можа пазбавіць чалавека здольнасці кахаць. І адначасова — жыць.

У зборніку няма суму і сляпога адчаю, якое дастаткова часта можна сустрэць у творах іншых паэтаў. Каханне як непазбежная і ўсеабдымная субстанцыя дазваляе лірычнаму герою М. Шабовіча не забывацца ў складаных варункх лёсу, захаваць сваё цэласнае і гарманічнае "я".

**Люблю цябе, адну цябе люблю,  
Няхай наўкол сцюдзёна і віхурна  
І белы пух атульвае зямлю  
Пад музыку "Асенняга нацюрна".**

Гэтае чатырохрадкоўе выступае лейтматывам да ўсёй кніжкі, дапамагае адчуць глыбіню светаўспрымання паэта. Менавіта яно, маленькае, змешчанае ў самым канцы зборніка, нагадвае мне выразны, па-майстэрску выкананы акорд. І ўразіў гэты верш-мініяцюра, верш-імпрэсія, калі хочаце, значна больш, чым асобныя творы з пяці-шасці строф. У іх ужо расстаўлены аўтарскія акцэнтны, зроблены пэўныя высновы, а чытачу застаецца хіба што атрымаваць "асалоду" ад пасіўнай ролі сузіральніка. У мініяцюры "Люблю цябе, адну цябе люблю..." паэт праўца разам з чытачом. Ствараючы ўражанне недавершанасці, М. Шабовіч дае кожнаму з нас права на ўласнае ўспрыманне твора і яго завяршэнне. Нешматслоўнасць насычае верш імпульсіўнасцю і дынамікай. Адметная пазіцыя галосных гукаў стварае своеасаблівую музыку. У выніку перад чы-

тачом паўстае малюнак зімовай непагадзі, ратункам ад якой — цяпельца шчырай і адданай любові.

Дарэчы, у большасці вершаў зборніка гучыць музыка. Пяшчотна-трапяткая, мінорна-задуменная. Дазволю сабе працытаваць некалькі удалых, на маю думку, строф:

**Апошніх крокаў блюз самотны  
Зноў разарваў начную ціш,  
Нібыта птушкай пералётнай  
Ты заўтра ў вырай адляціш...  
("Палалі зоры над зямлёю...")  
Пальцецка чыстая мелодыя  
Яшчэ не выказаныя слоў,  
І ціхі вечар з асалоду  
Ля нашых схіліцца галоў...**

(*"Яшчэ за вокнамі віхурыцца..."*)

М. Шабовіч умее расчуць музыку ў самых звычайных, на першы погляд, жыццёвых праявах. Толькі я не здарма падкрэсліваю — на першы погляд. Бо хіба гэта звычайнасць, калі побач каханая і ўсё, што яе акружае, напоўнена чароўнымі гукамі? І нават простае маўчанне набывае ў паэта асаблівы сэнс (верш "Як добра, што мінае час самоты..."). Праўда, у адным з твораў зборніка музыку стварае піяніна. Ягоны акорд шчымы і ліва працяўцішыню начной вуліцы і прыцягнуў, нібы магніт. Лірычны герой верша ў думках цалуе ўжо нясмела "мелодыю вачэй, і рук, і рухаў". Хіба не хораша сказана, далікатна, з тонкім густам? Ноч у творы — як увасабленне безабароннасці чалавечай душы, пакуль яшчэ не абарэтай каханнем. Акорд піяніна становіцца тым выратавальным агеньчыкам, які выводзіць з тупіка безвыходнасці і напаяняе жыццё сэнсам.

Увогуле ж сэнс жыцця для лірычнага героя М. Шабовіча — кахаць. Пакутліва і аддана. У самоце бялюткай зімовай завеі і ў шоргаце лістоты асенняе ночы. Але найвялікшае шчасце прыносяць паэту спеўныя летнія вечары, калі да самага рання рука ў руцэ, калі "гучыць птушына ў вышнімі цудоўная мелодыя пяшчоты". І над абодву-

ма закаханымі — зорка як сімвал вечнага і неўміручага. Дарэчы, гэты вобраз з'яўляецца скразным у зборніку. Відца, значыць уплыў на М. Шабовіча аказала Багдановічава зорка Венера. І ў рытміцы вершаў М. Шабовіча, і ў іх музычнасці асабіста мне бачыцца сувязь з інтымнай лірыкай Максіма Багдановіча. Асабліва такое падабенства адчуваецца ў вершы "Двух жаўрукоў грудзей сваіх хаваеш...". Для таемнага моманту яднання М. Шабовіч знаходзіць такія словы, што ў чытача ўзнікае ўражанне лёгкасці і палёту. Паэт звяртаецца да дзеясловаў, пры гэтым дасягаючы не нястрымнай паспешлівасці, а салодка-працяглага імгнення пановаму зразумецца і адчуць каханнага чалавека. Пасля чаго... згубіць яго ў беласнежнасці зімы альбо ў асеннім дні. І доўга-доўга чакаць вяртання, бо такі ўжо, мусіць, у лірычнага героя лёс: "глядзецца бясконца пад аблокі".

У зборніку М. Шабовіча прыемна ўражваюць нечаканыя спалучэнні слоў, якія ствараюць адметныя вобразы:

**Нам не вярнуцца ў колішнюю восень  
І не вярнуць пачуццяў лістабой.**

(*"Давай пафіласофствуем з табой..."*)

Лістабой пачуццяў — незвычайнае, згадзіцца, у асацыятыўным плане словазлучэнне. Аднак у чытача ствараецца выразная карцінка асенняга лісця, якое так падобна на бурлівае чалавечыя пачуццяў.

У многіх вершах зборніка адчуваецца ўвага да слова. М. Шабовіч адной з асноўных сваіх задач бачыць пошук "незацягнутых" моўных адзінак. Услухайцеся ў гучанне слоў значуць, суцём, мігальны, несустрым. Хіба не надаюць яны пазычнай мове мілагучнасці і хараства? Хочацца пажадаць М. Шабовічу і надалей гэтак жа ўдумліва працаваць над словам. І калі ў паэта "яшчэ пакуль не лістапад", то стварыць неўзабаве новы зборнік інтымнай лірыкі.

Таццяна СТАРАСЦЕНКА

# У жыцці заўжды няпроста

Сёлета мы не робім штотомесячных аглядаў часопісаў, але надароўца выпадкі, калі пра чарговы нумар проста нельга не сказаць. А з'яўленне восьмай, палымянскай кніжкі, якая, праўда, крыху запазнілася, гэта якраз такі выпадак. Рэдка які яшчэ нумар, хоць планка мастацкасці "Полымем" пастаянна вытрымліваецца на належнай вышыні, бывае такім цікавым і змястоўным.

У першую чаргу гэта тычыцца прозы, якая прадстаўлена рознымі жанрамі. У Паўлаў выступае з аповесцю "Пад схіленым дрэвам". Чытачы, бадай, ведаюць, што ў прозе ён не навічок — як у "дарослай", так і ў прозе для дзяцей. І найчасцей піша на матэрыяле, блізім сабе, расказвае пра людзей, якія жывуць і працуюць на яго радзіме. Новая аповесць — не выключэнне. І ў Залессі, вядома, лёгка ўгадаць Замошша, адкуль пісьменнік родам. Як і знайці пэўныя аўтабіяграфічныя моманты ў характары аднаго з галоўных герояў Яновіча. Ды, зразумела, справа не ў гэтым. Прываблівае ў творы добрае веданне аўтарам вясковага, сялянскага жыцця ўвогуле, прытым на значным

гістарычным прамежку. Дзеянне ў аповесці адбываецца ў сённяшнім дні, але да месца рэтраспекцыі ў гады трыццатых і ваенных. І тады паўстае тая праўда, якую доўгі час гаварыць было нельга. І тады раскрываюцца лёсы простых людзей, якія мусілі прайсці праз суровыя выпрабаванні. І ў мірны час, але ў страшныя гады сталінізму, яны былі нават больш жорсткімі, чым у вайну. І ад гэтага нікуды не дзенешся. І пра гэта У. Паўлаў расказвае знешне як бы і стрымана і разам з тым зразумелым узрушэннем, якое да месца тады, калі ўзняюцца жыццёвыя пласты, пад якімі як бы схаваны лёсы канкрэтных людзей. Прываблівае ў аповесці здольнасць пісьменніка ўмела кампанавач, здавалася б, у многім разрознены матэрыял. А без гэтага нельга было абысціся, бо ў невялікім, усяго ў некалькі выдавецкіх аркушаў творы, ахоплены вялікі прамежак часу. У. Паўлаў знайшоў належнае выйсце. Неаднаразова лаканічныя з'яўляюцца сведчанні, якія выступаюць свайго роду "звязкамі": "У сельсавеце з васьмі вёсак, куды ўваходзіла і Залессе, ніхто не пайшоў у паліцыю",

"Карнікі спалілі вёску Адамова. З людзьмі"... Аповесць "Пад схіленым дрэвам" — яшчэ адзін эрэз народнага жыцця, дакладна заўважаны і належным чынам асэнсаваны.

Георгій жа Марчук, як чытачы паспелі заўважыць, апошнім часам аддае перавагу наведле. Некалькі твораў гэтага "самага малаго" праявілі жанру і на старонках "Полымя" — "Вахта", "Дваццаць даляраў", "На Успенне". Усё гэта — імгненні нашага сучаснага жыцця. І за кожным выпадкам, дзякуючы майстарству пісьменніка, праступае і тыповае, што ўжо тычыцца многіх. У жыцці заўжды няпроста, але на тое яно і жыццё, каб чалавек усё ж паспрабаваў, наколькі яму магчыма, сцвердзіцца ў ім. Г. Марчук прыхільнік навелы роздумнай, аналітычнай.

У апавяданні ж І. Капылювіча "Вольная воля" — лёс маладога чалавека, які ў юным узросце з-за людской падласці апынуўся за кратамі. Цяпер ён вяртаецца дамоў, асэнсуючы ў думках свой нялёгкі і няпросты жыццёвы шлях. Як складзецца далейшы лёс Сцяпана, можна толькі здагадацца, бо пісьменнік (і правільна робіць) апошняй кропкі ў творы па сутнасці не ставіць. Мы развітаемся з героем твора ў той момант, калі ён толькі ступіў на падворак бацькоўскай хаты.

Прапануе "Полымя" і фрагменты з рамана І. Ласкова "Арцём Дабрэнька". Шкода, што аб'ём часопіса не дазваляе апублікаваць твор цалкам, бо, як відаць па прапанаваных урывках, раман арыгінальны. А калі прыняць пад увагу месца жыхарства І. Ласкова (ён, як вядома, доўгі час жыў у Якуціі, дзе і заўчасна памёр), ёсць падставы гаварыць і аб літаратуры беларускага замежжа, няхай і блізкага. І добра было б, калі б удалося тое, што засталася ў І. Ласкова неапублікаваным пры жыцці, свечасова выдаць. Хоць бы ў серыі "Галасы беларускага замежжа".

А яшчэ абавязкова хочацца звярнуць увагу чытача на тое, як хораша адзначана 80-годдзе з дня нараджэння П. Панчанкі. Гэта і неапублікаваныя яго творы, і лісты А. Куляшова і М. Танка да Пімена Емяльянавіча, і артыкул С. Законнікава "Любоў мая цяжкая...", у якім і асабістае ўспрымання пазіі П. Панчанкі, але разам з тым і вызначэнне яе месца ў беларускай літаратуры.

Памеры водгуку не дазваляюць пагаварыць пра іншыя матэрыялы. Таму пажаданне: не забудзьцеся пазнаёміцца з восьмым нумарам "Полымя".

А. М.

## "Палессе" — выданне рэгіянальнае

Літаратурна-гістарычны і грамадска-культурны часопіс — так значыцца на вокладцы... А называецца гэты часопіс "Палессе" і выдаецца ў Гомелі. Першы нумар "Палесся" пабачыў свет яшчэ ў 1996 годзе і "ЛіМ" пра гэта паведамляў. У тым жа першым нумары заснавальнік і галоўны рэдактар часопіса Рыгор Андрэявец, выступаючы з артыкулам-зваротам "У добры шлях, "Палессе", вызначаў накірункі будучага выдання. У прыватнасці, абяцалася, што "часопіс, пачынаючы з сёваго мінуўшчыны, будзе праўдзіва і аб'ектыўна асвятляць і складаць гісторыю Палескага краю", падтрымліваць маладыя таленты, "не пакіне па-за ўвагай... і такую трагічную для рэгіёна падзею, як аварыя на Чарнобыльскай АЭС, у выніку якой значная тэрыторыя краю аказалася пад атамным попелам", а наколькі Палессе — паняцце не толькі геаграфічнае, не забываць і пра тое, што робіцца ў суседзяў — у Бранскай і Чарнігаўскай абласцях.

Каб выканаць такія задачы, трэба, каб часопіс выходзіў больш-менш рэгулярна. Дзеля гэтага меркавалася, у 1996 годзе выдаць тры нумары аб'ёмам звыш 15 улікова-выдавецкіх аркушаў...

Мінуў год... Што ж спраўдзілася з абяцанняў? Ды, як быццам, у пэўнай ступені ўсё, за выключэннем апошняга, якое, калі прыняць пад увагу жыццядзейнасць выдання, ці не галоўнае. На жаль, той першы нумар стаў адзіным у 1996 годзе, сёлета ўдалося выпусціць два — у студзені і маі... Прычына зразумелая — цяжкасці матэрыяльнага плана. І за гэта заснавальнік не ўшчуваць трэба, а толькі паспачуваць яму, бо робіцца не толькі ўсё магчымае, а і немагчымае — прынамсі, другі сёлетні і трэці з часу выхаду нумар "Палесся" значна таўсцейшы за сваіх папярэднікаў.

Калі ж мець на ўвазе змест, дык, на маю думку, "Палессе", як рэгіянальны часопіс (хачу падкрэсліць: рэгіянальны!), атрымаўся. Матэрыялы, змешчаныя ў гэтых трох нумарах, дазваляюць адчуць, чым жыве Палессе, якая ў яго багатая гісторыя, наколькі моцныя тут літаратурныя парасткі. Маецца на ўвазе творчасць не толькі тых, хто жыве ў Гомелі, а і ўкраінскіх, рускіх пісьменнікаў, а таксама тых, хто нарадзіўся на Гомельшчыне, а цяпер стала прапісаўся ў Мінску, ды не парывае сувязяў з землякамі.

Двойчы прадстаўлены ў "Палессі" Міхась Башлакоў. У першым нумары — вялікай падборкай вершаў, у другім за сёлетні — пазмай "Як слёзы горкія Айчыны...", у якой гучыць трывожны роздум пра лёс Бацькаўшчыны, а лірычны герой заклапочаны тым, каб выжыў беларускі народ, выжыла Беларусь. І, канечне ж, ва ўсіх гэтых развагах відочна чарнобыльска "падсветка": "Я шукаю Радзіму. Радзімы няма. Я гукаю народ. А вакол цішыня. Толькі мёртвай пустыні Шапачуць пяскі, Засыпаюць мой голас, Каб не ўскрэслі радкі".

Чарнобыльская тэма надзіва перакананая гучыць у вершах Міколы Мятліцкага "Бясмертнік", "Аксакаўшчына", "Зяюла" (N 1, 1997).

Тым больш блізкай была яна гамялячынцу Івану Кірэйчыку — на жаль, ужо нябожчыку. Верш "Запіваюць травы" кранальны той першароднай чысціні, якая, калі за пяро бярэцца сапраўдны талент, прысутнічае нават у творах, драматычных па змесце:

*Запіваюць травы на лугах,  
Разнаквеццаць, бродзяць, кашміровыя.  
А на сэрцы — цяжкая туза —  
Зноў не будуць травы састагаваны.*

*Травы, што правянджаны наскрозь  
Чорную чарнобыльскай нядбайнасцю,  
Пойдуць пад снягі і пад мароз  
Без святой,  
Без касавіцкай радасці.*

Абразок Андрэя Федарэнкі (N 1, 1997) "Чабор" — свайго роду прызнанне ў любові да Бацькаўшчыны, але прызнанне праз роздум, што з'яўляецца падчас раней невядомага табе, якое можа быць і ў самым звычайным — у выглядзе і паху чабору.

У рамана Уладзіміра Фадасеенкі "Мутныя росы" (у першым нумары за сёлетні год апублікаваны скарачаны варыянт) па-новаму асэнсуюцца працэсы калектывізацыі, калі ламаліся людскія лёсы, а ў выніку галоўны герой Церак, які не пажадаў уступаць у калектывіную гаспадарку, быў аб'яўлены ворагам...

Наколькі моцны творчы патэнцыял у гомельскіх аўтараў пераконваюць вершы Таісы Мельчанкі (N 1, 1997), Юрыя Фатнева (N 1, 1996), камедыя Васіля Ткачова "Шкірдзюкі займаюць абарону" і апавяданне Анатоля Бароўскага "Вужык" (таксама N 1, 1996). Што да Фатнева, дык ён выступае і як празаік: у другім за сёлетні год часопіс пачаў публікацыю яго рамана "Куміры творыху", пабудаванага на гістарычным матэрыяле. Дарэчы, усяго Фатневым напісана пяць раманаў, якія, на жаль, пакуль і не дайшлі да чытача.

І, увогуле, ці ўсіх, хто варты ўвагі, мы ведаем? Для прыкладу: прапануецца раздзел з рамана "Даровано судьбой" пінчука Сяргея Талкачова — "...И многое еще другое" (N 1, 1997), а раман гэты біяграфічны і расказвае пра знакамітага аўтара "Пунсовых ветразяў" Аляксандра Грына. Асобныя раздзелы ўжо з'яўляліся ў шматлікіх перыядычных выданнях, а калі кніга выйдзе, бадай, аднаму Богу, вядома!

Моцная ў "Палессі" публіцыстыка. У першым нумары за 1996 год яна была чарнобыльскай тэматыкі, у наступных самага рознага зместу.

Прыемна і тое, што з першага нумара за сёлетні год з'явіўся спецыяльны раздзел "Гісторыя і краязнаўства". Вызначаюцца артыкулы В. Лебедзевай "Трывожныя дваццатая...", што аб'ектыўна асэнсуюе паслярэвалюцыйны падзеі на Гомельшчыне і "...Грамадзянка Бадунова мае шмат заслуг...", з якога паўстае постаць колішняга міністра урада Беларускай Народнай Рэспублікі, сакратара ЦК Партыі беларускіх эсэраў Палуты Бадуновай (N 2, 1997).

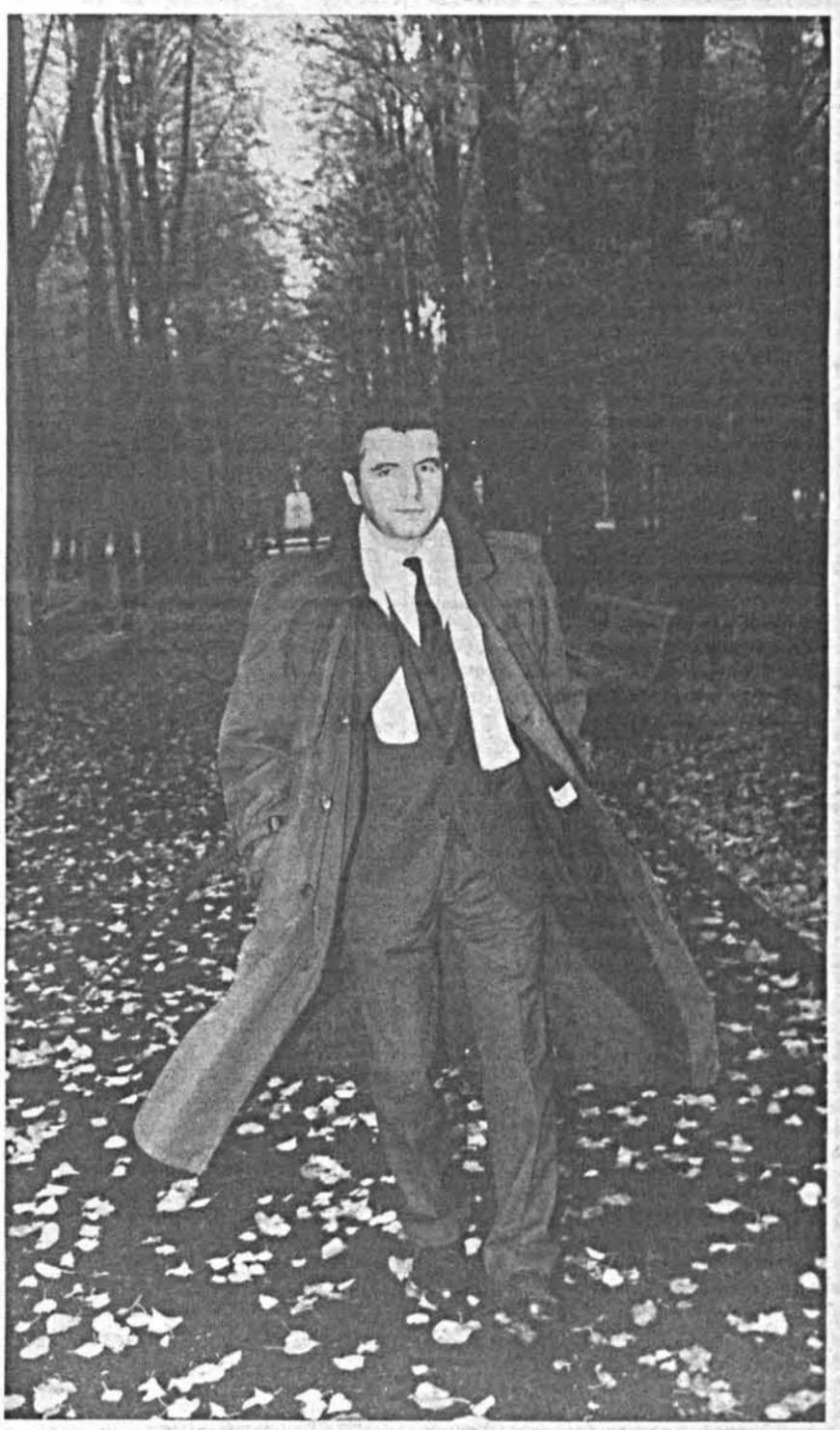
З аўтараў, якія жывуць у суседніх з Гомельшчынай абласцях Украіны і Расіі, можна пазнаёміцца з творамі Станіслава Рэп'яха, Аляксандра Алінікі, Ларысы Сакаловай, Дзімітра Іванова... Думаецца, правільна, што публікацыі прадстаўлены ў арыгінале — на ўкраінскай і рускай мовах.

Ёсць у "Палессі" і пастаянны раздзел "Хроніка". Сумнення няма — ён патрэбны. Але хацелася б, каб пры падачы інфармацыйных матэрыялаў выкарыстоўваўся больш дробны шрыфт. Усё ж яны ў літаратурна-гістарычным і грамадска-культурным часопісе не асноўныя.

Калі пра ўражанне ў цэлым, дык рэгіянальны часопіс "Палессе" атрымаўся. Хацелася б толькі, каб знайшліся тыя, хто падтрымае выхад і яго чарговых нумароў, а па рэкламе, змешчанай на яго старонках, відаць, што такія арганізацыі і ўстановы ёсць.

Язэп ЛІТВІНОВІЧ

### СТОП-КАДР



*Люблю адзіноту,  
Люблю адзіноту — скрадную,  
Як рама блішчэ маладосці...  
Люблю адзіноту,  
Люблю адзіноту, зкую  
Сам Бог запрашае ў гэці.*

*У той адзіноце  
Гукаць клавесіны і дрэмыты  
ў цешачыня добрыя злыты;  
наст закажаны  
На дне беларускае любові  
Шукае пазігонныя словы...*

А. Франко-Майсюк

Дзяржаўны аркестр Рэспублікі Беларусь пад кіраўніцтвам Міхала Фінберга 8 лістапада а 19 гадзіне ў канцэртнай зале Белдзяржфілармоніі (проспект Скарыны, 50) прадстаўляе літаратурна-песенную праграму пазта Леаніда Дранько-Майсюка "Музыка і астры".

Пазтычна-зажурны настрой пазта, які ўвекавечыў Генадзь Жынку, спадзяёмся, на вечарыне ператворыцца ў святочна-ўзнёслы...

## Адрас кніжных навінак — Горкі

Бібліятэчка краязнаўчай літаратуры ў Горках папоўнілася яшчэ двума выданнямі. Адно з іх — кароткі даведнік "Літаратурны музей Максіма Гарэцкага", аўтарам якога з'яўляецца У. Ліўшыц, пазнаёміць з матэрыяламі музея класіка нацыянальнай літаратуры, што знаходзіцца на яго радзіме ў вёсцы Малая Багацькаўка суседняга Мсціслаўскага раёна. Багаты ілюстрацыйны матэрыял кніжкі дае магчымасць уявіць жыццёвы і творчы шлях пісьменніка. Фінансавалася выданне Аб'яднаннем дзяржаўных літаратурных музеяў Рэспублікі Беларусь.

У кнізе ж У. Ліўшыца і Ю. Назарава "Горэцкий лесхоз. Краткий очерк истории и деятельности" расказваецца аб шляху, пройдзеным гэтай гаспадаркай за 60 гадоў. Успамінаюцца лягасаўцы, што загінулі на франтах, былі рэпрэсаваны, гаворыцца і пра сённяшніх працаўнікоў. Пры напісанні нарыса шырока выкарыстаны матэрыялы нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь, Дзяржаўнага архіва Магілёўскай вобласці, перыядычнага друку, успаміны ветэранаў калектыву. А сродкі на выданне кніжкі выдаткавала кіраўніцтва лягаса.

Абедзве гэтыя кніжкі пабачылі свет у Оршы.

М. СТУДНЕВА,  
супрацоўнік Горацкага гістарычна-этнографічнага музея

## Як не спяваць пра... міліцыю

Асабліва, калі ўпэўнены, што "мая міліцыя — мяне беражэ", і калі, да ўсяго, сам звязаў сваю працу з дзейнасцю органаў унутраных спраў. Таму паэт Кастусь Цыбульскі і вырашыў прысвяціць Слуцкай міліцыі паэму "Вечер эпохі". Ды і нагода для гэтага ўзнікла немалаважная: акурат 80 гадоў назад у колішнім павятовым горадзе і з'явіўся першы атрад народнай міліцыі. Паэма К. Цыбульскага выйшла ў Слуцку асобнай кніжкай (выдавец Істомін).

## "Крыніцы" — 30

Сёлета літаб'яднанню "Крыніца", якое працуе пры бярозаўскай раённай газеце "Маяк", споўнілася трыццаць гадоў. Як засведчыў пратакол ад 27 мая 1967 года, на першым сходазе літаб'яднання прысутнічалі 23 чалавекі, кіраўніком быў абраны інструктар Бярозаўскага райкама партыі Аляксандр Вінаградаў (літаратурны псеўданім — Міхаіл Авінаў), дапамагаць яму павінны былі перакладчыца з Белаазёрска Ніна Мацяш і вучань 9 класа Боркаўскай сярэдняй школы Дзіма Бартноўскі.

Я таксама была ўдзельніцай таго лершага пасяджэння, у памяці маёй не захаваліся ні Вінаградаў, ні юны Бартноўскі, аднак добра помню, як спаткала на аўтавакзале ў Белаазёрску Ніну Мацяш і яе сястру Алену. Утрох мы і паехалі ў Бярозу. На ганку драўлянага будынка рэдакцыі нас сустрэў усмешлівы кучаравы адказны сакратар раёнкі Яўген Сялена, які афіцыйна ўзначаліў літаб'яднанне ў 1972 годзе.

У "Маяку" яшчэ да ўтварэння літаб'яднання друкавалі свае першыя творы такія вядомыя чыпер пісьменнікі, як Алесь Разанаў, Ніна Мацяш, Раіса Баравікова, Анатоль Казловіч. Пазней праз літаратурнае аб'яднанне прайшлі Віктар Супрунчук, Васіль Сахарчук, Мікола Трафімчук, Мікола Арахоўскі. У выніку супрацоўніцтва з газетай прафесійнымі журналістамі сталі Уладзімір Субат, Аляксандр Іваноў, Марыя Зубель, Георгій Мярзосаў, а Уладзіміра Сіпягіна завабіла кінатэледакументалістыка.

Яўген Васільевіч Сялена і цяпер кіруе "Крыніцай", сумяшчаючы гэтую грамадскую працу з пасадаю рэдактара раёнкі, дапамагае пачаткоўцам паверыць у свае сілы, уважліва сочыць за творчасцю пісьменнікаў-землякоў, якія жывуць далёка ад Бярозы, і сам піша кнігі пра Бярозаўшчыну, яе мінулае і сучаснае.

Зінаіда ДУДЗЮК

Алег САЛТУК



## Усё міне. Каханне — не!

На світанку зоркі гаснуць,  
На паўстанку бэз цвіце.  
Мне даўным-даўно ўжо ясна,  
На якой сысці вярце.

Па дарозе буду марыць,  
На парозе памаўчу.  
Захачу, развешу хмары,  
Калі дужа захачу.

Захмялю ад раздолля,  
Разамлею ад цяпла,  
Захачу ажно да болю,  
Каб і ты са мной была.

Прыляцела б, як маланка,  
Смела б вусны аякля...  
Уцякачка-паланянка —  
Уся з блакітнага святла!

## З ПОШТЫ

Анатоль  
МАЙСЕЕНКА

### Песня

Па-над зямлёй танцуюць промні —  
То затухаюць, зноў гарачы.  
Пайду з вачэй, наўрад ці ўспомняць,  
Ды нехта будзе паўтараць.

Ах, жан-чы-ны,  
Ох, жанчыны!  
Не вядзіце да бяды.  
Я без вас, як без Айчыны,  
Ці без хлеба і вады!

Напэўна, сам і напярочыў:  
На беражку маёй вясны,  
Як увайшла аднойчы ў вочы.  
Так залятае сёння ў сны.

Іду супроць вятроў сярдзітых,  
Фінал нікому не відзеў.  
Ты знай адно: з тваёй арбіты  
Я не сыду да скопу дзеў.

Ах, жан-чы-ны,  
Ох, жанчыны!  
Не вядзіце да бяды.  
Я без вас, як без Айчыны,  
Ці без хлеба і вады!

### Курлы

Напэўна, восень зноў спяшыла,  
Бо з жураўлінага крыла  
Пяро мне раптам падарыла,  
А клін да сонца павяла.

Навокал пуста.  
Дождж цярусіць.  
Клін выгінаецца дугой.  
З нябёс жураўлік беларусіць  
Сваёй адвечнаю тугой.

Тут наша б пелася й вялося,  
Каб мы з табой былі арлы.  
Няўжо цяпер мне засталося  
Адно журботнае "курлы"??

Стаю пад хмарамі без шапкі.  
У цяплы край не паплыву,  
Хоць скоро белыя ахалкі  
Пазначаць дол і галаву.

Я нашы гнезды захавваю, —  
У іх стагоддзю кроў і пот.  
Ну й што,  
што птушкі адлятаюць? —  
Не стрэліў толькі б хтосьці ў лёт!

●  
Яшчэ не восень, але ўжо на злом  
Юзе няспешна лета маладое.  
Над возерам туманы, над сялом,  
І луг не раскашуецца травой.

Лес прычкааў заядлых грыбнікоў,  
Ды ў кошыках яшчэ свіцяцца донцы.  
На зольку штось клое і ў рыбакоў.  
Прастор і цішыня,  
І так — бясконца.

Мяне апанаваў чамусьці сум,  
Хоць нарадзіўся сам на злеме лета.  
У суме тым я воблік твой нясу,  
Апеты мной і летам абагрэты.

Мне лёгка так і цяжка сёння так,  
Як не было ў жыцці яшчэ ніколі.  
Ты для мяне — агецьчык і маяк  
У вечаровым полі маёй долі.

●  
Мне радасна з табой гаварыць,  
Калі за стол збіраецца сябрына,  
Калі святло ў тваіх вачах гарыць,  
Мая найдаражэйшая жанчына.

Мне радасна з табой гаварыць  
Праз кіламетры і па тэлефоне,  
А потым цыгарэту прыкурыць,  
Цябе ўявіць — якая ты сёння?

Мне радасна з табой гаварыць,  
Калі нас удавіх ніхто не чуе,  
І толькі месяц зорачкі вартуе  
І перапёлка ў полі просіць піць.

Мне радасна з табой гаварыць.  
Пра гэта закрываць не пабаюся,  
Пакуль на белым свеце буду жыць,  
Пакуль навекі не адгаваруся.

●  
Гай дрыжыць ад злых скразнякоў.  
Восень-восень, што робіш ты?  
Разгарэўся касцёр за ракой.  
Ах, які агонь залаты!

Ніна ЧАРНЕЙКА

●  
Глыток бы радасці!  
Ну хоць адзін глыток!  
Каб валачы далей  
цяжар зямлёга быту,  
Каб кожны дзень зямны,  
які слязоў абмыты,  
вяртацца ў памяць,  
каб хацеў — не мог.

Глыток бы радасці!  
Ці часам ласкі прастай,  
ці дотыку гарачае далоні,  
калі душа забытая ў палоне  
людскога раўнадушша,  
кпінаў, злосці.  
...Глыток бы радасці,  
глыток бы ласкі!

## Трамнічная свечка

Нават летам,  
калі сонца і снёка,  
мне бывае так холадна,  
што, здаецца, кожная клетка  
прымерзла  
да чагосьці невыносна ледзянога...  
Я спрабую сагрэцца  
чудоўнай музыкай,  
добрым вершам  
ці светлым успамінам.  
Але не саграваюся.  
І тады  
я запальваю сваю Трамнічную свечку  
якая сагравае кожную клетачку,  
больш жывае гоніць маю кроў,  
кожны дзень  
уліваючы ў мяне  
святую любоў да зямлі.

Наталля БУРДЗЕЙКА

●  
Жыць цяплом учарашняга сонца  
І раптам убачыць,  
Як новы дзень, бы светлы сцяг,  
Уздымаецца над пацямнелымі  
ад бяссонніцы  
Гарадскімі вокнамі.

●  
Плач, душа!  
Палац твой — паветраны,  
І адно ратаванне,  
Што ён стаіць на зямлі,  
На Боскай далоні,  
На сцэжках дзяцінства.

Скразнякі, адны скразнякі!  
Разляцеліся, загулі.  
Так вось сталася праз вякі,  
Так і будзе на гэтай зямлі.

І гарэць залатым кастром,  
І нікога ім не сагрэць.  
Ну, а нам, каханая, нам  
Не сталаць ужо, а старэць.

Я вазьму непазбыўны свой сум  
І шпурну ў залаты касцёр.  
А цябе на руках узнясу  
Аж да самых высокіх зор.

Ды ты вернешся, знаю я.  
Без цябе ж не змагу пражыць.  
Ты — зямная і толькі мая  
На грудзях, на душы,  
на крыжы.

●  
Нічога, любая, нічога  
На свеце вечнага няма.  
Ды ў нас з табой адна дарога  
І гэта, веру, нездарма.

Яна пакручастая, ведай,  
На ёй больш золі, чым цяпла.  
На ёй і радасці і беды,  
І бездань цемры і святла.

Якая восень залатая  
Глядзіць у вокны цягніка!  
Я кожнай жылкай адчуваю —  
У маёй руцэ твая рука.

Бездапаможная часінай,  
Часінай моцная наўздзіў.  
І без яе, напэўна б, згінуў,  
Ці сам сабою бы не быў.

Я з ёй і сёння ўваскрасаю,  
Калі яна мяне кране.  
Я знаю, любая, я знаю:  
Усё міне.  
Каханне — не!

●  
Прыгаршчы птушак  
упалі на кроны таполяў,  
Крыкі ірвуцца  
у сонныя шыбы дамоў.  
Вогненны шар  
пакаціўся, узняўся над полем,  
Яркімі промнямі  
вёску фарбуе наоў.

Юрый ШЫЦК

●  
Толькі людзі і пацукі  
Забіваюць падобных сабе.  
І кветка новай рэвалюцыі  
Узрастае на тле  
З нашых душ і цел.  
А пакуль сцены  
Грамадскіх прыбіральных  
Замяняюць сабой  
Скрыжалі гісторыі  
Гэтага пакалення —  
Там усё пра нас напісана.

Барыс ДАВІДЗЮК

●  
Адхіляючы думкі благія,  
На кастрышчы мінулых надзей  
Дагараюць сады залатыя,  
Добры смутак нясуць да людзей.

І ў ранак туманны апошніх  
Не збірае нішто ўжо грыбоў.  
Толькі мокрая шэрыя пошні,  
Нібы людзі без мараў і слоў.

Не забуду жыццёвыя хвалі.  
Назаўсёды ўжо смутак вачэй.  
Калі лета мы ўсе шанавалі,  
То я восень шкадую мацней.

Анатоль КУДЛАСЕВІЧ

## Зорныя ноты

На самай высокай ноце  
Агію песнаспеўнага Духу  
Самотна мне ў адзіноце  
Зорныя зыкі слухаць.

Як хораша тут, пад сонцам,  
А не ў міжзорнай прасторы,  
Значь, што жыццё бясконца  
Сочыць таемнасць зорак.

На самай глыбіннай ноце  
Майго неўтаймоўнага Духу  
Прыходзіць святло з цямноцця  
І зоры адважна рухае.

**СЛАНЕЧНИК**, абіяжараны безліччу ім самім узгадаваных чарнапузых семак, ужо не меў сілы паварочвацца ўслед за сонцам, пільнаваць гэтую дзіўную, забытую ў сусвецце, самую годную з усіх зорку любові. Бязвольна панурыўшы галаву, ён чакаў канца. А, можа, пачатку! Пачатку свайго новага існавання там... Там, дзе ты нікому нічога не вінны, дзе лёгка дыхаецца і марыцца, дзе можна стаць бязважкім сонечным святлом ці імклівым ветрам, дзе здзяйсняюцца ўсе твае парыванні і мары, бо ты сам, і дух твой і душа ёсць ужо не што іншае, як адзінае парыванне і мара...

Пануры сланечнік утаропіўся ў зямлю. Цвыркатанне конікаў закладае

род, а яшчэ, лічылася, лепш за ўсіх у іхнім гарадку замаўляла ваду і варажыла... Цяпер пасля ейнае смерці прыязджаюць па ваду да ейнага сына. Нават са сталіцы.

Пятроўна вырошчвала кветкі, Каваліха лячыла, Рыжэвічыха вучыла. Яна была першай настаўніцай і ў пляменніка Пятроўна, і ў сына Каваліхі...

Я з яе вучняў ведала толькі дваіх. Тоню і Антона. Мае равеснікі. І мусіла ж быць у іх нешта агульнае... Раз вучыліся ў адной настаўніцы. Першая ж настаўніца яна як маці...

Тоня, звычайна вельмі мяккая, чуллівая кучаравенькая бландзінка, усмешлівая і шчодрая, скончыла ў сталіцы медыцынскі факультэт, і вось павандра-

— Дзякуй, — сумелася, не ведаючы як адказаць. — У нас жа сваіх, не прыдумаем, дзе падзець. І сухым іх, і варым, і ўсё адно гніюць...

— Гэта ж надта добрыя, белы наліў, — па-паляшцку круглячы канчатак, умоўна, але з гонарам, сказала Рыжэвічыха і, не пачуўшы адказу, уздыхнула: — Ну во, каму ні прапаную, усё адмаўляюцца. І суседка кажа: “Свае е...” і ты... Поўзаю, збіраю, а каму, навошта?..

Тоня ў роспачы хацела ўжо забраць у яе тыя яблыкі. Але ж... І ейная мама гэтаксама поўзала, уздыхала над іхнімі ападкамі. Стрымалася. Панесла два поўных вядры вады дадому...

А цяпер вось нічога ўжо не вернеш...

Галіна БАГДАНОВА



# СМЕРЦЬ НАСТАЎНІЦЫ

У ПОШУКАХ СТРАЧАНАЙ ГОДНАСЦІ

вушы. Цішыня. За веснічкамі, за гэтымі да драбніц знаёмымі сланечніку, ягонымі блакітнымі веснічкамі сёння цішыня. Маўчыць, не прадыхнуць, камячыць насоўкі гора.

Дзверы ў хаце — напята. Пры іх, уздоўж сцен, дзе прыйдзецца, панурыя, стаяць, сядзяць настаўнікі ў акуратных старомодных касцюмах, суседкі ў чыстенькіх светлых хусцінках. Сярод захінутых жалобай лустэрак, чорных сарочак, сукенак і стужак гэтыя хусцінкі быццам урачысты, свежы подых Радаўніцы. Людзі сталага веку на пахаванне прыбіраюцца, як на свята. Можа, таму, што смерць для іх не ёсць канец? Смерць для іх — пачатак. Пачатак новага, яшчэ неспазнанага існавання. Існавання ў бязважкім святла, імклівым подыху ветру, у летуценнасці мараў...

Захінуўшы (каб бяда не прычэпілася) чыстымі хусцінкамі свае акуратна падбраныя сівыя валасы, кабеты праводзяць у апошні шлях сваю суседку. Рыжэвічыха, цяпер ужо назаўжды сядзішы зямельныя вусны, ляжыць у труне, ахінутая белапенным шюлем і слёзным маленнем сваіх здранцвелых ад журбы дочак і ўнукаў. Сёння ёй выпраўляцца ў дарогу, якую, нідзе не падзенешся, давядзецца рана ці позна прайсці кожнаму з нас. Невядомы шлях да вечнасці. Таемны калідор, у якім мігчыць запаленая ля партрэта свечка і глуха зачыненае вакно, за якім ужо па-суседску падаюць руку, сустракаюць Рыжэвічыху суседкі — Пятроўна, што адышла ўсяго некалькі тыдняў таму, Каваліха, з якою развіталіся летася...

Пятроўна вырошчвала клубніцы, гуркі, і кветкі... Півоны, глядзёлусы, нават ружы. Вырошчвала і прадавала (і ў Мінск на Камароўку вазіла). Збірала на бязбедную старасць і на смерць. Ейны муж памёр рана, дзяцей Бог не паслаў... Усё жыццё спадзявалася толькі на сябе. Ці тое пяць, ці тое дзесяць тысяч сабралася ў яе на кніжцы, калі прыскочыла і праглынула іх усё ненажэрная інфляцыя (глядзі ты, і не папярхнула!). Праглынула, вальжана пазыхнула, пацягнулася ды з’едліва пасміхнулася з услаўленых, шанаваных па ўсім свеце працавітасці і ашчаднасці. Па ўсім свеце ды не ў нас... Пятроўне б адпачыць, а яна, ужо хворая, перамагаючы боль у сэрцы, ціск, разам з пляменнікам і пляменніцаю ізноў капала, палола, палівала грады. Палола, пакуль не спаралізаваў яе інсульт. Пляменніца не кінула яе, дагледзела, пляменнік пахаваў. Цяпер яны ўдваіх, таксама немаладыя ўжо людзі, збіралі ў ейным садзе яблыкі. Белы наліў і мэльбу.

Каваліха таксама даглядала сад і га-

ваўшы са сваім падцягнутым і надта ж паслухмяным перад вышэйшымі чынамі вайскоўцам-мужам і такімі ж, як яна, кучаравенькімі і яснавокімі дачушкамі па Расіі і Прыбалтыцы, нядаўна вярнулася назад да маці, у гэты, да болю знаёмы ёй, родны гарадок. Цяпер яна працавала ўчастковым тэрапеўтам у раённай паліклініцы, вырошчвала мядовыя настуркі і сама не верыла, што рашылася на развод... А ўся справа ў тым, што пасля таго, як муж звольніўся ў запас і замест строгага кіцеля і пагонаў аправаў вульгарныя шорты з пальмамі і майку “адзінас”, пачаў вазіць з Польшчы, Румыніі, Турцыі джынсы, красоўкі, яшчэ ўсялякую дробязь, як пачаў гандляваць, то як усё адно кайданы з яго знялі. Напіваўся, грубіяніў, зневажаў яе. Больш за ўсё яму падабалася пасміхацца з ейнае зарплаты. За месяц урач атрымлівае, колькі ён за дзень! Вось табе і залаты медаль, і чырвоны дыплом, высушаныя мазгі... Не стрывала, забрала дзяўчат і дамоў, да мамы. Муж прыязджаў, прасіў прабачыць, але яна пэўна ведала, што варта будзе яму напіцца, і ўсё паўторыцца нанова. А тут, дома, яна быццам выпрасталася і годна ўскінула сваю кучаравенькую галоўку. Яна радавалася, што дзяўчаты вучацца ў той самай школе, што і яна, і вучацца на выдатна, брат паступіў на юрфак, а мама пайшла на пенсію, і цяпер яны разам даглядалі гарод і нават купілі казу. У родным гарадку яе называлі не іначай, як “наш доктар”...

Гэта да яе, першай, кінулася тым страшным вечарам дачка Рыжэвічыхі, якая, ну быццам адчувала, прыехала на выхадныя з горада. Але яна, Тоня, як і “хуткая дапамога”, якую выклікалі суседзі, ужо нічога не магла зрабіць.

— Вальжана была жанчына... — зусім недарэчы сказаў шафёр “хуткай”... — Надта ж не хацела, баялася быць нам абужай, — у роспачы прашаптала дачка. — Зіму ж у нас, у Мінску жыла, а як пацяплела, сюды папрасілася... Мы з сястрой як ні ўпрошвалі, не згадзілася, паехала. А як тут ёй адной... Яна ж і забывацца пачала: ці паела, ці не... І хадзіла ледзь-ледзь... Без кавенкі ні кроку...

Тоня абняла яе і заплакала... За дзень да таго была моцная навальніца. Яблыкі пазбівала... Тоня прыйшла да калонкі па ваду і бачыць: Рыжэвічыха, абпіраючыся на кавенку, наўколенцах поўзае па сваім садзе, збірае яблыкі-ападкі... Заўважыла яе, ледзь пераводзячы дыханне, зморана гукнула:

— Тонечка! Можа вазьмі сваім дачушкам яблычкаў... Вунь іх сколькі нападала...

Тоня, стоячы пры веснічках, плакала. А Антон, з якім калісьці яшчэ ў першым класе Рыжэвічыха пасадзіла за адну парту, толькі панура курыў...

Ён не плакаў. Думаў. Дзіўная рэч жыццё. Сёння ёсць, а заўтра, як пясок скрозь пальцы, — ні дзянечка, ні хвіліначкі, ніводнага ўздыху.

І ніколі больш не трэба будзе адпрошвацца ў хітраватага выпівохі прапраба, які каб выслужыцца перад начальствам у гэтую спёку пагнаў усіх грузіць цэглу. І не трэба будзе чакаць тыднямі да смешнага малую зарплату. Не трэба будзе тлумачыць Наташцы, жонцы і матцы, з кім і дзе выпіў... Але ж ужо і Наташка не прыгорне, і дачушка не прылашчыцца і сыноч, як і ён, Антосік не папросіць падкінуць да неба... Застаюцца ягонныя кнігі і часопісы, і курганы, там, за рэчкай, у якіх адкапаў ён старую ржавую сякеру і чарапкі, з якіх склеіў шэранькі шурпаты гаршчочак. А хто ягады, грыбы пазбірае на ягонных мясцінах? Наташка адна без яго так далёка не педзе, не асмеліцца. І веласіпед ягоны, і лыжы, і стрэльба... Заржавее стрэльба... І не згатуе ў печы Наташка, так, як толькі яна ўмее, свежаўпаляванага зайца. Не, памерці страшна... А можа і не страшна зусім... Вось Рыжэвічыха ўжо ведае, што там, за рысаю...

А яшчэ ж дні два таму сядзела яна з цёткаю Дусяй на лавачцы ля калонкі, і ён, набраў вады, прыстаяў з імі... Разгаварыліся. Пра таго, каго для саміх сябе незаўважна ўсё ў іхнім гарадку пачалі называць Ён.

— От ты скажы, улез людзям у душу, — шчыра абуралася цётка Дуся. — А сам...

— Пусты чалавек, — як адрэзала Рыжэвічыха, і гэтыя ейныя словы рэхам стаялі ў Антонай памяці ўсе гэтыя дні. Як гэта страшна, калі пра цябе пажылая жанчына, настаўніца кажа ўсяго два словы: “пусты чалавек!”. Гэта ж, як сланечнік без семак, ці колас без зярнят... не, не хацеў бы ён, каб пра яго ці пра дзяцей ягоных, унукаў хто-небудзь так сказаў...

На памінках Антон сеў побач з жонкай, Наташкай. І калі налілі яму першую чарку, адчуў, як тая адразу наструнілася, захвалывалася. Ён скурай адчуваў гэтую ейную заўсёдную пільнасць... Каб жа толькі не напіўся, каб жа не напіўся... Але сёння яна не раздражняла, не ятрыла яго... Ён сам пасля трэція, як гэта прынята, сам закрываў сваю чарку далонню. І ніхто яго не ўгаворваў, не вымушаў. Бо тут, у гэтай хаце гэта было не прынята. Тут шанавалі цвярозы розум і годнасць.

А можа, гэта і ёсць тое галоўнае,

што пакінула Рыжэвічыха ў сваіх вучнях? І Тоня, і Антон ведаюць сабе пану. І ніхто ніколі не змусіць іх пакланяцца недарэчным ідалам...

Ля вакна, таго самага, за якое, здаецца, адплыла з цяпер застаўленага талеркамі жалобнага стала труна, вісела цудоўная пяшчотная акварэль. Іхняя рэчка. Царква. У ранішнім знобкім тумане... Гэта ўнучка намалявала. Надзея. Блакітныя вочы, даўгія льяныя валасы... Калі летам яна прыязджала да бабулі, шторанак бегла на рэчку, рабіла нейкую адмысловую гімнастыку, купалася... А па вечарах малявала ці, прыхінуўшыся да старой пахілай вярбы, чытала... І было ў ёй нешта нетутэйшае, такое далікатнае, вытанчанае, панскае...

Побач з ёю за жалобным сталом сядзеў ейны брат Сярожа, Сяржук, як ён сам сябе называў, увесь у канапушках, з нязвыклым тут на раёне дзівочым хвосцікам на патыліцы...

— Увесь у дзеда, — уздыхала суседка Рыжэвічыха, — Драчун. Мой жа, вы памятаеце, калі што не па ім — адразу біцца. Каб не мая цярыпліваць, і мне б перападала... А гэты, малы, у рышары запісаўся. Замкі з пластыліну лепіць, коннікаў, сам сабе латы, кальчугу зрабіў... Уяўляеце, колькі гэта цярыпліва трэба мець, каб з дроту сабе выплесці кальчугу... Сама не ведаю, што з яго будзе...

Побач з Надзеяй і Сяржуком сядзе Антонаў бацька. Ён раптам расплакаўся і, сам сабе наліўшы чарку, падняўся. І Антон ажно перасмыкнуўся ад яго нага глухога, з трэшчынай, голасу...

— Даруйце, я таксама хачу сказаць... Я люблю, я кахаў Сою... І многія з вас тут, і жонка мая, а можа, і дзеці, ведаюць пра тое. Калі яна прыехала сюды, з мужам, з дзвюма сваімі дачушкамі, і ў мяне ўжо і жонка была, і сыны падраслі... Але калі зранку яна ў сваёй лёгкай, як аблачынка, сукенцы, у гэтых акуратных туфліках праходзіла паўз наш двор у школу... Я шторанак, як заварожаны стаяў пры вакне ці ля веснічак... было ў ёй нешта такое... Гонар, годнасць у ёй была... Незвычайная. І так яна ішла, ступала... Імкліва, лёгка. Так несла сваю, як карону, аплеченую залатымі косамаі галаву... У мяне ўсярэдзіне ўсё замірала. Адно слова — настаўніца... І што дзеці нашыя людзьмі сталі, гэта ж ёй, Соні, дзякуй... А мне, мне за шчасце было, хоць прывітання, хоць словам з ёю перамовіцца. Я потым увесь дзень як на крылах лётаў. Я ейную ўсешку во тут, — ён пастукаў па грудзях, — во тут дасюль нашу... А сёння, як усё адно вырваў хто яе ў мяне. Пуста, як жа пуста цяпер стала...

І ён, глынуўшы, упаў на рукі і заплакаў наўзрыд. І маці заплакала разам з ім...

Атулены ляснымі, грыбнымі ўзгоркамі, ды жыццядайнымі крыніцамі гарадок развітаўся са сваёй Настаўніцай. Ля блакітных веснічак сланечнік чакаў свайго канца. А ў сталіцы, у Мінску, ля Камароўкі ўсё наўкола ўжо было заплявана семкамі. Людзі з сумкамі беглі, ішлі, спяшаліся кожны па сваіх справах і лузгалі, лузгалі семкі... Лузгалі і плявалі. Можа, так ператвараюцца ў вярблюдаў?..

І па гэтым расплаўленым, мяккім, запляваным семкамі асфальце крочыў рышар у латах. Ніхто не пазнаваў яго. Жалезная маска хавала ягоны ўпарты, засыпаны қанапацінкамі кірпаносы твар і сабраныя ззаду ў хвосцік валасы. Ён крочыў годна, прыгожа. І, здавалася, адзін нікуды не спяшаўся. Ён ужо развітаўся са сваім маленствам. Але добра памятаў і атулены ўзгоркамі гарадок, куды прыязджаў да бабулі на лета, і тое, як шчодрая, па-суседску частавала яго Пятроўна клубніцамі, і як, калі ён спужаўся сабакі, Каваліха заговарвала яму крынічную ваду... Адтуль, з маленства, з мамай радзімы ў яго і цярыпліваць, і працалюства, і, так хочацца верыць, моц. Бо, нікому нябачная, ляціць над ім, бласлаўляе яго ягоная баба Соня. Сафія. Мудрасць. І ў яго стае годнасці і волі воль воль так, імкліва, лёгка крочыць нават на запляваным вярблюдамі асфальце.

Ёсць прадмет мастацтва!



Адзначыўшы сёлета ў траўні дваццацігоддзе, — як мае быць і як бывае зазвычай у Магілёўскім абласным лялечным тэатры, — значыць, паказушы "маленькае вытанчанае шоу" ды перадпрэм'ернага "Макбэта", Алег Жугжда і ягоная К<sup>0</sup> на злом галавы "рванулі" па фестывальныя лаўры. "Разанскія аглядзіны-97" яны скаланулі адметным "Чырвоным каптурком", пасля чаго скіравалі колы сваёй "Кубані" ў Белгарад. Фестывальная публіка "Белгародскае забаўлянікі" атрымала невялічкі, але ўразлівы шок ад магілёўскіх "Піліпкі і ведзьмы" (паводле Сяргея Кавалёва). Дарэчы, менавіта ў Белгародзе беларуская зборная ў асобах з Гомельскага, Магілёўскага ды Віцебскага тэатра лялек выглядала на рэдкасць прадстаўніча ды гожа. "Піліпку... назвалі спектаклем, у якім ёсць прадмет мастацтва", паваротным пунктам фестывалю, "заходнім спектаклем" (!). Непаўторная Ларыса Мікуліч, любіўка магілёўскіх дзеяч ды іхніх бацькоў, у кулуарах амаль адзінагалосна была прызнана першай актрысай фестывалю ("як яна фантастычна імправізуе!").

Памяняўшы на пераправе коней (транспорт, бо якая "Кубань" вытрымае), магілёўцы папраставалі праз украінскую мяжу ў бок Ужгарода. Там гасцінная ужгародская "Інтэрляляка-97" каторы ўжо раз іх абдымала, цалавала ды пеціла ўвагай. У кампаніі славакаў, румынаў, немцаў ды гасцінных гаспадароў-украінцаў магілёўскі "Піліпка..." пачуваўся надзіва ўпэўнена: магутным беларускім акордам (музыка Паўла Кандрусевіча) завяршыў і гэтую фестывальную акцыю. Збраў і гран-пры, каб пачуць захоплены-расчараванае: "Ну вось, як заўжды, прыехаў Магілёў, усё ва ўсіх паадбіраў і з'ехаў!". "Усё — гэта прызы ды ўзнагароды.

Праз два дні, перабраўшыся праз Карпаты і памежнікаў, Магілёўскі абласны тэатр лялек урачыста адкрыў свой чарговы сезон 11 кастрычніка. Паводле адметнай завядзёнкі, адкрыў прэм'ерай. У пастаноўцы Аляксея Ляляўскага. "Неверагодным лялечным цыркавым прадстаўленнем" зрабіўся "Вясёлы цырк" Анатоля Ляляўскага ў сцэнаграфіі У. Кандрусевіча-малодшага ды з музыкай У. Кандрусевіча-старэйшага. Захопленых глядачоў беспакарана аблівалі вадой ды прымушалі рагатаць клоуны-лялечнікі Коля (М. Сцешыц), Вася (В. Прабадзяк) ды Міша (М. Беланожа). Зрэшты, пачувацца прадметам мастацтва, хоць сабе й мокрым, нячаста выпадае нават самым спанатраным тэатралам.

А. Б.  
На здымку: сцэна са спектакля "Чырвоны каптурок".

Юбілейнае

"Рэха маўчання"

28 кастрычніка ў Беларускім Саюзе кінематаграфістаў адбылася святочная вечарына, прысвечаная пяцідзесцігоддзю вядомага рэжысёра-дакументаліста Юрыя Хашчавацкага. Яшчэ на фільме "Сустрэчны іск" (1989) ён занатаваў словы Алеся Адамовіча: "Майсей, калі запісваў запаветы, забыўся на адзінаццаты: "не бойся". Апошні фільм Хашчавацкага "Звычайны прэзідэнт" (1997 г.), які на міжнародным Берлінскім фестывалі атрымаў спецыяльную прэмію, — сапраўдны ўчынак харобрага сэрца. Таму ўсе, хто віншаваў юбіляра — а гэта кінарэжысёры Алег Белавусаў, Вячаслаў Нікіфараў, Юры Марухін, Аляксандр Карпаў, прадстаўнікі кінавідэастудыі "Таццяна", дырэктар Інстытута Гётэ Вера Багальянц, — дзякавалі яму за мужнасць і шчырасць у кінематографіі. Юбіляр у сваю чаргу "пачаставаў" сваім любімым фільмам "Рускае шчасце" (1992) і адкрыў сакрэт... Маўляў, днямі закончыў новую стужку пад назовам "Рэха маўчання".

В. БАРАБАНШЧЫКАВА

МУЗЫКА

— Не было б у нас Саюза музычных дзеяч — не адбылася б на Беларусі такая, здавалася б, роднасная для яе культуры, падзея...

— Так, менавіта дзякуючы кіраўніцтву Беларускага саюза музычных дзеяч — школа беларускіх цымбалаў упершыню выйшла ў шырокі свет. Хаця, вядома, лепшыя прадстаўнікі нашай школы не аднойчы здзіўлялі замежную публіку сваім мастацтвам. Але мы існавалі гэтакімі самотнікамі, нават не здагадваючыся, што створана Сусветная асацыяцыя цымбалаў на чале з вядомай венгерскай выканаўцай Вікторыяй Херэнчар. Што асацыяцыя, развіваючы міжнародныя

Напрыклад, праблемы з афармленнем дакументаў не дазволілі патрапіць на кангрэс дэлегацыям Лівана, Ірана. Ад СНД, на жаль, змаглі прысутнічаць толькі Малдова ды Расія. Увогуле ж, акрамя Беларусі, былі прадстаўлены 14 краін свету!

Да гонару Міністэрства культуры, але асабліва — магілёўцаў, арганізацыя гэткай значнай для абласнога цэнтра імпрэзы ўдалася. Насычанасць праграмы вымусіла падоўжыць час правядзення кангрэсу яшчэ на адзін дзень. Але як усё было дакладна наладжана! Кругласутачна працаваў штаб, дзе можна было атрымаць вычарпальную інфармацыю; дакладна і адказна працавалі перакладчыкі — ніколі не даводзілася іх шукаць

валі яны самі. Але ў выніку ва ўсіх выступленнях вызначыўся агульны прынцып: даведка пра стан цымбальнага выканальніцтва ў краіне папярэднічала канцэрту, які, у сваю чаргу, мог суправаджацца кароткімі каментарыямі, анатацыямі.

Аднак гэткае фестывальнае стракатасць выявіла, на маю думку, істотную праблему. Уявіце сабе вялікае поле, стыхійна засеянае самымі рознымі кветкамі: яно такое радаснае, вясёлае! Але... тут пануе бессістэмнасць. Цудоўна, што Сусветная асацыяцыя штогод павялічваецца: у ёй ужо 180 індывідуальных чальцоў, а ёсць жа і форма калектыўнага членства. Ёсць свае асацыяцыі ў Венгрыі, Германіі, Чэхіі, Славакіі, на Беларусі. Ёсць

# Маем дастаткова, каб... зачараваць увесь свет

IV СУСВЕТНЫ КАНГРЭС ЦЫМБАЛІСТАЎ ПРАЙШОЎ У МАГІЛЁВЕ.  
ПРА ГЭТА НАША ГУТАРКА З ЗАГАДЧЫКАМ КАФЕДРЫ СТРУННЫХ НАРОДНЫХ  
ІНСТРУМЕНТАЎ, ЗАСЛУЖАНЫМ АРТЫСТАМ БЕЛАРУСІ, ПРАФЕСАРАМ  
ЯЎГЕНАМ ГЛАДКОВЫМ — ПРЭЗІДЭНТАМ АСАЦЫЯЦЫІ БЕЛАРУСКІХ ЦЫМБАЛІСТАЎ

кантакты прафесійнікаў і аматараў гэтага досыць распаўсюджанага інструмента, імкнецца папулярызаваць цымбалы, узнімаць іх прэстыж на канцэртнай эстрадзе сярод іншых музычных інструментаў. Падкрэслію: дзякуючы ініцыятыве нашага Саюза музычных дзеяч, ягонаму старшыні Міхасю Дрынеўскаму, намеснікам — Наталлі Вітанцы ды Томасу Курьілу, пры фінансавай падтрымцы Міністэрства культуры я патрапіў на II Сусветны кангрэс цымбалаў, які адбыўся ў 1993 годзе ў Брно. Праз два гады кангрэс праходзіў у Браціславе. На той час беларуская цымбальная школа ўжо атрымала станоўчы розгалас. Ды і спадарыня Херэнчар, пабыўшы з візітам у нас, прапаноўвала чарговы форум асацыяцыі наладзіць на Беларусі.

— Два гады прамінулі — і вось Магілёў прыняў гасцей. Вы, Яўген Пятровіч, можаце параўнаць свае ўражанні з тым, што дзеелася ў Брно, у Браціславе...

— ...і магу сказаць, што IV кангрэс аказаўся самым прадстаўнічым. Прытым, што не ўсе з абвешчаных удзельнікаў прыехалі.

або клікаць, заўсёды былі побач з гасцямі. Камп'ютэрны прэс-цэнтр дапамог нашым студэнтам у распаўсюджванні рэпертуару — бясплатна ксеракапіравалі ноты. Для жадаючых набыць аўдыё- і відэамагнеты кангрэса наладзілі запіс і продаж касет. Не забыліся і пра сувеніры для ўсіх удзельнікаў: прынамсі, сапраўдным падарункам сталася ўручэнне альбомаў з каляровымі фота...

Словам, дзякуючы арганізатарам, сярод якіх я вылучыў бы кіраўнікоў вобласці і горада, спадароў Кулічкова, Дарашкова, Лаўцова, кіраўнікоў Магілёўскай філармоніі спадароў Браілоўскага, Шабаліна... Досыць сціплыя сродкі, выдаткаваныя на правядзенне кангрэса, былі скарыстаны з розумам і з густам.

— Праграма пяці дзён кангрэса — гэта...

— ...гэта па 5-6 канцэртаў на працягу дня! Прыемна, што зала заўсёды была поўная, а публіка — зацікаўленая і ўдзячная. Атрымалася сапраўднае яскравае свята! Кожнай дэлегацыі даваўся пэўны "кавалак" часу, а змест "выказвання" прапаноў-

перспектыва стварэння аналагічнай суполкі ў Кітаі, дзе, паводле свежых звестак, на цымбалах іграюць 20 тысяч чалавек. Таму вельмі адчувальна, што ў Сусветнай асацыяцыі ёсць нібыта два пласты: прафесійныя выканаўцы, якія маюць адпаведную адукацыю, і цымбалісты-аматары. Творчыя мэты, рэпертуар, праблемы ў іх розныя. Значыць, для сапраўды плённай і сур'ёзнай працы кангрэсу трэба ладзіць заняткі па секцыях. Пакуль такога падзелу не было. Таму і ў мяне ўражанні досыць стракатыя.

Былі сапраўдныя адкрыцці. Напрыклад, майстэрства кітайскіх выканаўцаў. Яшчэ ў Брно я слухаў віртуоза-кітайца Ху Пінчына, які жыве ў Лондане, грае на сваіх самабытных цымбалах пад назваю "янчынь", выкладае. У Магілёў прыехала прадстаўнічая дэлегацыя з Кітая — 11 чалавек, у тым ліку прафесар Пекінскай кансерваторыі Ксіянг Зуха. Высветлілася, што сістэма навучання на цымбалах там вельмі падобная да нашай: заняткі пачынаюцца з маленства, потым — сярэдняе звязно адукацыі, ёсць і вышэйшае. Граюць сола, у розных ансамблях, а дзяржаўны цымбальны аркестр складаецца з 62 чалавек — крыху больш, чым склад нашага аркестра імя Жыновіча.

На сапраўдным прафесійным узроўні выступілі малдаване. Майстрам высокага класа паказала сябе цымбалістка з Сінгапура К'ю Джыян Кінг. Знакаміты прафесіянал — венгерскі цыган Калман Балаг, які мае талент музыкальнай імправізацыі, але віртуозна грае і класіку. Германію прадстаўляў квартэт цымбалаў, які прадэманстравваў тыпова нямецкую манеру выканання, нібыта скапіраваную са старажытных фрэсак: гэтыя адмыслова выкручаныя рукі, што ўрэшце абмяжоўвае развіццё тэхнікі, прыёмаў гуказдабывання. І рэпертуар, і выканаўчая манера немцаў характарызуюцца камернасцю. Праўда, апроч строгай старадаўняй музыкі яны гралі свой авангард 90-х гадоў — ёсць рэчы цікавыя, са складанай гарманічнай мовай.

Іншыя ўражанні ад так званага аматарства. Гэтую пільну прадстаўлялі пасланцы Англіі, ЗША, Аўстраліі — яны граюць на падобных інструментах, якія называюцца "далсема". Аднак аўстралійка Джыліян Алкок — аматарка адмыслова. Яна — гаспадыня майстэрні па вырабе гэтых музычных інструментаў, прапагандуе іх у Аўстраліі праз тамтэйшую суполку аматараў граня на далсема, праз наладжанне рэгіянальных фестывалю.

Экстравагантны прафесіянал — Фрэдэрык Цвайг са Швейцарыі: імправізатар, кампазітар, джазман, ён дэманстравваў магчымасці свайго кустарнага інструмента з адмысловым гукавым прыстасаваннем, ладзіў гэткае шоу з уласнымі спевамі. А вось галадзец Міхазль Манту ўразіў зусім іншым шоу — у добрым сэнсе рэстаранага кіталту: ён досыць віртуозна валодае венгерскімі цымбаламі, без умоўнасцяў трымаецца на сцэне, імправізуе на венгерска-румынска-цыганскія тэмы, яркі, артыстычны, наладжвае жывы кантакт з публікай, "заводзіць" яе.

Але, пагадзіцеся, калі адзін канцэрт складаецца з варыяцый на румынска-цыганска-венгерскія мелодыі "сваёй гатоўкі", а другі — з акадэмічных твораў прафесійных кампазітараў, дык цяжка гаварыць пра агульныя праблемы за "круглым сталом" кангрэса. Дый часу для абгаварэнняў не заставалася.



У Магілёве лаўрэат Міжнародных конкурсаў Кацярына Анохіна і прафесар Яўген Гладкоў ігралі дуэтам.



К'ю Джыян Кінг (Сінгапур).



Калман Балаз (Венгрыя).



Прэзідэнт Сусветнай асацыяцыі цымбалістаў Вікторыя Херэнчар.

— Можна толькі абменьвацца фестывальнымі ўражаннямі... Дарэчы, якое ўражанне зрабіла беларуская дэлегацыя? Я разумю, гаварыць пра сваіх цяжка...

— Вядома, наша дэлегацыя была ў вайгрышным становішчы: гаспадары заўсёды маюць магчымасць паказаць усё лепшае, што маюць. Нашымі сіламі ладзіўся канцэрт-адкрыццё, мы мелі свой час для паказу ў межах кангрэса і, на роўні з усімі ўдзельнікамі, дзесяцімінутнае выступленне ў праграме закрыцця. Такім чынам, госці пабачылі-паслухалі Акадэмічны аркестр імя Іосіфа Жыновіча, ансамблі цымбалістаў — Беларускай акадэміі музыкі, Рэспубліканскага ліцэя пры Акадэміі, Мінскага музычнага вучылішча. Былі яркія дуэты: Святлана Загуменкіна — Таццяна Мельнікава, Таццяна Шумакова — Наталля Аруцонава, Вольга Мішула — Вераніка Дабрыніна. Выдатна выступілі салісткі: Кацярына Анохіна, Вольга Скобеюс, Юлія Кузьменка, Ларыса Рыдлеўская. Удзельнічалі нашы "Ліцвіны" і вядомы сямейны ансамбль з Пастаў...

— Няўжо і "груздаўскі дзед" Іван Іосіфавіч Мацкевіч прыехаў?!

— Прыехаў "дзед"! Паказалі свету самабытныя дзятанічныя цымбалы з Пастаўшчыны. І сучасны фабрычны інструмент усебакова і годна паказалі. І ўся, так скажу, узростава палітра выканаўцаў была прадстаўлена. Магутная атрымалася карціна! Адразду загаварылі: гэта, маўляў, Школа, якой цяжка што-небудзь проціпаставіць.

— А дарэчы: сімвалічна, што сёлетні год — год Іосіфа Жыновіча, год школы Жыновіча!

— Вось пра гэта я і казаў ва ўступным слове да нашай праграмы: 90 гадоў споўнілася з дня нараджэння Іосіфа Іосіфавіча Жыновіча, заснавальніка нашай цымбальнай школы. І, дарэчы, выпявае думка на конт новага міжнароднага конкурсу — конкурсу цымбалістаў імя Жыновіча. Мае калегі-магілёўцы гэтую думку падтрымліваюць.

— Яўген Пятровіч, а якія актуальныя для Беларускай школы праблемы высноўваюцца са "стракатай фестывальнасці" сёлетняга кангрэса?

— Праблема якасці інструмента. Маю на ўвазе не самую канструкцыю беларускіх цымбалаў — канструкцыя нармальна, а выраб — не надта. Паводле гэтых параметраў мы сёння на вельмі нізкай прыступцы адносна іншых краін. Там ідзе сапраўды творчы пошук — працуюць над паляпшэннем акустычных якасцяў, выпрабуюць электронныя інструменты, і толькі нашы цымбалы застаюцца на тым узроўні, да якога даяла барысаўская фабрыка. Праблему трэба вырашаць тэрмінова, бо даўно ўжо нашы

выканаўцы "перараслі" якасць цяперашніх інструментаў!

Акрэслілася і праблема для педагогаў. У праграме кангрэса быў канцэрт імпрывізацыі і джаза. І вось тут выявіўся недахоп нашай, здавалася б, бездакорнай школы. Хаця за межамі музыкі пераважна не ўражвалі тэхнічным майстэрствам і тонкасцю нюансіроўкі, сее-тое паказаць у жанры імпрывізацыі яны змаглі. А мы, на жаль, — не. Сістэма нашай музычнай адукацыі не прадугледжвае развіццё здольнасцяў да імпрывізацыі. Трэба гэта прызнаць як недапрацоўку маю асабістую і ўсіх нашых педагогаў.

— І не толькі цымбалістаў гэта датычыць, гэта недахоп усёй сістэмы музычнага навучання!

— На жаль... Хаця ў піяністаў, напрыклад, джазавая імпрывізацыя ўсё ж сядытады практыкуецца. А гэта вельмі важна! Уменне імпрывізаваць узбагачае асобу выканаўцы, разнявольвае ягонае "я", развівае талент. Словам, ёсць пра што падумаць, як развіваць у нашых будучых музыкантах талент імпрывізатараў. Можна, трэба звярнуцца да таленавітых піяністаў, скрыпачоў...

— Можна, дапамогуць майстаркласы вядомых імпрывізатараў?

— Сапраўды, з такіх класаў могуць выйсці здольныя педагогі-імпрывізатары, якія з часам наладзяць сістэму выкладання гэтага адмысловага мастацтва паводле спецыяльнай праграмы, якая, безумоўна, узбагаціць школу беларускага цымбальнага выканальніцтва.

Ёсць, вядома, пацучцё гонару за тое, што Беларусь мае такую школу, пра якую загаварылі цымбалісты з усяго свету. Але я з пачуццём шчырай павагі дадаю, што ёсць яшчэ і непараўнальная школа кітайская, якая, паўтарюся, вельмі падобная да нашай. І невядома яшчэ, якімі сюрпрызамі парадуюць нас праз два гады: наступны, V сусветны кангрэс асацыяцыя вырашыла праводзіць у Кітаі, у краіне, дзе, я ўжо казаў, 20 тысяч цымбалістаў!

Хацелася б, каб у будучым свята музыкі спалучалася з канструктыўнай навукова-тэарэтычнай працай. Бо мы ўжо дастаткова ведаем адно аднаго, паказ магчымасцяў цымбальнага мастацтва адбыўся досыць шырока, убачыць штосці прынцыпова новае наўрад ці мажліва. Таму трэба паказаць абмеркаваць і падумаць, што ж трэба рабіць надалей, каб усё наша стракатае міжнароднае сямейства цымбалаў захапіла ўвесь свет, прыцягнула да сябе цікавасць многіх меламанаў.

— Дзякую за гутарку.

С. БЕРАСЦЕНЬ  
Фота А. ФАЙНЦКАГА

КІНО

# "Гэта і планецца я б паставіла нуль..."

Аднойчы Ганна Ахматава заўважыла: я не паэтка, я — паэт! Божухна, гэты несур'ёзны канчаток -а: сакратарка, журналістка, паэтка. Гэта незразумелае жаданне хутчэй прылічыць да жаночага полу. Бо, калі перафразавать біблейскія словы, што можа быць добрага ад жанчыны?!

Не ведаю чаму, мо пад уплывам паззіі, дзе ёсць жаночыя і мужчынскія рыфмы, у кінематографе таксама вылучаюць мужчынскае і жаночае кіно. "Калі фільм таленавіты, поўны любові і пяшчоты, разумны і далікатны, — гэта, вядома, жаночае кіно!" — гавораць на незалежнай жаночай кінавідастудыі "Таццяна", арганізатар Міжнароднага фестывалю жаночага кіно ў Мінску. Шчыра кажучы, я не прытрымліваюся гэтага вызначэння. На маю думку, ёсць таленавітае і пасрэднае кіно, сур'ёзнае і пацяшальнае. Галоўнае для мяне ў тым, што жанчына мае магчымасць здымаць кіно, гэта значыць усведамляць сябе праз уласную дзейнасць.

Не? Не так? Добра, ёсць жаночае кіно. Поўнае любові і пяшчоты. Але ў які лагер залічыць новую карціну расійскага рэжысёра Кіры Муратавай? Бо яе "Тры гісторыі" — гэта сапраўднае анамалія ў жаночым кіно.

Прэм'ера "Трох гісторыі", ужо цяпер скандальнага фільма, адбылася ў студзені ў маскоўскім Кінацэнтры. З таго часу новая карціна Муратавай вандруе па кінафестывалях. На IV Міжнародным фестывалі жаночага кіно "Тры гісторыі" атрымалі адзін з галоўных прызёў. А вось на V фестывалі расійскага кіно "Акно ў Еўропу" фільм Муратавай нават не быў уключаны ў праграму конкурсных фільмаў... з-за прапаганды бязлітаснасці.

"Тры гісторыі" Кіры Муратавай — гэта шок. Шок да канца сеанса. Сто пяць хвілін гульні са смерцю. Твар у твар.

У "Кацельню N 6" (першая навіла фільма) галоўны герой (С. Макавецкі) прыносіць забітую ім суседку. "Яна ўвесь час голая хадзіла, а кватэра ў нас камунальная, — са слязьмі тлумачыць ён сваёму сябру Гену, качагару. — Спалі яе, спалі, аддай яе цела агню, каб па-людску было". "Не магу, — упіраецца Гена, — гэта тэхнічна немагчыма". Пакуль сябры дамаўляюцца, камера спыняецца на параненым горле мёртвай жанчыны, спыняецца амаль пяць хвілін... Шкада глядацкіх нерваў, бо сябры так нічога і не вырашаюць. Давесці справу да канца ім не даюць гомасексуалісты, якія дурэлі ў кацельнай душавой. Так сканчаецца гісторыя першая.

Другая — мае назву "Афелія". Галоўная гераіня Офа (яе сыграла вядомая расійская сцэнарыстка Рыната Літвінава, аўтар гэтай навілы) працуе ў архіве радзільнага дома. Спачатку яна душэўна панчохай нявольніцу дзяўчыну, якая адмовілася ад свайго нованароджанага, а потым топіць сваю маці, што некалі адмовілася ад яе. "Я ненавіджу мужчын, я ненавіджу жанчын, я ненавіджу дзяцей і гэтай планецца я б паставіла нуль", — гаворыць Офа свайму палюбоўніку. Вось такая гісторыя другая.

У трэцяй кінанавіле "Дзяўчынка і смерць" забойца — пяцігадовая дзяўчынка, якую даглядае, пакуль маці працуе, хворы стары (Алег Табакоў). Дзяўчынка ўпарта і капрыз-лівая, старому не пазайдросціш. "Любіць старога і старую можна толькі тады, калі вельмі любіш. Бо старасць успрымаецца, як віна, яе хочацца пакараць", — разважае герой А. Табакова. "Пусці, пусці мяне на вуліцу", — несупын-

на крычыць малая. Стары забараняе. Тады дзяўчынка падсыпае яму ў кубак з вадой пацучынай атруты. Старасць пакарана. Канец гісторыі трэцяй.

"Тры гісторыі" Муратавай — гэта непрыкметная пастка для чалавека. Калі ў траўні фільм паказвалі ў мінскім кінатэатры "Масква", большасць глядачоў трапіла ў яе адрозж. Тры жудасныя забойствы Муратавай прымуслі іх смяцца і апладзіраваць. Няхай будзе пракляты чорны гумар! "Я — гэта іншы", — любіў гаварыць вядомы французскі паэт-сімваліст Арцюр Рэмбо. Іншы — гэта хто: звер, забойца? Кіра Муратава добра пасмяялася з людзей, калі тыя, таксама смеючыся, спавдаліся ёй у кіназале. Калі забойства мяне забаўляе, ці не забойца і я таксама? Калі пах крыві не выклікае спазмаў, ванітаў, ці не звер я? "І забойца, і звер", — даравала глядачу грахі Кіра Муратава. Даравала, каб той нарэшце зразумеў, хто ён такі па-сапраўднаму...

Зусім нетрадыцыйная для жанчыны роля — судзіць. Звычайна прысуд чалавецтву выносіць мужчына-рэжысёр, такі, напрыклад, як Інгмар Бергман. Больш жорстка і бескампрамісна судзіць "рэжысёр у спадніцы". І судзіць праўдзіва! Жахі, якія паказвала Муратава, на маю думку, не прядумаеш, іх толькі можна ўбачыць ці пачуць пра іх. (Памятаю тэлевізійны рэпартаж з жаночай калоніі. Яснасцацігадовая дзяўчына расказвала, што яна забіла сваю маці, а потым рассекла яе труп. Нават у наркатывным дурмане забойца адчувала, што маці замінае ёй. Малой з трэцяй гісторыі К. Муратавай таксама перашкаджаў стары. Вось яна і забіла яго).

Значыць, усе людзі забойцы і звары?! Думаю, Муратава мяркуе ненавіта так. Жудасны маналог Офы: "Я ненавіджу мужчын, я ненавіджу жанчын..." — гэта і маналог рэжысёра. Тут варта пагадзіцца з расійскім кінакрытыкам А. Кладо, якая пісала: "У свеце Муратавай няма Бога, але вядзе рэй матэрыя з яе хімічнай рацыяй". Яшчэ з часоў Дастаеўскага вядома: калі няма Бога, чалавеку ўсё дазваляецца. Нават забіваць і ненавідзець. Муратава не спрабуе адказаць, чаму той забіў, а гэты ненавідзіць. Яна толькі канстатуе: усе — звары. Яна толькі імкнецца як мага больш натуралістычна паказаць бруд чалавека жыцця і чалавечай душы. Каб не засталася ілюзія наконт уласнай святасці. У "Кацельню N 6" пяцёра дарослых людзей дурэюць каля трупа забітай жанчыны. Пасля смерці старога ў "Дзяўчынка і смерць" пяцігадовае дзяўчо спакойна выбягае на вуліцу — гуляць. Ні страху, ні болю. Смерць у "Трох гісторыях", я сур'ёзна кажу — гэта асалода, яна прываблівае. Невыпадкова ў навіле "Афелія" маці Офы чытае "Гамлета": на вокладцы п'есы рэпрадукцыя карціны Джона Мелеса "Смерць Афеліі". Мёртвае дзяўчына ляжыць у вадзе. Яе цела ўжо пачало гнісці. Аднак яно вабіць сваёй жудаснай прыгажосцю. Да яна ітаў.

Калі параўнаць першы і апошні фільмы Муратавай, то зразумееш, што канструктыўны жаночы пачатак, які яшчэ ёсць у "Кароткіх сустрэчах" з яго любівым трохкутнікам, цалкам знік з "Трох гісторыі".

Беларускі мастак Рыгор Несцераў упэўнены, што наступнае стагоддзе будзе праходзіць пад знакам жаночага пачатку. Набліжаецца час прыгажосці, каханьня, чулівасці. Рэжысёр К. Муратава, адна з жанчын, якая ўжо цяпер паставіла нашай планецца нуль.

Вольга БАРАБАНШЧЫКАВА

## Музыкаў падтрымлівае саюз немцаў

"Франц Лефарт-ансамбль" памятаюць у Мінску. Чатыры гады таму гэты калектыў камернай музыкі з Расіі прывязджаў у сталіцу Беларусі. І вось ён зноў завітаў да нас. Мне давялося пабываць на яго канцэрце ў Доме дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі, дзе гучалі творы Глінкі, Рахманінава, Брамса.

Патэтычнае трыо М. Глінкі ў выкананні Аляксандра Блока (фартэпіяна), Віктара Шпілера (віяланчэль), Віталія Хандраса (скрыпка) уразіла ансамблевасцю гучання найвысэйшага класа. Нядаўні выпускнік Маскоўскай кансерваторыі Аляксей Папоў выканаў адажыю і фугу з Санаты ля мінор для скрыпкі сола І. С. Баха. Зноў — цудоўны гук, інтэрпрэтацыя сапраўднага прафесіянала, віртуоза!

Чацвёрты квартэт Я. Брамса до мінор у непаўторным выкананні піяніста Аляксандра Блока, віяланчэліста Віктара Шпілера, скрыпача Віталія Хандраса і альтыста Дзмітрыя Глебава таксама пакарыў слухачоў.

Разам з інструменталістамі асабліва ўзвышаную атмасферу на канцэрце стварала цудоўная спявачка, абаяльная Алена Зямскова. У нашым рэпертуары самыя розныя творы ад Баха да Шнітке, выконваем і аван-

гардную музыку, — расказаў кіраўнік "Франц Лефарт-ансамбля" заслужаны артыст Расійскай Федэрацыі Віктар Шпілер. — У выкананне старадаўняй музыкі стараемся ўкладаць сучаснае светаразуме, свой сённяшні погляд. Усе мы — члены Міжнароднага саюза расійскіх немцаў, які падтрымлівае нас матэрыяльна, асабліва назаву ягонага старшыню Гута Вармсбехера. Гэтая дапамога дае нам магчымасць выступаць у многіх кутках Расіі, Германіі, удзельнічаць у руска-нямецкім фестывалі ў Калінінградзе. Зусім нядаўна мы выпусцілі кампакт-диск, на якім запісаны ў нашым выкананні творы Моцарта, Брамса, Бетховена. Працаваць з вялікім натхненнем нам дапамагае творчая абстаноўка ў калектыве. Усе музыканты нашага ансамбля працуюць з сапраўдным захапленнем.

Канцэрт "Франц Лефарт-ансамбля" адбыўся і ў Мінскім музычным вучылішчы імя М. Глінкі, дзе, нягледзячы на халадзчу, гасцей прымалі вельмі цёпла і ніводны слухач не пакінуў залу, пакуль ішоў канцэрт.

Сёлетні прыезд у Мінск гэтых таленавітых музыкантаў быў прысвечаны сямой гадавіне аб'яднання Германіі.

Вера КРОЗ

Заўсёды з Беларуссю

ЯНКУ ЗОЛАКУ — 85

Ёсць у Янкі Золака верш, напісаны параўнальна нядаўна, 24 кастрычніка 1994 года:

*Пытаюць мяне колькі раз: ці пазбыўся Я суму свайго па далёкай Радзіме? А што адказаць? Не, сябры, не забыўся Я зямлю, якая мяне нарадзіла.*

*Радні і знаёмым я кланяцца мушу: Прышліце мне вестку з бацькоўскага Краю, Каб мог патапіць ёй сасмагую душу, Каб мог я пазбыцца нуды і адчаю...*

Гэты невялікі твор, дакладна перадае душэўны стан паэта, які развітаўся з Бацькаўшчынай яшчэ ў 1944 годзе. Праўда, яму пашанцавала: некалькі гадоў назад Антон Міхайлавіч (сапраўднае яго прозвішча Даніловіч, Янка Золак — адзін з псеўданімаў, які стаў галоўным) пасля доўгай разлукі наведаў Радзіму, пабываў і ў роднай вёсцы Лучнікі, што недалёку ад Слуцка... Але гэтыя радасныя дні прамільгнулі маланкава хутка, давялося вяртацца назад, у Злучаныя Штаты Амерыкі. Тутгі не паменела ў нечым, магчыма, і пабольшала. І мае рацыю Л. Пранчак, які назваў яго "самотным паэтам".

А гэтая самотнасць, вядома, і ад перажытага.

Янка Золак — з кагорты тых, хто ў гады мінулага вайны спадзяваўся, што Беларусь стане незалежнай дзяржавай. Настаўнічаў, працаваў карэктарам у газеце, пазней служыў у Беларускай Краёвай Абароне.

Друкаваўся ў выданнях, дазволёных акупацыйнымі ўладамі, частка твораў Я. Золака ўвайшла ў калектывны зборнік "Песняры Слуцкыні", выдадзены ў Слуцку ў 1943 годзе. Гэтага было больш чым дастаткова, каб пасля вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, апянуцца ў лепшым выпадку там, дзе, як кажуць, і Макар цялят не пасвіў, а то і трапіць пад кулю. Таму і вырашыў Я. Золак не выпрабавваць лёс, добраахвотна стаў выгнаннікам. Спачатку жыў у Нямеччыне, а пасля знайшоў прыстанішча ў Амерыцы.

Першыя вершы пачаў пісаць у школе і падпісваў іх псеўданімам Антось Вірок. У ЗША выступаў і як А. Здрок, З. Ажына, К. Асцюк, К. Аса, Яз. Дольны і, зразумела, Я. Золак. Найбольш вядомы як паэт. На Беларусі яго вершы друкаваліся ў анталогіі пазіі беларускага замежжа "Туга па Радзіме", складзенай Б. Сачанкам. Нядаўна выйшла і кніга Я. Золака "Вятрыска з радзімай краіны" (укладальнік і аўтар прадмовы Л. Пранчак), пазначаная як "Збор выбраных твораў" — яе выпусціла Беларуска асацыяцыя "Дзелавая ініцыятыва". Спрабуе Я. Золак свае сілы і ў галіне прозы — у часопісе "Беларуская думка (не ў мінскім, а ў тым, што выходзіць у замежжы) друкуецца яго апавесць "Ціхі стаў", для дзяцей напісаў апавесць "Т. Д. Ч.", як прызнаецца, "нешта нахшталт "Тимур и его команда" Аркадзя Гайдара", а таксама вершаваную казку "Бабок". Ёсць у яго і некалькі драматычных твораў, хоць і не ўсе закончаны.

Займаўся Я. Золак і выдавецкай дзейнасцю. Дарэчы, набыўшы сваю друкарню. Выдаваў газету "Беларускі патрыёт" і літаратурны дадатак да яе "Сялянскі кліч". У яго ж друкарні пабачылі свет некалькі нумароў часопіса "Палесье" і адзін нумар "Прыісця". Перавыдаў пазычны зборнік Н. Чарнушэвіча "Дзіва", рэдагаваў і друкаваў кнігу У. Клішэвіча "Далычыны" ... І, канечне ж, выдаў уласныя творы, якіх набіралася на два тамы.

У лістападзе 1959 года Я. Золак увайшоў у склад ініцыятывнай групы па стварэнні часопіса "Беларуская думка" і стаў яго галоўным рэдактарам, аддаўшы гэтай працы не адзін год.

85-годдзе Я. Золака прыпадае на 1 лістапада, на апошні месяц восені, а гэта — яго любімая пара:

*Не хачу аб журбе гаварыць, Толькі восень любіць не пакіну. Я кахаю яе, як жанчыну, — Аж да самай зімовай пары...*

Віншум Антона Міхайлавіча з юбілеем! Зычым яму ўсёго найлепшага і запэўніваем, што на Радзіме яго памятаюць і чытаюць!

Язэп ЛІТВІНОВІЧ

Вяртанне ў Эдэм

(Працяг. Пачатак на стар. 5)

нічога не ствараючы, перашкаджаў ствараць і іншым. Безумоўна, акрамя таго, што было патрэбна для будучых "вялікіх змаганняў". У выніку новы грамадскі лад, узведзены на грунце марксізму-ленінізму, давеў велізарную краіну, былую жыгніцу Еўропы, да нечуванай матэрыяльнай нястачы, па сутнасці да масавага голаду. Сельская гаспадарка была падарвана на дзесяцігоддзі: амаль удвая, зменшыўся статак жывёлы, былі засмечаны дзесяткі тысяч гектараў лепшых ворыўных зямель, без патрэбы былі высечаны многія тысячы гектараў лясоў. Быў практычна "ісчорнен" найбольш працавіты слой сялянства. Сітуацыя на працягу многіх дзесяцігоддзяў існавання савецкай улады рэальна пагражала калі не фізічным выміраннем, то, прынамсі, дэградацыяй і выраджэннем цэлых народаў.

Трохі інакшай была сітуацыя ў Германіі, дзе "пракляты капіталізм" быў эфектна "запражаны" ў агульную калясніцу, скіраваную да "сусветнага панавання". На пэўным этапе нават удалося значна падняць жыццёвы ўзровень народа, асабліва, калі былі абрабаваны акупаваныя краіны. Але гэта быў часовы поспех...

4. Развіццё культуры і навукі. Менавіта культура была падвергнута найбольш жорсткай вівісекцыі. Адсякалася ўсё, што не ўкладвалася ў ідэалагічную схему. Культура мусіла стаць на службу ідэалогіі. Якраз у сферы культуры і выяўляецца найбольш вялікае падабенства чырвонага і карычневага "сацыялізмаў". Культурная спадчына падвяргалася жорсткай рэвізіі аж да публічных аўтадафаў. Асобныя ж дасягненні ўнікалі не дзякуючы "мудрай" палітыцы кіруючай партыі, а часцей насуперак ёй.

У СССР, напрыклад, у выніку такога культурнага і ідэалагічнага выхавання мас яны доўгі час шчыра верылі, што будыніна наскрозь "прагнілага" сусветнага капіталу цалкам дэградавала маральна і фізічна і толькі чакае штуршка з боку пераможнага сацыялізму, каб з грукатам абрынуцца. Штуршок быў і "будыніна" абрынулася. Толькі не тая...

Ну а як жа быць з "грандыёзнымі" дасягненнямі краіны "перамогшага сацыялізму" ў навуковай ці ваеннай сферах, асабліва ў апошнія 30 гадоў яе існавання, калі першымі зрабілі крок у космас і г. д.? Якімі б ні былі гэтыя, па сутнасці лабараторныя, дасягненні таталітарнай, як і сам лад, навукі, яны, безумоўна, бесследна раствараліся ў бязмежным балоце амаль поўнага гаспадарчага развалу велізарнай краіны...

V

У апошні час усё больш даследчыкаў схіляюцца да думкі, што камунізм увогуле — з'ява хутчэй эсхаталагічная, звязаная з канцом пэўнага развіццёвага цыкла чалавецтва. Хто быў "Нічым" мусіў стаць "Усім". Але для тых, хто знаёмы хаця б з элементарнымі законамі фізікі, відавочна, што Нішто можа трансфармавацца толькі ў Нішто. І ўсё ж вынік "вялікага эксперыменту", вынік, пра які папярэджваў яшчэ знакаміты Настрадаму, сёння больш чым відавочны. Абрынутая сацыялістычная "будыніна" пахавала пад сваімі абломкамі дзесяткі мільёнаў чалавечых жыццяў і незлічоныя матэрыяльныя скарбы. Але не самую ідэю... Больш за тое, была пасляхова створана і цудоўна працуе "генетычная праграма" прыняцтва новага чалавека, па сутнасці чалавека-мутанта. Нездарма ў Настрадамуса выраз "камуністычнае прышэсце" (common advenement) стаіць побач са згадкаю пра "чакаемую мутацыю чалавецтва".

Размова ідзе якраз пра фундаментальную мутацыю, якая добра ўсведамлялася і самімі "бацькамі" і "правадырамі" рэвалюцыі. Яна заключалася ў стварэнні "чалавека новага тыпу", чалавека грамадскага, а не індывідуальнага. "Мутант" той мусіў быць не проста нейкай варыяцыяй традыцыйнага "капіталістычнага" чалавека — ён павінен быў несці ў сабе адмысловыя аномальныя рысы.

Сутнасць аномаліі заключалася на метафізічным, містычным і дагматычным узроўнях у расчужым адмаўленні Боскага пачатку, самога хрысціянства ўвогуле. Наступствы актыўнай "прывіўкі" антыбоскай ідэалогіі сёння відавочныя. Гэта ідэалогія, у якой у нашым грамадстве засталася нямаля прыхільнікаў, па сутнасці з'яўляецца адначасным **антыканонам хрысціянства**, экстрэмальнай формай Метафізічнага Зла. Злачынства камуністаў, пра якое сёння многа гавораць і пішуць, выяўляецца не толькі ў астранамічных лічбах забітых, замучаных, абрабаваных, прыніжаных і г. д. Яно значна глыбей і страшней, бо супярэчыць фундаментальнай для хрысціянства духоўнай канцэпцыі, знішчаючы Асобу і Дух. Замест гэтага жорстка пануе ў душах людзей калектывізм і матэрыялізм.

На жаль, відавочныя амаль усяму свету вынікі панавання гэтай "анамаліі" не стварылі ў нашым грамадстве ніякага імунітэту. Апалагеты сацыялізму сцвярджаюць сёння, што напалоханыя нечуваным росквітам СССР

капіталісты, масоны-сіяністы і іншыя сілы сусветнага зла арганізавалі супраць магутнага і стабільнага "лагера" сацыялізму подлую змову, якая падарвала яго здаровы і моцны арганізм, і ён рухнуў. Што ж, згодна з законамі эвалюцыі ў бязлітаснай барацьбе за існаванне выжывае мацнейшы. Здаўна ў народзе пра аслабленых і хваравітых, няздольных супрацьстаяць усемагчымым інфекцыям і іншым неспрыяльным знешнім фактарам гаварылі: "дахадыга"... Справа, відаць, усё не толькі ў знешніх "падрыўных" дзеяннях.

Бясспрэчны і просты, як думка дзіцяці, вынік сацыялізму — з яго не выйшла НІЧОГА! Акрамя, канечне, бяды і гора для мільёнаў простых людзей сапраўднага "камунізму" для ўзрошчаных жорсткай селекцыяй унікальнай касты "абраных", здольных на любыя маральныя кампрамісы са сваім сумленнем. Гэтыя мутанты і на гібелі большавіцкай "Пампеі" здолелі нажыць сабе капітал. Прычым у самым літаральным сэнсе, акуратна і са страшным цынізмам, за лічаныя тыдні абрабавалі дзесяткі мільёнаў сваіх былых "падданых". Большасць з іх цяпер зноў пры ўладзе і шчыра абяцваюць скрадзеныя ўклады "вярнуць народу". Вось ужо сапраўды: "Беларусь, твой народ дачакаецца..."

Самыя капіталістычныя краіны сёння — самыя сытыя, самыя сацыялістычныя — страшэнна галодныя. Якія ж яшчэ патрэбныя аргументы апалагетам камунізму? Не, яны ізноў заклікаюць пачаць усё спачатку. Што ж, французскія санюлоты, "предвестники" Вялікага Кастрычніка, пачыналі спачатку разоў пяць...

VI

Ужо ў першыя гады свайго існавання сацыялізм прынёс на беларускую зямлю шмат гора. У той час Янка Купала пісаў: "Над Мінскам павіс крывавае кашмар... Курганы сотняў нявінна расстрэляных аб гэтым... сведчаць..." Трохі пазней жыццё прымусіла народнага паэта прыстасоўвацца да рэалій і прызнаць большавіцкі рэжым. Але рэжым ніколі не прызнаваў яго, звеўшы з вялікім паэтам рахункі пры першым жа зручным моманце. Такія, як Купала, Жылка, Зарэцкі і інш. яўна "выпадлі" з абоймы...

"Прыстасоўваўся" і ўсё беларускі народ. "Прыстасоўваўся" цяжка, "са скрыпам", праз сотні тысяч пабітых на грамадзянскай, падчас зусім нярэзкіх "случкіх збройных чынаў", праз раскулачванне лепшых гаспадароў напрыканцы дваццатага — пачатку трыццатага, праз знішчэнне (амаль поўнае!) нацыянальнай інтэлігенцыі ў трыццатых. "Прыстасоўваўся" праз беспрэцэдэнтныя курапатаўскія "разнарадкі"... Ацалелі даялося "прыстасоўвацца" праз франты Аічыннай і шматлікія "ударныя" камуністычныя штурмы пасляваенных і пазнейшых гадоў. Апошнія і найбольш татальнае "прыстасаванне" адбылося праз Чарнобыль. А "прыстасаваны" народ той — маўчаў, доўга і цяжка...

Сёння вельмі шмат гаворыцца пра вялікую стваральнасць пасляваенных і пазнейшых гадоў, калі наша рэспубліка стала адной з самых квітнеючых у Саюзе пад чуйным кіраўніцтвам кампартыі і яе надзіва мудрых і спраўдлівых лідэраў, на якіх нам быццам бы, насуперак У. Караткевічу, здорава пашчасціла. Што ж, разбітую і разбураную Беларусь адбывалі сапраўды вельмі хутка. Адбываваў яе сваімі рукамі працавіты і руплівы наш народ, але хутчэй за ўсё не ДЗЯКУЮЧЫ бліскучаму кіраўніцтву камуністаў, а НЯГЛЕДЗЯЧЫ на іх кіраўніцтва! Але Беларусь уваходзіць "на роўных" у склад дзяржавы-пераможцы ў шэрагу не менш "шчаслівых" братаў і сясцёр, не стала насамрэч квітнеючай, як гэта неяк няўзнак здарылася з ушчэнт разбітымі пераможнымі... Тое стала вельмі відавочным, калі на пачатку 90-х "жалезная заслона" рухнула і многія з тых, хто меў вочы, змоглі ацаніць рэальную ступень нашага неверагоднага "росквіту".

Мы проста да нейкага часу не ўяўлялі сабе рэальныя маштабы сацыялістычнага "перамог", якія адкінулі нас на дзесяткі гадоў назад. І сёння мы, беларусы, працягваем жыць "пры сацыялізме", трохі разбаўленым нешматлікімі і адчайнымі "капіталістычнымі" элементамі. Чаму ж такім жывучым аказваўся гэты лад менавіта ў нас? Пра гэта ўжо даволі шмат пісалі, але адзін аспект ягонай трываласці, як нам здаецца, неяк застаўся ў цені.

Сацыялізм, камунізм і іншыя ізмы, якія меркавалі пераўраць свет, мусілі мець значнае энергетычнае сілкаванне, каб "скрануць" з месца такі вялікі груз. Як, адкуль было знойдзена столькі сілы, якая ўжо ў першыя "10 дзён" узрушыла свет "до аснованаў", а "затем" амаль 80 гадоў ліхаманкава "калашмаціла" і тэрарызавала? Адказ на гэтае пытанне не такі ўжо складаны, як можа падацца. Рэвалюцыя "адбіла" горла ў вялізнай бутэлькі спадвечнай маралі чалавецтва, якая стваралася **тысячагоддзямі**. Яны былі вельмі ўмоўнымі, тыя "сценкі". Але для найбольш цывілізаванай часткі чалавецтва паступова пачалі ўваходзіць у звычайку...

Расуцця і бескампрамісныя большавіцкія "пераўтваральнікі" свету аказаліся надзвычай этанакіраванымі і упартымі. Яны дзяўблі тое "горла", пакуль яно не трэснула. Гэта было шмат страшней за скрынку Панжоры, бо на волю былі выпушчаныя інфернальныя сілы. Маштабы пазнейшых трагедый відавочна тое пацвярджаюць. Сацыялізм, сапраўды баявы рэвалюцыйны сацыялізм, а не ягоны фабіянска сурагат, рабіў і робіць стаўку на нянавісць і страх. Камуністам проста неабходна было сеяць іх у масах, а значыць раздзяляць тыя масы (падзялялі і кірулі!), каб больш эфектыўна будаваць сваю, як сцвярджаў Дастаеўскі, Вавілонскую вежу, на якой, безумоўна Богу месца не было...

Па вялікім рахунку, гэтая задума была і застаецца безнадзейнай, але сёння нам больш-менш становіцца зразумелым з'яўленне і існаванне рабес'ераў, трюцік, сталіных, мао, палпотаў, кожны з якіх, своеасабліва пераасэнсавалішы старажытны ўсходнюю мудрасць, даводзіў і даводзіць нам, што "дзяржава — гэта я", маючы на ўвазе, безумоўна, сваю адзіную і непаўторную персону. Ды і ўвогуле, усе нашы сённяшнія палітычныя "пастары", як піша адзін сучасны беларускі паэт, выйшлі "з аднаго галіфе" — з "камісарскага", незалежна ад ідэйных і партыйных поглядаў.

У "пастараў", якія сёння пры ўладзе, "большавіцкая" жылка выяўляецца ў эмацыяна-валюнтарыстычным стаўленні да ўласна палітыкі, эканомікі, у максімалісцкім непрыманні іншых, чым свае, поглядаў, у "размаханні" без даў патрэбы "дубінай" гэтай улады. У сённяшнім грамадстве спрэс (і гэта, на жаль, зусім не перабольшанне!) пануе менавіта большавіцкае стаўленне да ўсіх праблем, якія быццам бы можна вырашыць пры дапамозе чарговых кампаній і "мерапрыемстваў". Адметна рыса сённяшніх "дзяцей Кастрычніка" — у феноменальных выкрутлівасці і беспринцыповасці, у татальнай дэмагічнасці, упаканаванай у самыя прывабныя "абгорткі".

Кажуць, што палітыка — увогуле брудная рэч, і не толькі большавікі адметныя ў гэтым плане. Што ж, чалавецтва ва ўсім, не толькі ў палітыцы, рабіла і робіць свой выбар не паміж злом і дабром, а паміж злом большым і трохі-трохі меншым. Мірымся ж мы з тымі хваробамі ў сваім арганізме, якія не вельмі перашкаджаюць нам жыць. Але, калі моцна "прыцісне", ліхаманкава пачынаем лячыцца, разумеючы, што пры такім дыскамфорце мы не можам існаваць далей паўнаватарсна.

Тыя ж фактары ўплываюць і на развіццё грамадства. Яно будзе "цягнецца" пэўную палітычную "хваробу", пакуль не "прыпячэ". Але хвароба большавізму, цяжкая, невыносная працягла, была і застаецца найбольш небяспечнай — грамадскі арганізм вельмі доўга "мірыўся" з ёю, нават калі хвароба тая падбіралася да жыццява важных "арганяў".

Беларуская нацыя, на жаль, аказалася найбольш "інфіцыраванай" СНІДам ХХ стагоддзя — сацыялізмам, знаходзячы ў сваёй страшнай бялячцы, як акая-небудзь старэнькая Тэжля, нават нейкае мазахісцкае задавальненне. Прынамсі, існаванне ў самым центры Еўропы пад бокам самых "дэмакратычных" дэмакратый Нямеччыны, Францыі, Англіі і іншых, сапраўднага сацыялістычнага запаведніка ў гэтым пераконвае. Беларусь, як бы нам ні хацелася і як бы мы яе ні называлі, была і застаецца БССР. Менавіта гэтая краіна — адзіная з былых "братніх" рэспублік СССР — зрабіла рэальную спробу вярнуцца ў сацыялістычны Эдэм, які та апантана будавалі нашыя бацькі і дзяды. Наўрад ці шукаюць сёння каго-небудзь у свеце нязначныя касметычныя штрыхі капіталізму на фасадзе існуючай сёння на Беларусі сістэмы. Здабыты "ў бітвах за волю, у бітвах за долю" чырваназялёны "сцяг перамог" якраз выдатна сімвалізуе лад, у якім мы сёння жывём. Хай не ўводзіць некаторых у зман адсутнасць на тым сцягу бязлітасна скрыўленага калісцы большавікамі крыжа-сярпа і молата. Гэта вельмі часовы кампраміс...

Каб "вылечыцца", грамадству, як і чалавеку, недастаткова глытаць лекі, тым больш чужыя. Ды і да многіх з іх у нас стойкая алергія. Ачуныць нам ад цяжкай хваробы сацыялізму, вырвацца нарэшце з учэпістых кіпцюроў гэтага бязлітаснага "Эдэма" можа дапамогчы толькі ідэя, якую будучы лічыць сваёй і "лукашысты", і "пазнякоўцы". І гэта зусім не ілюзія, а жорсткая рэальная неабходнасць. На жаль, пакуль у якасці ідэалогіі мы маем усё той жа бессмяротны большавізм у розных варыяцыях — ад камуністычнай да ліберальна-кансерватыўнай. Нестварэнне кансалідуючай **нацыянальнай** ідэі, якая б сваім прырытэтам мела **нацыянальны інтарэс**, у самы бліжэйшы час можа зрабіць беларускі камуністычны (як бы яго ні называлі інакш) рэпіды паталогіяй, што вядзе, як вядома, да "лятальнага" зыходу. Наўрад ці такі вынік будзе прымальным для ўсіх нас, незалежна ад нашых ідэйных перакананняў. Бо мы ўсе — і добрыя і дрэнныя сыны Беларусі — я вельмі на тое спадзяюся, любім сваю радзіму. Ды і як можна яе не любіць! Гляньце за вакно! Восені 1997 год. На парозе — XXI стагоддзе!

# Штрышкі быцця

Алесь ЛІСІЦКІ

У парку па-над берагам Прыпяці стаіць у рад некалькі лавак. Ды мне, калі ўпершыню сюды прыйшоў, чамусьці наймілей здалася перадапошня.

Не аднаго разу сядзеў тут, чытаў або проста думаў, і заўсёды адчуваў сябе вельмі ўтульна.

Калі ж трэба было ад'язджаць, я нечакана для сябе задумаўся: "А чаму ж сеў менавіта тут, а не дзе-небудзь у іншым месцы?"

Агледзеўшыся навокал, убачыў побач сівы зымшэлы камень.

Ага, дык гэта значыць яна, душа мая, падсвядома адгукнулася на прысутнасць побач дразачкі вечнага?..

Здагадаешся, што цябе падманваюць, і на душы стане так прыкра, як бывае, бадай, адно тады, калі ты на самым золку ідзеш па лясным гушчары, абсыпаным буйной сцюдзёнай расой, па грыбы, ашчаджаешся, каб ні кропкі не пырснула на рукі ці твар, і ўсё ж некалі не ўсцеражэшся — і цябе пройме такой стыласцю, што ажно скалане. І ты ўжо доўга потым не сагрэешся і ў самай шпаркай хадзе.

Павінна быць навальніца.

Зямля, паветра, прырода і птушкі — усё ў гэты час жыве прадчуваннем дажджу і грывотаў.

Гэтак жа загадзя і па-свойму ўсялякая з'ява як бы "прадвызначае" тую форму, у якой ёй льга рэалізавацца ва ўсёй сваёй паўнаце і непаўторнасці.

Бывае, спытае ў цябе нехта пра нешта, ты спынішся, патлумачыш яму або пакажаш дарогу, і потым пойдзеш далей з адчуваннем нейкае радасці ў душы ад таго, што дапамог, што выбавіў чалавека з пэўнага клопату, чым, здаецца, зрабіў і яго крыху шчаслівейшым таксама.

Дзяўчына вядзе сляпога бацьку.

А я думаю: некалькі разоў большасць з нас выхавана, што некаторым было б сорамна

быць на яе месцы — быць павядыром у калекі, бы тое чужое калецтва выдавала б і за тваё ўласнае.

Ды што там калецтва?!

Калі ж добра ўспомніць, то ці не саромеліся мы ў юнацтве сваіх састарэлых бацькоў перад сябрамі?

У мяне падростае дачка. Веташок яе першага году жыцця спакваля акругляецца ў поўню, і яна не толькі п'е па-птушынаму, а і лоўчыцца вылучыць у хоры гукаў словы, што не пазбаўлены сэнсу: ма-ма і та-та, ба-ба і дзя-дзя.

І калі хоць адно з іх даецца ёй, тады яна паўтарае яго мноства разоў запар, каб адчуць і запомніць.

Гэтак было і са мной, і з усімі.

То чаму ж так няўдзячна атрымліваецца, што мы гэтулькі сілаў душы трацім некалі на засваенне матчынай мовы, а потым надзіва лёгка забываем не толькі цану той навукі, а і самое роднае Слова?!

Кажучы пра свайго малаго сына ці ўнука, мамы і бабулі звычайна абавязкова пахваляваюцца яго дасціпнасцю і таленавітасцю.

Гэта наўна, кранаюча і зразумела.

Калі ж бачыш, як нейкі крытык задужа нахвалявае твор свайго сябра, на душы становіцца несамавіта, бо надта ж выразна не стасуюцца яны паміж сабой — падобнае мудрагельства і прадмет самой размовы.

Цяжарнай жанчыне дактары звычайна настойліва раяць: каб ваша будучае дзіця было дужым, вам лепш есці тое і гэта, і ні ў якім выпадку нельга есці таго і гэтага. Так раіць навука.

У народзе ж нярэдка гавораць зусім іншае: еш, маладзічка, што бог на душу пашле, што табе хочацца...

А што да карысці такой парады, то па прыкладу хадзіць далёка не трэба. Бо дужымі і разумнымі нарадзіліся некалі і тыя самыя эскулапы, хоць іх маці наўрад ці пільнаваліся нейкіх рэцэптаў...

Нешта падобнае надараецца і ў творчай працы. Маладому аўтару іншы раз раяць:

трэба пісаць толькі так і такое, а не на свой схоч і не па-іншаму.

Але ці не лепш яму пісаць менавіта аб тым, аб чым не напісаць ён проста не можа?

Падыходзячы ад ракі да вясковых кладоў, самахоць задумаўся над сэнсам быцця і ўнутрана сцяўся, каб лішняе не расчульвацца. І не змог утрымацца, каб не запісаць адно абвостранае адчуванне.

Спыніўся, дастаў бланк і аловак, паспрабаваў як мага глыбей засяродзіцца, але неўзабаве заўважыў і зразумеў, што не магу зрабіць гэтага: таму замінае нечае няўлоўнае шалапенне поруч.

Азіраюся навокал і бачу: трымціць пад ветрам выпетраны за лета чарот у пустым лазовым карчы.

Сядзеў у немаладым гарадскім парку, усхвалявана глядзеў наўкруга, дзівячыся чысціні і размаітасці восеньскіх фарбаў, таму каляроваму фотасінтэзу, што неўпрыкмет для людскіх вачэй адбыўся ў прыродзе.

Ленавата-стомлена свяціла паніжэлае вераснёўскае сонца. Сейва яго зайчыкаў высеціла на доле россып мядзяна-зыркіх, што першы жар з печы, апалых кляновых лістоў. І самы маленькі з тых, якія я бачыў, свяціўся, бы сама радасць на сподзе маёй душы.

Пара светлага лістападу. У кастрычніцкім парку цёпла і ўтульна: стаіць позняя пары бабіна лета.

Неўпрыкмет, як зманьваючы адзін аднаго, падаюць долы лісты клёна, бярозкі, асіны. Іх лёгкі дотык да травы і зямлі, усе наўкольныя шлохі-гукі ўспрымаюцца мной як шчымыя сімфонія восеньскага мілавання прыроды.

Так яно ёсць: усё зямное быццё трымаецца на самахвярнасці і самаспаленні. Сусвет даў жыццё сонцу, сонца — зямлі, зямля — усюму жывому, а ўсё жывое — нам, людзям.

Так яно ёсць: жыццё трымаецца толькі на працы, якую людзі аддаюць адзін у імя

яны вылучаюцца нязвычайнасцю кампазіцыі, тонкай гульні святла.

Асобнае месца ў творчасці мастака займае чарнобыльская тэма. Карціны, напісаныя непасрэдна ў раёнах катастрофы, дзе ён пабываў, носяць дакументальны характар ("Эвакуацыя", "Пакінуты двор", "Трывожны крык", трыпціх "Зона").

Творы Віктара Барабанцава знаходзяцца ў многіх музеях Беларусі: Нацыянальным мастацкім музеі, Рэспубліканскай мастацкай галерэі Саюза мастакоў, Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры, Літаратурным музеі Кузьмы Чорнага ў Цімкавічах, а таксама ў прыватных калекцыях Англіі, Бельгіі, Кіпра, Польшчы, Швецыі.

**Галія ФАТЫХАВА**

На здымках: "Асветнікі", 1990 г., "Легенда".

**Фота Я. КОКТЫША**

другога. Інакш не будзе самога жыцця.

Калі ж не будзе працы нашай душы дзеля іншых, то тады ці не знікне і сама чалавечнасць, ці не засохне тады і самое дрэва быцця на нашай блакітнай планеце?..

Надыходзіць хвіліна, калі некалькі па-асабліваму абстрааецца ўнутранае чуццё — зрок душы. Тады ты занадта пранізліва пачынаеш адчуваць сваю сувязь з усім на гэтым белым свеце, і нейкае нязначнае іншым разам, будзённае ўражанне шырага здзівіць цябе сваёй значнасцю і святочнасцю. І ты моцна пачынаеш верыць, што павінен, што проста не можаш не падзяліцца ім з усімі, хто яшчэ гэтага не адчуваў. Бо проста не ўяўляеш, што і сапраўды можна пасталець, хоць аднойчы не перажыўшы падобнага.

Я разумеў, што дочкі мае зусім яшчэ не адчуваюць ніякага сэнсу ў словах "Я цябе люблю", а таму ніколі да таго не прымаў усур'ез гэта моўленае імі.

Аднойчы я прылёт на канале. Яны ўбеглі, нечым узрушаныя, але, убачыўшы мяне, адна адной зашпталі:

— Цішэй ты!

— Не крычы, а то тату разбудзіш! — і ціхенька выйшлі з хаты...

Дык вось ты якая, першая дзіцячая ўвага і ласка...

Смяльчак пераскочыў на чырвонае святло святлафора нешырокую вулку і заклікае адтуль зрабіць тое ж сваіх сяброў.

А бабуля, што стаіць поруч, тлумачыць яму:

— А яны, сынку, жывуць у горадзе!

Усё напісанае мной здаецца падчас такім звычайным і відавочным, нібыта толькі падгледжаным у жыцці...

Вось і пакутую, чаму ж усё гэта звычайнае і відавочнае не заўважалі хоць некалі іншыя?

Прывёз у парк малую дачку ў калясачцы. На адным з дрэўцаў нейкая птаха вывела дзетак. Яны і пішчаць — не то радуецца свайму нараджэнню на свет, не то з голаду глечуць; а можа, і бяду знекуль чуюць ды бацькоў на дапамогу ў постраце клічучы, — разбярэ ў тым гармідары, паспрабуй...

А дачка ледзь толькі сляхам далала да іх піску, давай тураваць сваё: а-а-а, а-а-а, а-а-а. Дзе б то сталася, каб родныя душы адна адной не падалі хоць нейкага знаку?

**ВЫСТАВЫ**

## Эмацыянальнасць і арыгінальнасць

У верасні ў Палацы мастацтваў праходзіла выстава твораў жываліца Віктара Барабанцава.

Пачынаў В. Барабанцаў як манументаліст. У яго кампазіцыях цэнтральнае месца займаюць вобразы слаўных беларусаў (фрэска "Сынам зямлі Беларускай", 1981, мазаіка "Партрэты асветнікаў", 1989, вітражы "Помнікі гісторыі і культуры Беларусі", 1988, энкаўстыка "На Купалле", 1990 і інш.). Шэраг работ мастака ўпрыгожваюць грамадскія будынкi ў Мінску.

Мастак малюе старажытныя замкі і на іх фоне — партрэты вядомых дзеячаў Беларусі,

як бы ўводзячы глядача ў тую эпоху. Сярод станковых работ вылучаюцца сімвалічнымі кампазіцыямі "М. Гусоўскі", "Абуджэнне" (К. Каліноўскі, Урублеўскі), "Выклік кінуты" (С. Будны), "Сяброўскія сустрэчы" (В. Дунін-Марцінкевіч, С. Манюшка, У. Сыракомля).

У жаночых партрэтах — эмацыянальнасць і артыстычнасць прыроды (партрэт народнай артысткі Л. Давідовіч, заслужанага дзеяча мастацтваў Н. Шчаснай).

У шматлікіх партрэтах яго знаёмых або сяброў, сярод якіх пісьменнікі, музыканты, В. Барабанцаў перадае непаўторнасць характару, сімпатыю да людзей, энергію руху,



## Як наша зямля...

Уладзімір Васюк — вядомы графік, ягоня жонка Тамара — не менш вядомая як мастак-кераміст. Абое яны — сябры творчай суполкі "Пагоня" і абавязковыя ўдзельнікі выстаў суполкі да Дня Волі, гадавіны абвясчэння Незалежнасці БНР.

28 кастрычніка ў Палацы мастацтваў адкрылася сумесная выстава Тамары і Уладзіміра Васюкоў. Выстава шмат у чым нечаканая для знаўцаў іхняй творчасці. Уладзіміра калегі і крытыкі ведаюць найперш як плакатыста, аўтара шэрагу твораў гісторыка-культурнай тэматыкі. Ягоныя плакаты ўвайшлі ў афіцыйную анталогію беларускага мастацтва, з творчасцю Васюка у значнай ступені звязана само паняцце "беларуская школа плаката". Паколькі сёлетні год і, адпаведна, выстава для Уладзіміра — юбілейная, глядачы чакалі убачыць ужо бадай класічныя творы мінулых гадоў. Аднак мастак вынес на суд публікі творы зусім іншага характару — вытанчаныя малюнкi. Творца знаходзіць глыбокі сэнс быцця ў звычайных рэчах, звыклых рэаліях прыроды. І звыклых рэччў ў ягонай інтэрпрэтацыі набываюць сімвалічнае значэнне: беларуская зямля, беларускае неба, беларускі сусвет.

Тамара Васюк працуе з самым, мабыць, "цёплым" матэрыялам — глінай. У яе творах адчуваецца веданне народнай традыцыі.

Я добра памятаю яе работы выразна этнаграфічнага характару. Аднак сённяшняе мастацтва Тамары хутчэй адпавядае паняццю "дызайн", чым "этнаграфія". Зробленыя ёю рэчы могуць быць скарыстаны ў побыце, а могуць і проста ўпрыгожваць інтэр'ер альбо музейную экспазіцыю.

Асобная гаворка пра керамічную скульптуру Тамары Васюк. Увогуле падзел на "кераміку" і "скульптуру" існуе, бадай, толькі ў нас. Ва ўсім свеце ўжываецца шырокае разуменне "пластыка". Так я разумею і зробленыя Тамарай постаці гістарычных асоб Беларусі і сімвалічныя фігуры. Мастачы ўласцівы пэўны рамантызм і вытанчаны дэкаратывнасць.

Творы Тамары і Уладзіміра ўзаемна дапаўняюць адзін аднаго. Экспазіцыя атрымалася гарманічная, светлая, прыгожая. Я б сказаў, беларуская — бо гэта спакойная, неагрэсіўная прыгажосць.

Як наша зямля...

**Пётра ВАСІЛЕЎСКІ**



Віталь Канстанцінавіч Цірка — пейзажыст, якога вельмі добра ведалі і, бадай, сёння ведаюць па ўсім былым СССР. Мастак быў улюбёны ў сваю зямлю, яе прыроду. Яго карціны зразумелыя кожнаму.

У канцы верасня на доме N 42 па вуліцы Сурганова ў Мінску, дзе жыў і працаваў мастак, была ўсталявана мемарыяльная дошка. На ўрачыстасці адкрыцця яе выступілі намеснік міністра культуры Беларусі Валеры Гедройц, мастацтвазнавец Барыс Крэпак, мастакі Уладзімір Басалыга, Георгій Лойка, Уладзімір Талкачоў, скульптар Андрэй Заспіцкі (аўтар мемарыяльнай дошкі), Барыс Аракчэў, Іван Рэй, Уладзімір Уродніч. Усе яны адзначалі высокі прафесіяналізм Вітала Канстанцінавіча, «беларускасць» яго адметнага таленту пейзажыста, гаварылі пра яго як пра добрага, шчырага чалавека і незабыўнага настаўніка.

У наступным годзе майстру беларускага краявіду споўнілася 65 гадоў. І, можа, нам пашчасціць убачыць яго карціны на выставе, якую мае наладзіць Саюз мастакоў і грамадскасці. А пакуль яго творы (больш за 70) могуць убачыць толькі спецыялісты ў Нацыянальным музеі Беларусі — там яны знаходзяцца ў запасніках.

Г. Ф.

## Пісаў па-польску

Паэт і драматург Уладзімір Кавальскі нарадзіўся 21 кастрычніка 1912 года ў сяле Варонеж цяпершняга Карукаўскага раёна Чарнігаўскай вобласці (Украіна). З 1930 года загадваў польскім сектарам Камітэта радыёвяшчання пры Саўнаркоме БССР. Быў адным з арганізатараў і кіраўніком польскай секцыі Саюза пісьменнікаў Беларусі. У лістападзе 1937 года У. Кавальскага рэпрэсавалі, а 28 снежня гэтага ж года расстралялі.

З першымі публікацыямі выступіў у газеце «Орка» («Ворыва»). Друкаваўся ў цэнтральных польскіх газетах Савецкага Саюза і ў часопісе «Культурная Москва». Выйшлі кнігі паэзіі «Паэзія», «Дзве паэмы», «Дарога на Поўнач», «Вершы пра Грузію», Напісаў п'есы «Штурм чарнаводаў» і «Сям'я Варанцовых». Першая з іх была пастаўлена польскім тэатрам у Кіеве, другая рыхтавалася да пастаноўкі ў 1935 годзе польскім тэатрам у Мінску, але прэм'ера так і не адбылася.

## Ткачыха



Пенсіянерка Алена Раманаўна Арлоўская з вёскі Мыслабож Ляхавіцкага раёна з юнацтва займаецца творчасцю. Яе работы неаднаразова прадстаўляліся на конкурсах і выстаўках. А ўнучкі Таня і Каця — частыя госці ў бабулі. Яны — першыя цаніцелі яе работ. І здольныя вучыцца.

Фота Рамана КАБЯКА, БЕЛТА

# Запаліць святло ў душах...

(Працяг. Пачатак на стар. 3)

намерамі. Нават Маркс, таксама прэтэнду-ючы на адкрыццё новай гістарычнай фарма-цыі — сацыялізму, становіўся часам насупе-рак матэрыялізму на ідэалістычныя пазіцыі, пра што сведчаць хоць бы такія яго выказ-ванні, як вядомае параўнанне архітэктара з пчалой або славыты 11 тэзіс аб Феембаху, пра што некалі пісаў і Бярдзэў. А Ангельс адзначаў нават падабенства рабочага руху да дзейнасці ранніх хрысціян. І сапраўды ў марксізме нярэдка сустракаюцца чыста хрысціянскія палажэнні, нахшталт тэзіса «хто не працуе, той не есць», прагалашана-га некалі апосталам Паўлам. Усё гэта дало ў свой час падставу А. Тойнбі ахарактары-заваць марксізм як адну з хрысціянскіх ерасей, а С. Булгакаву аб'явіць нават самога Маркса рэлігійным мысліцелем. Аднак суп-раць такіх у прынцыпе магчымасцей, ужо ў даўнія часы энергічна папярэджвалі і пратэ-ставалі як старазапаветныя прарокі, так і хрысціянскія апосталы і айцы царквы, заклі-каючы не верыць новым ілжэпрапокам і не пакланяцца кумірам і ідалам, хоць пазней, на жаль, і тое збылося ў Расіі амаль што ў літаральным сэнсе слова, калі ўспомніць усё яшчэ існуючы культ асобы Леніна і амаль што містычнае пакланенне ягонай муміі.

У сапраўднасці ж уся тая квазідухоўнасць марксізму і яго ідэалаў мела ілюзорны, прывідны характар, аб чым і самі яго за-снавальнікі міжвольна прагаварыліся ўжо ў першым радку слаўтага «Маніфеста камуні-стычнай партыі». Камунізм з усімі яго абя-цанымі дабротамі аказаўся сапраўды толькі прывідам: духоўныя яго ідэалы, заснаваныя на матэрыялізме і ваяўнічым атэізме, былі чыстай утопіяй, і адзінай рэальнасцю стала ўстаноўка на матэрыяльную сілу і амараль-ны таталітарна-дыктатарскі прыму, што і паказала выразна марксісцка-ленінская вер-сія яго ў расійскім бальшавізме, дзе тая прывіднасць вельмі хутка перарасла ў кры-вадушную хлусню, каб замаскіраваць жахлі-выя рэальнасці Курапатаў і архіпелага ГУ-ЛАГ.

Расійскі бальшавізм па сутнасці сваёй быў складанай з'явай, бо ўтварыўся на базе злавеснага спалучэння расійскай менталь-насці «бесов», з такой пераканаўчай сілай апісанай Дастаеўскім і арыентаванай на насілле і тэрарызм (варта ўспомніць нават такіх выдатных прадстаўнікоў расійскай ін-тэлігенцыі, як анархіст Бакунін з яго культ-на стыхійнага бунту, або Чарныўскі, што клікаў Расію «к топору»), і еўрапейска-га марксізму, які таксама лічыў насілле бабхай-навітухай гісторыі. Усё гэта, трапіўшы на глебу адвечнай, што існавала яшчэ з часоў Івана Жалівага, халопскай псіхалогіі цёмных народных мас, і дало ў выніку тое, што пазней было ахарактарызавана Рэйган-ам як імперыя зла. Рамантычна-ўзнёслыя некалі лозунгі Свабоды, Роўнасці і Брацтва прынялі здэкліва адваротны сэнс: свабода ператварылася ў рабства, роўнасць — у сацыяльную проціпастаўленасць партнамен-клатуры насельніцтву і брацтва — у класавую па сутнасці сваёй, узаемную паміж імі нянавісць. Выбрукаваная, здавалася б, такімі добрымі намерамі дарога сапраўды прывя-ла ў пекла. Мілаван Джылас, сам некалі шчыры і адданы камуніст, аналізуючы усё гэта з марксісцкага ж пункту гледжання, акрэсліў тую імперыю як форму дзяржаўнага капіталізму і саміх расійскіх камуністаў — як новы эксплуатацыйны клас. Марксізм аказаўся, такім чынам, чымсьці падобным да сярэднявечнага змея, што сам з'ядае сябе з хваста.

Такое злавеснае пераўвасабленне камунізму з перанай знакаў на адваротныя, амаль што зусім у духу вядомай пазмы Дастаеўскага аб вялікім інквізітары, мела далёкія і вельмі нядобрыя наступствы. Агуль-ная лінія абездухоўлення і дэмаралізацыі грамадства заканамерна прывяла да перат-варэння яго кіруючай верхушкі, якая некалі, можа, і верыла ў камуністычныя ідэалы, у амаральную, цынічную і карумпаную на-менклатуру, якая і сёння трывала сядзіць у сядле, працоўнага люду — у гэты ж ама-ральны і бездухоўны охлас, здольны толькі да п'янаства і крадзяжу, а інтэлігенцыі — у нейкую асацыяльную, бездухоўную і пра-дажную праслойку, гатовую служыць каму ўгодна. Нездарма ж камуністы цынічна прысвоілі ёй анкетную назву «служашчы». Зразумела, што ў падобных абставінах

ніякія аднабаковыя і палавінчатныя рэфор-мы ў кірунку толькі фармальна-палітычнай дэмакратызацыі і стварэння чыста рынач-най эканомікі на заходні ўзор, менавіта ў фрыдманаўскім яе варыянце, арыентава-ным выключна на асабісты, згаістычны ін-тарэс, і не маглі даць нічога добрага. Гар-бачоўска перабудова, якая была скіравана на ўдасканаленне сацыялізму і паскарэнне эканамічнага развіцця шляхам узмацнення матэрыяльнай зацікаўленасці, хоць і ўзла-мала застылую бюракратычна-таталітарную сістэму, але фактычна толькі паскорыла і інтэнсіфікавала той самы рух уніз па сыход-най траекторыі, прывёўшы да сённяшняга крывінальнага капіталізму, яшчэ горшага, чым еўрапейскі капіталізм XIX стагоддзя. Калі там, у Еўропе, гэтая лінія нагадвала плаўнае зніжэнне (яшчэ Герцэн пісаў, на-прыклад, што Парыж несумненна распада-ецца, але распадаецца вельмі прыемна), то на тэрыторыі былога СССР тое зніжэнне перайшло ў імклівае піке, асабліва стра-шнае ў сферы духоўнага жыцця. Джыласаўскі новы клас, канчаткова скінуўшы крывадуш-ныя марксісцка-ленінскія маскі, адкрыта стаў тым, чым ён з'яўляецца цяпер. У эка-номіцы запанавалі крывінальна-мафіёзныя структуры з іх крывавымі разборкамі, іх узначалілі пераважна нашчадкі ўсё той жа былой партнаменклатуры, у галіне культуры сталі размывацца і знікаць духоўныя каштоўнасці і ідэалы, пачынаючы са знікнен-ня маральнага аўтарытэту дзяржавы і канча-ючы распадам сям'і, у палітычным жыцці на базе ахлакратыі павырасталі цынічныя дык-татары, так што мімаволі стаў успамінацца Платон з яго панурым сцвярдженнем, што дэмакратыя заўсёды прыводзіць да тыраніі.

Яшчэ больш цяжкія наступствы мелі гэ-тыя працэсы ў сферы нацыянальнага жыц-ця. Савецкі Саюз, як вядома, быў своеасаб-лівым працягам Расійскай імперыі, што была, па азначэнні самога Леніна, турмой наро-даў, хоць тое і хавалася пад прапагандысцкімі шыльдамі «новых» сацыялістычных нацый, пралетарскага інтэрнацыяналізму і «новай» супольнасці людзей — савецкага народа. На справе ж усё гэта з'яўлялася сродкам актыўнай русіфікацыі і глумлення нацыя-нальнай культуры народаў, што ўваходзілі ў склад імперскага СССР. А калі тыя шыль-ды і лозунгі канчаткова страцілі свой ілю-зорны аўтарытэт і народы запатрабавалі рэальнай свабоды і незалежнасці, расійскі імперыялізм з яго традыцыйнай яшчэ з царскіх часоў устаноўкай на «единую и неделимую Россию» паказаў сваё ісціннае аблічча, якое мы бачылі ўжо ў Грузіі, Вільні, Рызе і нядаўна назіралі ў Чачні. Пачалася інтэнсіўная дзейнасць па расколе грамад-касці ў атрымліваемых фармальную незалеж-насць былых саюзных рэспубліках, чаму вельмі садзейнічала прастытуіраваная мяс-цовая рускамоўная інтэлігенцыя і амаль што выдлічыў стан насельніцтва, якое так і не паспела ўзняцца да стану дэмасу, стану нацыянальна свядомага народа. Гэта, у сваю чаргу, прывяло да шэрагу рэгіянальных грамадзянскіх войнаў з устанавленнем пракамуністычных, а то і яўна фашысцкага тыпу дыктатур.

Не дзіва, што ў такіх абставінах міжволі ўзнікла адчужанне цэнтры, што ахапіла са-бою Беларускае зямлю. Не дзіва, што і ў галова інтэлігенцыі як асноўнага выразніка свядомасці народа запанавала тая ж самая цэпра і безвыходны песімізм, які з такою горкай сілаю праявіўся, напрыклад, у цыкле апошніх апавяданняў Васіля Быкава. Выха-ваная на марксісцкім і тым жа заходнім русісцка-ліберальным разуменні дэмакратыі, калі голас народа, механічна выражаны праз выбарчы бюлетэні, успрымаецца ледзье не як сам «глас Божы», яна раз-губілася, як толькі ўбачыла, што гэты самы няшчасны, даведзены да крайняга духоўна-га атупення народ, па-дурному прагаласа-ваўшы на выбарах і рэфэрэндумах, гэтак жа бяздумна і лёгка можа прагаласаваць, на-прыклад, і за далучэнне да Расіі, прамяняў-шы свае нацыянальнае першародства і суверэнітэт на сацыяльную поліўку сумніўнай эканамічнай выгады. Аказалася страчанай апошня апора, апошні, здавалася б, духоў-ны арыенцір, і ўсё агарнулася імгой...

Але не ўсё так беспасветна. У гісторыі бывала ўжо нешта падобнае. Велізарная Рымская імперыя часоў Месаліны і Нерона,

што на сконе сваіх вякоў бязлітасна душыла самую нязначную праяву імкнення да свабоды і незалежнасці, трымаючы пад сваім абцасам амаль увесь тагачасны свет і трыя-чы яго смуродам свайго гніення, аказалася пераможанай хрысціянствам, якое супраць-паставіла колькасці — якасць, сіле — дух, баязліва-асцярожнай разважлівасці — цвёр-дую веру і цынічнаму індывідуалізму — любоў да бліжняга і абсалютны маральны ідэал, увасоблены ў паняцці Бога. Менавіта гэтыя дух, вера і любоў далі магчымасць раннім хрысціянам выстаць ва ўмовах жахлівых ганенняў, менавіта яны адкрылі сабой новую эпоху, якую мы зараз ведаем як эпоху еўрапейскай цывілізацыі. Як з маленькага гарчычнага зярнятка вырастае вялікая і моцная расліна, так і некалькі апосталаў на чале з Хрыстом утварылі новае грамадства і новую культуру. Утварылі, нягледзячы на тое, што былі амаль што ў поўнай адзіноце, калі нават аднаверцы Хры-ста крычалі Пілату «распі яго!» (нездарма ж у грэчаскім арыгінале Евангелля ўжыва-ецца ў іх адрас не гордае слова demos — народ, а «охлос», што значыць натоўп, чэрнь, адкуль, дарэчы, пайшло і слова «ах-лакратыя»). Утварылі, бо чалавека чалаве-кам робіць не цела, а дух, і менавіта дух жыватворыць усё. І як бы ні йшла пазней-шая гісторыя, дух і розум заўсёды пера-магалі.

Так і цяпер. Нам таксама трэба пачынаць не са страўніка, а з галавы і сэрца, не столькі з эканамічнай перабудовы, колькі з рэарганізацыі нашага духоўнага жыцця. Сённяшнім распадымам працэсам у грамад-стве і чалавеку павінны быць супрацьпастаў-лены новыя ідэалы, заснаваныя на абса-лютных і вечных прынцыпах рэлігіі, якая адна толькі і можа аб'яднаць абездухоўле-нае, амаль што збыдлае насельніцтва, згуртаваўшы яго ў незалежны, моцны духам народ, як мы сёння бачым тое, напрыклад, у Чачні, непарушна змацаванай ісламам. Нездарма ж само слова «рэлігія» паходзіць ад лацінскага «religare», што значыць з'яд-ноўваць, злучаць. І высакародную ролю носьбіта гэтых ідэалаў павінна ўзяць на сябе нацыянальная інтэлігенцыя, папярэд-не правёўшы ў сабе самой карэнную ўнутра-нюю перабудову і аднавіўшы Бога ў сваёй душы, знявечанай матэрыялістычным све-тапоглядам і разбэшчанай спакусамі бяз-думна-стыхійнага тэхнічнага прагрэсу, што цягне нас ужо і ў бездань экалагічнай катастрофы.

Толькі рэлігія ў стане аднавіць у народзе цвёрдую веру ў чалавека і дабро, веру, якая, падобна безумоўнаму рэфлексу ў біялагічным індывідуе, змацоўвае сабою і стабілізуе сацыяльны арганізм, ператвара-ючы яго з тупога, згаістычнага охласа ў самасвядомы дэмас, Народ. Пранизваючы ўсё цела грамадства сваімі маральна-ду-хоўнымі ўстаноўкамі, рэлігія ўздзейнічае не толькі на духоўную культуру — філасофію, навуку, мастацтва і мараль, але і на матэры-яльны яе падмурак — эканоміку, прымуша-ючы яе кіравацца, акрамя чыста згаістычнай выгады, і вышэйшымі інтарэсамі нацыі і чалавецтва, тым, што Макс Вэбэр называў у свой час Прызваннем і чым створана было цяперашняе матэрыяльнае багацце Захаду, на якое мы так зайздросна паглядаем сё-ня. Тут асабліва вялікае значэнне мае і філасофія, якая мусіць запоўніць сабою тую бяздонную прорву паміж рэлігіяй і навукай, духам і целам, розумам і пачуццём, што была выкапана марксісцкім светапог-лядам. Менавіта новая, нацыянальная бела-руская філасофія, а не прастытуіраваны марксісцка-ленінскі гістмат і не гнаёвая, па салжаніцынскім выразе, жыха заходняга дэструктыўна-абсурдысцкага постмадэрні-зму, які з лёгкай руці некаторых выхаванцаў філасофскага факультэта БДУ актыўна рас-паўсюджваецца зараз на Беларусі, — ме-навіта беларуская нацыянальная філасофія павінна выпрацаваць і сістэматызаваць іерар-хічную супольнасць ідэалаў, пачынаючы ад Бога і канчаючы законамі эканамічнага жыцця. На Захадзе, напрыклад, даўно ана-лагічную ролю адгрывае рэлігійная філа-софія неатамізму, знаходзячы сабе палітыч-нае ўвасабленне ў ідэях хрысціянскае дэ-макратыі.

Такая іерархічная сістэма ідэалаў можа быць у нас кратка намечана ўжо і сёння. Гэта перш за ўсё ідэя Бога як абсалютнага каштоўнаснага арыенціра, як кропкі адліку абсалютнай сістэмы каардынат, у якой ба-чыцца ўсё астатняе, увесь акаляючы сусвет.

# Знак вымярэння

НАНОЎ ЗАГУЧАЛА ЧАЧОТАВА СЛОВА

**Музыка беларускага кампазітара Вячаслава Кузняцова даволі часта гучыць у розных канцэртных праграмах, і гэта зразумела: ён шмат працуе і хутка ажыццяляе свае гукавыя праекты. Нядаўна ў камернай зале Беларускай дзяржаўнай філармоніі ў выкананні ансамбля салістаў "Класік-Авангард" адбылася прэм'ера твора В. Кузняцова, напісанага паводле прозы У. Набокава, — "Запрашэнне на кару". А ў студыі Беларускага радыё запісалі таксама свежы твор кампазітара — "Спеы даўнейшых ліцвінаў", жанр якога вызначаецца як "Хроніка мінуласці". Я сустраўся з кампазітарам, і размова была пра яго новую музыку.**

— Вячаслаў, мне падаецца, тэндэнцыя тваёй творчасці апошніх гадоў заключаецца ў тым, што ты імкнешся пісаць не проста музыку: ты надзяляеш яе пэўнай ідэяй, часам гэтая ідэя літаратурная, як, напрыклад, у выпадку з Набокавым, часам цябе вабіць гістарычны ракурс, як у "Хроніцы...". Чаму цябе цягне займацца музыкай, калі можна так сказаць, канцэптуальнай, у сінтэз якой уваходзяць і гук, і слова, і абагульненая праграмацыя?

— У літаратуры мяне цікавяць майстры, блізкія мне па манеры мыслення. Такія, як Уладзімір Набокаў, якога я вельмі люблю за спалучэнне філасофскага пачатку, паглыбленага псіхалагізму і бліскавай стылістыкі. У "Запрашэнні на кару" галоўнай ідэяй было паказаць псіхалагічны зрэз падсвядомасці чалавека. Маёй задачай было не ісці за драматычнай лініяй рамана, а знайсці адпаведны настрой, эмацыянальны стан і выказаць яго праз гукі. А думка напісаць "Хроніку..." быццам лунала ў ваверы. Хацелася напісаць нешта архаічнае, знайсці і ўвасобіць старадаўні гук. Мне здаецца, невыпадкова трапілі ў рукі цудоўныя вершы Яна Чачота. Іх мне паказаў Віктар Скорбагатаў, без усялякай творчай прапановы, проста паглядзець, пагартцаць, але я захапіўся не жартам. Мяне прывабіла тое, што гістарычныя вобразы старадаўняй Беларусі мажліва выказаць музычнымі сродкамі. Я доўгі час меркаваў над выканальніцкім складам і ў выніку прыйшоў да высновы, што гэта павінны быць мужчынскі хор з нейкім суправаджэннем. Я адмовіўся ад сімфанічнага аркестра і вырашыў выкарыстаць ударныя інструменты, але не экзатычныя, а тыя, якія маглі гучаць у той далёкі час, не супярэчылі б гістарычнай ідэі і спрыялі стварэнню архаічнага гучання.

— У якой ступені магчыма гаварыць пра старадаўнасць і сучаснасць у тваім творы?

— Калі я пісаў "Хроніку...", уявіў, што я жыву гадоў гэтак 900 таму і свабодна ствараю музыку — проста запісаваю тыя гукі, якія вакол мяне; адчуваў поўную незалежнасць і разняволенасць. Мелодыі і рытмы быццам самі ўзніклі на старонках партытуры. Я не выкарыстоўваў ніякіх цытат, акрамя некалькіх інтанацый з аднаго старажытнага канта. Канешне, калі б я жывіў і пісаў гэты твор непасрэдна 900 гадоў таму, усё было б інакш. Я не змог бы карыстацца тымі дасягненнямі, якія выпрацаваны кампазітарскай практыкай за амаль тысячагоддзе. Нават сам склад майго твора — мужчынскі хор і ударныя інструменты — гэта сучасны погляд на гісторыю.

— Вячаслаў, колькі слоў наконт літаратурнага першавытоку твайго твора...

— Мы ведаем, што пазія Яна Чачота мае некалькі варыянтаў перакладу. Калі я працаваў, пазнаёміўся з некаторымі з іх. Пераклад, які зрабіў Уладзімір Мархель, не проста больш цікавы, ён намога галоўных вышэйшых за астатнія! Гэта пераклад чалавека, які сам перш за ўсё пазт. Пазт, які надаў новае жыццё вершам Чачота. Вось некалькі радкоў, якія я выкарыстаў у "Хроніцы...":

*Берагуць ліцвіны міла  
Успамін пра Эрдзівіла:  
Межы іх ён, неўгамонны,  
Перанёс у занямонне  
Без крыві людской мучэння  
Толькі праз багаслаўненне...*

Так пачынаецца твор, і гэтыя радкі — быццам ключ да ўсяго эпічнага палатна. Гэта своеасаблівы знак таго часу, таго гучання, таго вымярэння.

Мне застаецца дадаць, што "Спеы даўнейшых ліцвінаў" гожа ажылі ў гучанні нашага знанага хору "Унія".

Алесь ВОЛЬША

## СЕМІНАРЫ

# Статуту Беларусі быць!

**Шалі (белая чаша на чорным фоне і чорная на белым) сталі эмблемай "Круглага стала" юрыстаў, які 31 кастрычніка прайшоў у Гародні. Арганізатарамі форуму выступілі Гарадзенская асацыяцыя маладых навукоўцаў "Віт", кафедра тэорыі і гісторыі дзяржавы і права ГДУ імя Я. Купалы, міжнародная арганізацыя "USIS".**

"Круглы стол" быў прысвечаны праблемам канстытуцыйнага працэсу ў Рэспубліцы Беларусь, яго сучаснаму стану і перспектывам развіцця.

Абмяркоўваліся пытанні параўнаўчага аналізу канстытуцый 1994 і 1996 гадоў, змяненні статуса Канстытуцыйнага суда паводле Канстытуцыі 1996 года, тэндэнцыі развіцця заканадаўства ва ўмовах канстытуцыйнай рэформы, вивучаўся вопыт канстытуцыйнага будаўніцтва Расійскай Федэрацыі.

Нягледзячы на тое, што Беларусь "малая краіна, якая ўсё яшчэ робіць першыя крокі ў сваім дзяржавабудаванні", яна паспела ўжо змяніць шэсць канстытуцый і, па ацэнках спецыялістаў, на працягу бліжэйшых трох год варта чакаць яшчэ адной. Сёння заканадаўства мяняецца на вачах і ўсё больш нагадвае вольную імправізацыю палітыкаў, якія практыкуюць "аўтаматычнае пісьмо" і, адпаведна, "канстытутазнаўства" робіцца ўсё больш постмадэрновым і маргінальным, з дамінаваннем эстэтычнай функцыі.

будзе зменена ў 96-м годзе і зменена цераз рэфэрэндум. Каб пазбегнуць "лінчавання" з боку дэмакратаў за сваё прароцтва, ён прадказваў з'яўленне новай канстытуцыі ўжо 99-га года.

Сярод розных праграм і канцэпцый вылучалася прапанова Інстытута матэматыкі і кібернетыкі на стварэнні Статута Беларусі. На погляд спецыяліста, праект, прапанаваны інстытутам, з'яўляецца сінтэзам кібернетыкі, матэматыкі і палеаграфіі. Ён мае дзве асноўныя базы — віртуальная (інфармацыйны выбух і татальны камп'ютэрны сеткі цалкам мяняюць пабудову дзяржавы і адпаведна заканадаўства, незалежна ад палітычнай сітуацыі ў краіне) і палеаграфічная, бо Статут ВКЛ, які ў свой час у значнай ступені паўплываў на еўрапейскае і сусветнае заканадаўства, з'яўляецца ці не адзінай заканадаўчай сістэмай, якая і сёння захоўвае актуальнасць. Сінтэзаваныя віртуальнасць і палеаграфія могуць стварыць тое, што і атрымае назву Статута Беларусі. Цікавы факт, што пасля Афін, Берклі, Бухарэста, іншых цэнтраў сусветнай навукі, ІМК пачаў супрацоўнічаць з беларускімі абласнымі цэнтрамі. Пасля сумесных праграм з ААН, ЕС, іншымі ўплывовымі міжнароднымі арганізацыямі пачалася сумесная работа з Гродзенскім дзяржаўным універсітэтам. Уззаемапаразуменне з яшчэ адной навукова-даследчай установай дазваляе спадзявацца на тое, што краіна зможа выплыць у мегабайтнім-інтэрнэтным патопе і ненаследаваць лёс Атлантыды.

У стварэнні Статута Беларусі прымаюць удзел як супрацоўнікі дзяржаўных устаноў, так і незалежныя вопытныя спецыялісты.

Лесь ТУР

Ідэя Бога носіць універсальны характар і ў ёй, як у вяршыні піраміды, сыходзяцца ўсе сусветныя рэлігіі з іх канфесійнымі разнавіднасцямі. У гэтым сэнсе ўяўляюцца вельмі плённымі і сучаснымі экumenічны рух, і ўсходнія пошукі ў тым жа кірунку, і дасягненні даўнейшых еўрапейскіх тэасафаў. Аднак і канкрэтна-канфесійныя формы рэлігіі не павінны пакідацца ў баку, бо яны складаюць сабой істотныя часткі нацыянальных культур, заглябляючыся ў самыя нетры народнай самасвядомасці. Гэта вельмі істотна менавіта для Беларусі, дзе ажраз гістарычна і склалася стракатая поліканфесійнасць, якая вымагае вялікай талерантнасці і вядучую ролю ў якой па ўсёй логіцы падзей павінна была б адыгрываць грэка-рымская канфесія як увасабленне гэтай талерантнасці і адначасова магутны сродак яднання беларускай нацыі.

Гэта, па-другое, космас і прырода як жывое, канкрэтнае ўцелясенне Бога, а не як мёртвы, пасіўны матэрыял для тэхнічнага асваення і перапрацоўкі. Прырода ўсё-ткі храм, а не засмечаная, брудная майстэрня, і ўзаемадзеянне з ёю трэба з пачуццём, як гаварыў Альберт Швейцэр, глыбокага шанавання. Сістэма маралі безумоўна павінна быць распаўсюджана і на прыроду. Менавіта ў гэтым асноўны сэнс экалагічнай праблемы, у гэтым жа і кірунак яе вырашэння. Менавіта на гэтым, а не на паняцці толькі эгаістычнай матэрыяльнай выгады трэба будаваць і экалагічнае выхаванне падрастаючага пакалення. У гэтым жа плане павінна быць пераасэнсавана роля тэхнікі ў нашай культуры і нашым паўсядзённым жыцці. Тое ж павінна быць улічана і ў школе, дзе да гэтага часу велізарна перавага аддаецца прыродазнаўчым дысцыплінам і выкладаюцца яны пераважна ў азначаным матэрыяльна-прагматычным кірунку, міжвольна садзейнічаючы далейшаму росту бездухоўнасці і амаралізму.

Гэта, далей, ідэя чалавецтва і чалавека як не толькі біялагічнай, матэрыяльна-сацыяльнай істоты, але і духоўнай, надзеленай Боскім розумам істоты. Сённяшні глыбокі амаралізм, бездухоўнасць і, як вынік таго, жажлівая эканамічная і крымінальная злачыннасць менавіта і сталі лагічным наступствам такога звядзення чалавека да жывёлы, што асабліва выразна праяўляецца зараз у імклівым распадзе сексуальнай маралі. Чалавек, аднак, не голая малпа, як сцвярджаў іранічны амерыканец Дэсманд Морыс, і жаночае цела, напрыклад, зусім не падпадае пад законы рыначнай эканомікі, да чаго ў нас пачынаюць ужо паціху прывыкаць. Маркс услед за Арыстоцелем акрэсліваў чалавека таксама як жывёлу сацыяльную, але ў адрозненне ад Арыстоцеля і сацыяльнасць трактавалася ім матэрыялістычна, як прадукт матэрыяльных вытворчых адносін. Аднак толькі надзелены высокімі духоўнымі ідэаламі чалавек заслугоўвае высякароднай назвы Homo sapiens, чалавек разумны.

Гэта нацыянальная беларуская ідэя як увасабленне духу і самасвядомасці народа, нацыі, здзейсненае ў беларускай суверэннай дзяржаве, як рэальнасці маральнай, згодна Гегелю, ідэі, выражанае на роднай беларускай мове і адухоўленае беларускай хрысціянскай царквой. Нездарма ж яшчэ апостал Павел сцвярджаў, што ўсякая ўлада ад Бога. Падобна таму, як сукупнасць біялагічных індывідаў утварае сабою від Homo sapiens, так і больш канкрэтная сукупнасць асоб утварае грамадскую супольнасць нацыі, аб'яднаную нацыянальнай самасвядомасцю, гэтай саборнай душой народа, тым, што і было тут названа беларускай ідэяй.

Гэта сямейная дабрачыннасць як больш вузкі, але таксама вельмі важны ўзровень іерархіі грамадскіх ідэалаў, што рэгулюе існаванне і функцыянаванне сям'і, самай дробнай сацыяльнай адзінкі ў сістэме грамадскіх адносін. Як на біялагічным узроўні без нармальнага, біялагічна здаровага ўзаемазносін паміж мужчынам і жанчынай, скіраваных на сумеснае нараджэнне і выхоўванне дзяцей, не можа працягвацца існаванне віду, так без прынцыпаў сямейнай дабрачыннасці не можа існаваць грамадства, і гэтыя прынцыпы таксама выступаюць тут як пэўная сістэма ідэалаў. Катастрафічны стан нашага грамадства на дадзеным яго ўзроўні агульнавядомы, таму нам вельмі патрэбны і азначаныя сямейныя ідэалы.

Гэта, нарэшце, канкрэтная асоба з яе асабістымі нормамі паводзін, якія таксама маюць ідэальны, духоўны характар, хоць непасрэдна ўжо мяжуюць з матэрыяльнай, біялагічнай прыродай чалавека, з яго рэфлексамі і эмацыянальна-фізіялагічнымі імпульсамі цела. На гэтым узроўні чалавек узаемадзеянне не толькі з другімі людзьмі,

але і з матэрыяльнымі прадметамі ў яго асяроддзі, што ўтвараюць сферу яго эканамічнай дзейнасці. І тут становіцца выразна бачным значэнне ідэальнага фактара для эканомікі, які так падкрэсліваў Макс Вэбэр. Менавіта без гэтага фактара ў грамадстве і ў яго эканоміцы бяруць верх цэнтрабежныя сілы эгаістычнай, жывёльнай выгады з усімі яе адмоўнымі наступствамі, і грамадства пачынае, што называецца, ісці ў разнос, што і можна ў нас назіраць цяпер.

Пералічаныя структурныя ўзроўні сістэмы ідэалаў грамадства, зразумела, зусім не прэтэндуюць на вычарпальнасць. Іерархічная структура гэтай сістэмы мае ў рэальнасці куды больш складаны характар. Гэта добра можна бачыць, калі ўзяць сістэму ідэалаў грамадства ў кантэксте культуры ўвогуле. У сінхранічным аспекце апошняя дэманструе тры вялікія, так бы мовіць, мегаўзроўні: матэрыяльны, мастацкі і духоўны (мастацкі ўзровень аб'ядноўвае сабою духоўны і матэрыяльны ўзроўні, утвараючы іх дыялектычна супярэчлівае адзінства). І на кожным такім узроўні прысутнічае ідэальны пачатак, уключаючы і матэрыяльную культуру, з той толькі розніцай, што на матэрыяльным узроўні галоўную ролю адыгрывае матэрыяльнае, а на духоўным, наадварот, ідэальнае, а на мастацкім — ідэальнае і матэрыяльнае выступаюць у рухомым адзінстве, утвараючы ў нармальным яе стане гарманічную сістэму мастацкіх вобразаў.

Грамадскія ідэалы адносяцца, як вядома, да духоўнай культуры, што мае сваю ўласную макраструктуру, ніжні ўзровень якой утвараецца мовай, як матэрыяльным носбітам духоўнай культуры, а верхні, так бы мовіць, стратасферны яе ўзровень — рэлігія як вышэйшай інстанцыяй духоўнасці. І ў гэтым структурным блоку найбольшую значнасць уяўляе сабою тое, што было акрэслена тут як нацыянальная беларуская ідэя. Бо менавіта ў нацыянальнай ідэі, як у своеасаблівым аптычным фокусе або цэнтры мас, аб'ядноўваюцца і абстрактна-духоўныя рэлігійныя ідэалы і канкрэтна-акустычная матэрыяльнасць мовы як выразніка народнай душы, што ў цэлым уплывае і на матэрыяльную культуру народа, з'ядноўваючы ўсё гэта ў адзіную сістэму нацыянальнай культуры. Менавіта тут, у нацыянальнай ідэі, найбольш поўна здзяйсняецца тое адзінства ідэальнага і рэальнага, якое ў агульнафіласофскім аспекце ляжыць у аснове дыялектычнага разумення ісціны ўвогуле як адзінства процілегласцей і ў якім, у прыватнасці, засяроджваецца дзейсна-творчы патэнцыял усяе сістэмы ідэалаў грамадства, у нашым выпадку юрыдычна аформленага як суверэнная дзяржава — Рэспубліка Беларусь.

Нам вельмі патрэбныя азначаныя ідэалы. Надта ж знявачанай аказалася душа народа не толькі бяздумна прагматычным матэрыялізмам марксісцкага тэзіса аб прыярытэце эканомікі, але і вераю ў куміры і ідэалы тэхнічнага прагрэсу, што, падобна гіганцкаму катку, бязлітасна падмінае пад сябе ўсё, вырысоўваючы ў перспектыве ўсеагульны Чарнобыль і ядзерны Армагедон. Гэта сляпая, халопская амаль што вера цалкам замяніла ў нашых душах веру ў Бога, як абсалютны каштоўнасны арыенцір, як непарушную кропку адлюкі абсалютнай сістэмы каардынат, у якой якраз і павінна ўстойліва працаваць наша жыццё і дзейнасць. Яна пагражае цалкам замяніць сабою і самасвядомасць народа як створанай Богам сацыяльнай аднасці, аддаўшы яе за ілюзорную сумніўную эканамічную выгаду, дзеля якой нашы палітыкі збіраюцца сёння ахвяраваць і нацыянальным суверэнітэтам, незалежнасцю беларускай дзяржавы. Мы жылі і жывём яшчэ й сёння ў свеце хісткай адноснасці, кіруючыся выключна гарызантальна часу і так званай сучаснасцю як адзіным крытэрыем каштоўнасці існавання і спяшаючыся ўхапіцца за тое, што мільгаецца за вокнамі імклівага цягніка стыхійна-бяздумнага прагрэсу. Жывём і зусім не звяртаем увагі на вертыкаль, што азначае ўжо не час, а духоўную якасць нашага жыцця, вертыкаль, якая толькі і можа паказаць нам, што цяперашні бездухоўны, бяздумны прагрэс ёсць не столькі рух наперад, колькі імклівае скачванне, амаль што падзенне ўніз, у цемру, якая сапраўды ўжо пачала ахопліваць нас, асабліва тут, на Беларусі. Таму менавіта беларуская інтэлігенцыя і павінна запаліць у сваіх душах святло новых, сапраўды жыццядзейных ідэалаў на аснове абсалютных каштоўнасных арыенціраў, каб несці яго ў народ, асвятліўшы дарогу ўперад і ўверх, тое святло, што і ў цемры свеціць, як гаварыў апостал Іаан.

— Ці вязе пані спірт?  
— Ці пані расіянка?  
— Ці хоча пані ў нас  
застацца?  
Суседзі па купэ ў спецыяльнай цягніку "Люблін—Кракаў", што вязе пілігрымаў на чарговае спатканне са Святым Айцом, відаць, распазналі мой невычлечны ўсходні акцэнт і вырашылі правесці традыцыйны для палякаў допыт. Нікога не хачу расчараваць у гэтую святочную ноч, а таму пераводжу размову на іншую тэму,

шываецца манах-прафесар — зорка сусветнай навукі. Распачынаецца лекцыя па дагматыцы.  
Дзядок здымае з плячэй танную куртакчу, адно рукаво якой запэцкана белай фарбай.  
— Хто ж вам сказаў, што абодва рукавы павінны быць аднолькавымі? — нібы прачытаўшы студэнцкія думкі, задае нам пытанне ўголас. Потым сам жа і адказвае: — Гэта мы бачым гармонію вельмі аднабока, вельмі аднабока...  
Студэнты разумеюць,

Найважнейшыя адкрыцці здараюцца звычайна на сумежжы розных навук: напрыклад, біялогіі і хіміі альбо астраноміі і матэматыкі...  
Аб гэтым, відаць, добра ведала дырэктрыца ўжо знаёмага нам радыё "Марыя", бо дзеля сенсацыйнага адкрыцця, што Фонд Сораса — гэта "жыда-масонская змова", запрасіла ў студию не палітолага, а... дэндролога. І добра, бо раней мала хто ведаў, з чаго менавіта ўтвараецца дубовая палітыка.

зе перада мной на мае любімыя — шакаладныя — паказвае і просіць:  
— Дайце мне, калі ласка, дзесяць "Дэко"!  
Прадаўчыца чамусьці цукерка не лічыць, а шуфлем іх на вагі кладзе. Разлічыўшыся, да мяне звяртаецца:  
— Чаго для пані?  
Ну, я і кажу:  
— Таксама "Дэко", але дайце мне, калі ласка, з кілаграм, каб часта вам не дакучаць.  
А яна зноў:  
— Чаго, пані казалася? Колькі?  
Прышлося паўтарыць яшчэ два разы, пакуль зразумела мяне.  
Аказваецца, "дэко" — гэта "дэцыграм", па-іхняму, значыць. А я колькасць за сутнасць прыняла.  
Такую памылку нашы за мяжой часта робяць, нават хоць і мову ўжо ведаюць...

надзеяй: можа, зараз "раскладзе" доктара філасофіі, ксяндза П. Москаля, які прылюдна — на гаміліі, у час святой Імшы! — назваў сатану... "стварэннем Божым" (прабачце за блюзнерскую цытату!). Не здарылася — ані тады, ані пазней.  
Затое клубавец жорстка "расклаў" пана Салану, галаву НАТА. Тады толькі асмельваецца "Quo Vadis?" запытаць — куды ідзе? Бо раней чула, нібы палякі ў НАТА крочаць. Лектар сам маўчыць, затое калегі ягоныя ажывіліся: "А пані хоча, каб мы ў Расію крочылі? Трэцяга ж не дадзена".  
Я хачу толькі, каб далі магчымасць кожнаму адказаць за сваё: калі схлусіў — за хлусню, калі выбраў зло — за выбар.  
...Бачыце, што значыць аддзяліць "Yade mecum!" ад Хрыста, слова — ад Аўтара, альбо "універсітэт" — ад "каталіцкі"?

# Памылкі святасці

## З ПОЛЬСКАГА ДЗЁННІКА

адпаведную, як мне здаецца, да сітуацыі:  
— А ці паехала б, шанюная грамада, на такое ж спатканне са Святым Айцом, але, дапусцім, у Францыю, а не ў Кракаў?  
— Вядома, што так, — адказваюць хорам.  
— І нават марозам, сцюжай, заваяй?  
— Не страшны нам мароз, калі з намі папа! — чую той жа аптымізм.  
— Ну, а вось калі б госць-папа быў не палякам, а, напрыклад, яўрэем ці неграм? — працягваю наступленне.  
— ...Магчыма, і паехалі б, — пасля некаторай паўзы вырашаецца самая гераічная парачка маладажонаў.  
— А калі б Святы Айцец быў беларусам?.. — затойваю сэрца.  
Выбух смеху! Адмоўна ківаюць галоўкамі... Такія салідныя, такія шчырыя пілігрымы... Шкада.

што белая пляма на балоневым рукаве — гэта знак той, якая ішла пры боку прафесара ўсю дарогу: знак Святасці. Прасцей кажучы, такіх людзей ва ўсе часы прыціскаюць да сцяны, калі нельга іх выбрудзіць інакш.  
На каталіцкае радыё "Марыя" тэлефануе кабета: — Мне 75 год. Я вельмі набожная асоба, але са мной пражывае без шлюбу мужчына, з якім мы падтрымліваем платанічныя адносіны. Ці гэта не грэх?  
— Калі аб гэтым ніхто не ведае, то не грэх, — запэўнівае бабульку святар у прамым эфіры.  
— А як жа Бог?  
— Супакойся: Бог ведае, што ў вас адносіны толькі платанічныя. Аднак раіў бы ўзяць шлюб ці пераехаць у незнаёмы раён.  
— Не-е, лепш я выганю кватаранта, а вазьму кватарантку.  
Што і казаць, богабаяны народ!..

У спецыяльным цыкле перадач (люты, 1997 г.) нейкі пан Гетрых рэкламаваў доўгія спісы прозвішчаў "нячыстых", якія хоць аднойчы згадзіліся запэцкаць сябе сораўскімі грашмыма. Не хапала ім грошай, дык цяпер добрага імя будзе не хапаць! Хітэйшыя, напэўна, пакаюцца, а вось дурнейшыя не здагадаюцца — і іх выкарыстаюць "масоны".  
На Вялікідзень прыязджаю на Беларусь і чую па радыё навіну: улады нашыя Пітэра Берна выдалілі з краіны, іншымі словамі, "сораўскага масона"!  
...Дзе знайці дэндролога, каб вытлумачыў мне, якія ўзаемаадносіны польскага радыё "Марыя" з радыё беларускім?  
Помню, прыйшла я нека — толькі па прыездзе — у краму, па цукеркі. Мовы польскай яшчэ добра не ведала, а ўжо салодкага захацелася.  
Гляджу — пакупнік у чар-

У сметнік на Алеі Рацлавіцкай выкідаю выкарыстаны білеткі. Праходжу дзесяць крокаў — ой! там быў запісаны нумар тэлефона знаёмых. Вяртаюся. Каля сметніка стаіць прыстойна адзеты мужчына год 50-ці і... разглядае ў руках мой размаляваны білеткі! Дэмакратыя — не забароніш! З чаго б яны жылі, каб сметнікаў не было?.. "Шпіённы!"  
"Vademecum" — назва студэнцкага дыскусійна-палітычнага клуба. У перакладзе з лаціны значыць "Хадзі самной". Жыў бы Г. Сенкевіч, дык запытаў бы: "Quo Vadis?" — Куды ідзе? А вось я чалавек даверлівы, таму на лекцыю іх клуба без ваганняў пайшла.  
Кампетэнтны студэнт-гісторык дзве гадзіны раскладаваў на сталі выцягнутых з паперак...праклятых "масонаў". Слухаю з дрыготкай

У Любліне 59 каталіцкіх касцёлаў і каплічак, а ксяндзоў у горадзе столькі, колькі ва ўсёй Беларусі ці набырэцца. Таму мела вялікую праблему — выбраць сабе духоўнага айца. Ва ўсе касцёлы па парадку "візіты" рабіла, за краткі канфесіяналаў зазірала.  
— Якім жа ён павінен быць, па-твойму? — заінтрыгавалася знаёмая.  
— Самым-самым, — адказваю, — дзеля якога я змагу ўсіх грахоў вырачыся.  
Разумею, што гэта зусім не тэалагічны падыход. Свядома іду на гэтую памылку, бо бласлаўлены тыя памылкі, якія хутчэй вядуць да святасці.  
Жана ПАХОДНЯ,  
філолаг, студэнтка  
тэалогіі Люблінскага  
каталіцкага ўніверсітэта



# Якое ж раўнапраўе...

З пачуццём задаволенасці прачытаў паведамленне аб тым, што прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка падпісаў указ, паводле якога 1999 год аб'яўляецца ў рэспубліцы "годам Пушкіна". Аляксандр Пушкін з'яўляецца для беларусаў гэтакім жа блізікам па духу, па таленце пазтам, як і для рускіх. Адзначаючы юбілей вядомых людзей, мы не толькі аддаём даніну яго памяці, даніну павягі яму, але і падкрэсліваем, што яны — нашы сучаснікі. Так што шанаванне ў нашай рэспубліцы, асабліва калі мы знаходзімся ў Саюзнай павязі, набывае не толькі духоўны сэнс, але і палітычны. Як вядома, слова "палітыка" ўспрымаецца з вялікай асцярожнасцю, недаверам, але ад яе нам усё роўна няма куды падзецца.  
Дык вось, да якой ступені мусяць дайсці, так бы мовіць, узаемаразуменне і ўзаемапавага паміж нашымі народамі? Наколькі будуць аджватнымі сустрэчныя крокі ў гэтай хадзе? Жывучы доўгі час у Расіі і працуючы з моладдзю (я выкладаю гісторыю Расіі і філасофію), заўважаю, што расійская моладзь амаль нікога не ведае пра Бе-

ларусь. Ёй нічога не гавораць імяны нават такіх тытанаў Беларусі, як Янка Купала і Якуб Колас.  
Прэзідэнты абедзвюх краін "милуются, целуются, клянутся в вечной дружбе", а Міністэрства агульнай і прафесійнай адукацыі Расійскай Федэрацыі "палец о палец" не ўдарыла, каб прадуфледзець у вучэбных праграмах раздзелы па гісторыі, літаратуры, геаграфіі, прысвечаныя Беларусі, яе народу. Тады ўзнікае пытанне: пра якое раўнапраўе ідзе размова?  
Здаўляе мяне і наступнае. У расійскім грамадстве ўсё больш і больш сродкамі масавай інфармацыі ўкараняецца думка, што беларусы — гэта тыя ж самыя рускія. Асабліва гэта датычыцца часопісаў "Молодая гвардия" і "Наш современник". Гэта нябачаны ў сусветнай гісторыі аналаг, калі адносна, па еўрапейскім мерках, вялікай нацыі адмаўляюць у сваім існаванні. У "Молодой гвардии" (№ 8 за 1997 год) нехта Аляксандр Кротаў прама піша, што "коренное население Белоруссии — это русские". Вось так! Не хочучь зразумець "великодер-

жавные шовинисты", што такая ўстаноўка прыводзіць да адмоўнага выніку, які распальвае варожасць паміж народамі. Каму гэта патрэбна, мне невядома, але вядома, што гэта — "пагубная політыка".  
Перспектыва Саюза Расіі і Беларусі — адзіная дзяржава. Які ж статус будзе мець там Беларусь? Паступова будзе ліквідоўвацца ўсё нацыянальнае. Як гаварыў у свой час таварыш Сталін: "Есть человек — есть проблемы, нет человека — нет и проблем". Дзяржаўныя органы, такія, як Кабінет Міністраў, Нацыянальны Сход і іншыя, будуць зведзены да ўзроўню абласных, кшталту кіраўніцтва рускіх губерняў. Вобласці ў Беларусі будуць ліквідаваны, бо, як вядома, расійскія рэспублікі, на кшталт Татарстана, Чувашы і г.д., не маюць абласнога падзелу.  
Пасада прэзідэнта Беларусі будзе насіць чыста дэкаратыўны характар. Яго функцыі і правы будуць такія, як скажам, у губернатара Мурманскай вобласці. І гэта, зыходзячы з дзяржаўных інтарэсаў Расіі, будзе вельмі правільна. Гісторыя так ці інакш ву-

чыць. Навучыла яна і Расію. Здзейсніўся б план Сталіна аб "аўтанамізацыі", была б "сохранена великая и неделимая Россия". А зараз патрэбна прыкладаць вялікія намаганні, каб вярнуць былыя савецкія рэспублікі "вновь в лоно государственных интересов России". Можна зразумець Расію. Радумець толькі: Азербайджан і ўвогуле Каўказ Амерыка аб'яўляе зонай сваіх інтарэсаў! Асабліва гэта датычыцца Азербайджана з яго багатымі радовішчамі нафты... Але гэта — тэма іншай размовы.  
Я не Павел Глоба. Мне цяжка прадыкаваць лёс першага прэзідэнта Беларусі А. Лукашэнка, але што ён вельмі "іскусны" палітык, то гэта так. Яму шмат хто імпануе ў Расіі, найперш за тое, што Беларусь не адышла ад Расіі. Але стаць прэзідэнтам аб'яднанай дзяржавы — гэта вельмі і вельмі праблематычна. З кім бы я ні размаўляў тут, у Расіі, амаль усе яны сімпатызуюць, але калі размова ідзе аб першай асобе, то гавораць толькі пра рускага...  
Думаю, што гэта ведае і Аляксандр Рыгоравіч. Мо ён і праўду кажа, што яму дастаткова быць прэзідэнтам Беларусі...

Аляксандр ПЯТРУНІКАЎ  
Манчагорск,  
Мурманская вобласць

Марцін КОЎЗКІ  
Доля праўды  
— Падзівіся на жыллё маё прыгожае — кухня, ванна, кабінет, прыхожая, зала, спальня, для дзяцей пакоі, ну і усё падсобнае такое. — І ў мяне падобны асяродак, хіба метраў меней і няма перагародак, ды затое дом не

ў ціхім месцы туліцца, а лічы што на цэнтральнай вуліцы.  
Пазта паўсядзённым запіскі. Плён дум трывожных, ззянне моўных скарбаў. А

вершы, што ён час ад часу ціскаў — без боскасці, без водару, без фарбаў, — няўдзь за лаўры, пухкі хлеб казённы?.. Памёрпаст. Застаўся толькі дзённік.  
Ці не робім мы штось непрыстойнае, памінаючы мёртвых стоячы? Можна, быў бы тут больш карэктны нейкі іншы вектар? А калі ўжо памінаць стоячы, дык чаму не

з паклонам да пояса? Мы ж па другарадных прычынах кланяемся, не шкадуючы спіны?  
Сярод новых беларусаў. — Ой, і вы набылі шчаны! А ці ёсць у яго генеалагічнае дрэва? — А як жа, ходзім на шпацыр штодня, у скверы другое злева.

Сярод новых беларусаў. — Ой, і вы набылі шчаны! А ці ёсць у яго генеалагічнае дрэва? — А як жа, ходзім на шпацыр штодня, у скверы другое злева.

Сярод новых беларусаў. — Ой, і вы набылі шчаны! А ці ёсць у яго генеалагічнае дрэва? — А як жа, ходзім на шпацыр штодня, у скверы другое злева.